

Lelkipásztor

Evangélikus
Lelkészi Szakfolyóirat
76. évfolyam
2001/3.

Tartalom

MÉCSSES A TE IGÉD

NÉMETH ZOLTÁN / Uram, hozzád emelkedem lélekben! 81

TANULMÁNYOK

IFJ. FABINY TIBOR / A tanúságtevő öröksége 82
JOÓB MÁTÉ / Az oldás és kötés lelkipásztori hatalma 89

FIGYELŐ

SZABÓ LAJOS / A gyakorlati (6. éves) képzés
gyakorlati teológiai megközelítésben 95
GÁNC S PÉTER / Pásztor János: Misszió a XXI. században 97
BÖRÖNTE MÁRTA / Veled vagyok, fogom a kezéd 97
BOHUS IMRE / Dr. h. c. Dóka Zoltán 98
KRÁHLING DÁNIEL / Súlyom Károly 99
HARMATI BÉLA / Szépfalusi István temetésén elhangzott igehirdetés 100
JOÓB MÁTÉ / Szabó Gyula 101
FERENCZI ILONA / Hogyan tovább? 102
TRAJTLER GÁBOR / Kedves Ferenczi Ilona! 108

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

SMIDÉLIUSZ ANDRÁS / Böjt 2. vasárnapja (Reminiscere) 110
VÉGHÉLYI ANTAL / Böjt 3. vasárnapja (Oculi) 111
LABORCZI GÉZA / Böjt 4. vasárnapja (Laetare) 112
BÁRDOSSY TIBOR / Böjt 5. vasárnapja (Judica) 114
TAKÁCS ESZTER / Böjt 6. vasárnapja (Palmarum) 115
IFJ. CSERHÁTI SÁNDOR / Igehirdetés rádiós istentiszteleten 117
ITTZÉS JÁNOS / Ádventi gyertyák, vagy: „az Úr négy adventusa” 118
LACKNER PÁL / Egyetemes könyörgés 2000. december 31-én
a győri öregtemplomban 120

NÉMETH ZOLTÁN

Uram, hozzád emelkedem lélekben!

Bened bízom, Istenem, ne szégyenüljek meg. (Zsolt 25,1–2)

Hozzád emelkednék Uram lélekben, de nem tudok. Próbálom kidobálni lelkem léghajó kosarából a homokzsákokat, de nem sikerül. Oda vannak nőve. S ha egyet kidobok, kettő terem helyette. Valami átok ül rajtam?

Pedig rám férne egy kis emelkedettség. Nem tudom, meddig sikerül még elhítnem a környezetemmel, hogy én magasabban vagyok. Hogy lehet és érdemes felnézni rám. Azt akarják, hogy tanítsam imádkozni őket, pedig többet imádkoznak, mint én. Azt akarják, hogy tanítsam hinni őket. Őket, akiket hitük hazahozott a hadifogságból, talpra állított gyermekük, házastársuk elvesztése után. Mi lesz, ha észreveszik, hogy lefelé kell nézniük ahhoz, hogy engem – engem, és nem a papot – megtaláljanak? Félek, hogy megszégyenülök Uram, s talán még Terád is szégyent hozok.

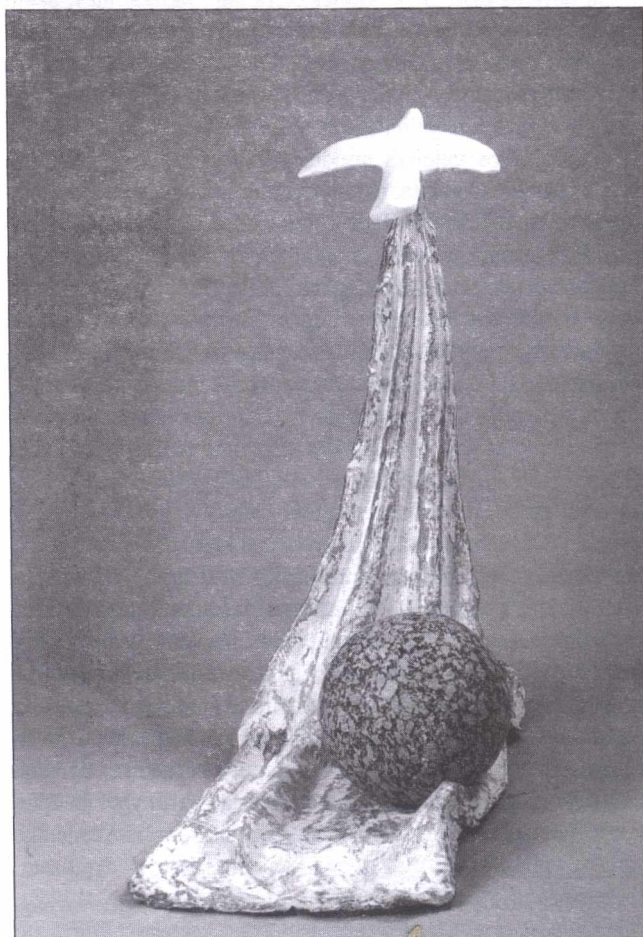
Annyi mindenem kellene felülemelkednem. Kudarcon, vélt és valós sérelmeken, mulasztásaim teherként hordozott következményein, a múlt heti presbiteri gyűlés nyomasztó légkörén. Ezek is homokzsákjaim. S még csak nem is beszélhetek róluk, el sem árulhatom magam. Emelkedett szó, mosoly, stílus: nálam minden rendben van. Ez is hozzá tartozik a rólam alkotott képhez, amely papírsárkány módjára a gyülekezet által kézben tartott madzag végén a magasban lebeg. Távolról szemlélem önmagam.

Vasárnap a szószéken állok. Fent, mindenki felett, már megint. Szeretném megszólalva azt mondani: jobb lenne lent, köztetek. Jobb lenne közétek ülni, hallgatni, felfele nézni. Tényleg, mi történne, ha egyszer..., ha egyszer a főének alatt nem a szószékre indulnék el, Uram? Lassú léptekkel, meghökkenett tekintetektől kísérve végigsétálnék a padok között, s beülnék hátra, valahová a leghátsók közé. Nem szólnék egy szót sem. Ez a fent helyett lent, ez a szószéken magasodás helyett a hátsó padban történő üldögélés, ez felettetek helyett közöttetek, ez lenne az aznapi prédikáció. Megértenék-e? Felismernének-e benne Téged? Azt, hogy Te közénk jöttél, és velünk vagy. Azt, hogy Te, a felettünk való, hozzánk lehajoltál. Felismernék-e magukban, hogy a megdöbbenésük ugyanaz a megdöbbenés, mint annak idején a sokaságé? Hogy felháborodásuk ugyanaz a felháborodás talán, mint annak idején a farizeusoké? Természetes, hogy nem merem megtenni. Főének után marad a megszokott, jöttöddel, érkezésseddel ellentétes irányú út, a magasba, felfelé. Beszédes hallgatás helyett, szép, emelkedett szavak.

Egyébként egy ideje úgy érzem, hogy már nem emel, tart oly erősen, magasban a gyülekezet, mint kezdetben. Mintha elfáradt volna a kezük, és most kezdenek „lerakni” engem. Ok is kezdik

érezni lelkemben a homokzsákok súlyát, nem csak én. Váltak, Uram? Vége? Vagy éppen most kezdődik el? Hiszen végre engem kezdenek látni, és nem az általuk törekeny papírsárkányként magasba eresztett illúziót. Végre beülhetek talán a hátsó padba. Végre elindulhatok úgy, ahogy Te indultál: fentről lefelé.

Hozzád emelkednék Uram lélekben, de nem tudok. S talán már nem is akarok. Jobb nekem lent, együtt a többivel. Felfele nézni, Tereád várni. Lehajlásod céljává lenni. Azzá, akinek utána indulsz, akinek megtalálásán örvendezel. Aki mellé beülsz a hátsó padba. Jobb nekem, ha Te emelsz engem, mintha mások emelnek önmagam fölé. Jobb nekem, ha Te emelsz engem, mint ha én emelném magam mások fölé. S ha nem emelsz, nem baj. Csak hajolj le hozzám, indulj el felém, ülj le mellém. Ámen.

IFJ. FABINY TIBOR

A tanúságtevő öröksége

100 éve született Ordass Lajos¹

A TANÚSÁGTEVŐ ORDASS

Amikor a keresztyén egyház népe külső erőszak vagy benső lelki lanyhulás, elerőtlenedés, hűtlenség következtében letér a számára kijelölt útról, Isten mindig támaszt tanúkat és prófétákat, akik nyomás és fenyegetés ellenére is az igazság rendületlen elkötelezettjei maradnak. Matthias Flacius, a méltatlanul elfeledett reformátor szavaival: ők az igazság tanúi, *testii veritatis*.

Az Egyesült Államok Minnesota államának Willmar nevű településén a korábbi gyülekezeti központ helyén 1963-ban épült egy rendkívül ízléses, modern evangélikus templom. A kör alakú templombelső falán a Bibliából és az egyháztörténelemből ismert nevek olvashatók egymás után. A nevek a „bizonyoságtévők nagy fellegét” jelenítik meg Zsid 12,1 alapján. A sorban Énók neve az első, majd jönnek Ábrahám, Mózes, Illés, aztán az egyháztörténet nevei: Ágoston, Luther, Kálvin. Az utolsó három név: Bonhoeffer, Berggrav és Ordass. Ordass volt akkor az egyedüli élő személy, akit az amerikai evangélikus gyülekezet a „bizonyoságtévők nagy fellegébe” felvett.

Ordass Lajos valóban mindennek előtt bizonyoságtévő tanú volt. Élete és szolgálata, cselekedetei és szavai egyaránt Krisztus keresztyén tanúskodtak. Ordass élete, ahogyan önéletrajzának címében ő nevezte, „nagy idők kis tükre” volt, mert tanúja volt korának, az igazságnak, de legfőképpen az Urának. Hogy is mondják a tanút görögül? *Martüsz*. A tanút, aki az ügyéhez olyannyira állhatatosan ragaszkodik, hogy életét is képes azért feláldozni, azt a tanút *mártírnak* hívják.

ORDASS DRÁMAI ÉLETE

Ordass Wolf Lajosként Bácskában – a mai Jugoszlávia területén –, egy Torzsa nevű faluban született 1901. február 6-án. Apja, Wolf Arthur, a Felvidékről Dél-Magyarországra vándorolt kántortanító, édesanyja, Steinmetz Paula, délvidéki német család leánya. Az Újvidék (Novi Sad) melletti Torzsa (Savina Selo) lakosságát valószínűleg II. József telepítette át Pfalz vidékéről. Az elemi iskola első öt osztályát szülőfalujában végzi, majd Újverbáson kezdi meg gimnáziumi tanulmányait, amelyet Bonyhádon folytat. Itt is érettségizik. 1920-ban a Pozsonyból és Eperjesről Budapestre menekített Evangélikus Teológiai Akadémiá-

¹ Az alábbi tanulmány részleteket tartalmaz a 2001-ben megjelent *A megállás szimbóluma. Előadások Ordass Lajosról* című kötetemből.

ra iratkozik be, de párhuzamosan magyart és történelmet is hallgat a Budapestre áttelepített Pozsonyi Egyetemen. 1922-23-ban Halléba kerül ösztöndíjjal, s teológiai tanulmányait 1924-ben fejezi be az ekkor már Sopronban működő teológiai fakultáson. Még ugyanebben az évben Raffay Sándor püspök avatja lelkésszé. Segédlelkései szolgálatát Hartán kezdi meg, majd Mezőberényben folytatja, 1927-ben rövid időre a Deák térre kerül. Ebben az esztendőben valósul meg régi álma: édesapja áldozatvállalása megteremti svédországi útjának anyagi feltételeit. Lundban, Stockholmban és Uppsalában tanul. Hazatérése után átmenetileg Soltvadkerten, majd újra a Deák téren segédlelkész. Debrecenben, majd Budapesten katonai, később kerületi missziós lelkésznek nevezik ki. 1929-ben feleségül veszi Kirner Irént. Házasságukból öt gyermek születik, egy korán meghal.

Harmincéves korában a ceglédi gyülekezet választja meg lelkészének, itt működik tíz éven át, egészen 1941-ig, amikor Budapestre kerül: kelenföldi lelkész lesz. Itteni működése a II. világháború éveire esik. Fővárosi lelkészként két fontos, az egyházban is jelentkező társadalmi problémával szembesül: az egyre erősödő német befolyással és a zsidókérdéssel. A nagyszámú német eredetű lutheránusságban ugyanis voltak olyan kísérletek, amelyek a magyarság és az egyház sorsát is a német birodalomhoz kívánták kötni. Memorandumokra Wolf Lajos tiltakozó választ ír, s ezt saját költségén nyomtatja ki. Egyúttal magyarra fordít egy olyan beszámolót, amely a németek elleni norvég egyházi harcról szól. Raffay megbízásából egy svéd követségi tanácsos társaságában felkeresi Serédi Jusztinián hercegprímást Esztergomban, hogy a történelmi egyházak demonstratív tiltakozzanak a budapesti zsidók deportálása ellen. A hercegprímás elutasításával találkoznak. Voltak olyan lelkészek is, akik visszaéltek a zsidók kiszolgáltatott helyzetével, és a gazdag zsidóknak pénzért adtak keresztlevelet. Ordass élénken tiltakozik az ilyen akciók ellen, az üldözött zsidók számára a svéd vöröskereszt védelmét biztosítja, sőt még svéd útlevelet is szerez. Az ostrom alatt a kelenföldi búvóhelyen Kaj Munk *Három drámáját* fordítja magyarra, 1945 tavaszán pedig sokszor úgy temet, hogy ő maga ássa a sírt saját kezével és kölcsönkért csákánnyal.

1945. augusztus 15-én választják meg abszolút többséggel a bányai egyházkerület püspökének, Raffay utódjának. Új korokban új problémák jelentkeznek: Ordass ismét ott cselekszik, ott emel szót, ahol kell. Tiltakozik a magyarországi németesség erőszakos kitelepítése, majd a magyar-szlovák lakosságcsere igazságtalanságai ellen. 1947-ben egy nyugat-európai, majd észak-amerikai körútra indul, egyházát képviseli a Lutheránus

Világszövetség lundi alakuló ülésén, ahol az LVSZ alelnökévé választják. Hazajövele után részletesen tájékoztatja az egyházvezetőséget külföldi útjáról és a kapott segélyek szétosztásáról. Ekkorra idehaza már egyre növekszik a feszültség az állam és az egyházak között, s a húr az iskolák államosítása körül 1948-ban pattan el. Világosan különválnak az állam és az egyház érdekei, a fordulat évében vagyunk, amikor a kommunista párt magához ragadja a hatalmat. Ebben az időben voltak az egyházban olyan világi személyek, mint Reök Iván sebészorvos, vagy az egyházához lelkileg már nem kötődő Mihályfi Ernő, akik sokszor nyersen és durván is az állam érdekét kívánták az egyházzal szemben érvényesíteni. Számukra Ordass a régi rend, a reakció képviselője. Ordass számára pedig ők az egyház tudatos kártevői. De Ordass felfogása eltér az 1948-ban megválasztott Szabó József püspök és a bűnösként elítélt, de az amnesztiát kapott Túróczy Zoltán püspök elképzeléseitől is. Volt egy harmadik, a fiatalabb generációhoz tartozó csoport (Veöreös Imre, Groó Gyula) is az egyházban, akik az idők változásának megfelelően az egyházi élet átalakításának szükségét emlegették. Ordass szerint nem az egyház kényelmetlenné vált négy évszázados épületét kell átépíteni, hanem a félelmetes áradással szemben védelmezni kell a drágának tartott értéket. Ennek szellemében Ordass az egyre erősödő nyomás ellenére sem hajlandó elcsapni a régi felügyelőket, és bármennyire is fenyegetik, nem óhajt lemondani. Makacsul – ellenségei szerint „mereven” – ragaszkodik az elveihez. A négy püspök közül az iskola egyedül Ordass szívügye. A Túróczy-vonal szerint az iskola nem tartozik az egyház testéhez. Pattanáig feszül a helyzet. Ordass ultimátumot kap: vagy lemond szeptember 8-ig, vagy letartóztatják. A határidő előtt két nappal még egy utolsó kísértés: családjával együtt külföldre távozhat. Nem kér gondolkodási időt: a börtönt választja. Éjszaka viszik a Csokonai utcába. A szegyeteljesen megrendezett kirakatper vádja: „a dollársegély bejelentésének szándékos elmulasztása”. Kétévi fogházra ítélik. Az utolsó szó jogán elmondott beszéde az ártatlan ember megdöbbentő erejű bizonyágtétele. A hallgatóságban gyorsírással lejegyezték. Meggyőződése és tiszta lelkiismerete megengedi, hogy a megaláztatások közepette emelt fővel járjon. Később ezt így summázza: „Az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy Isten azért parancsolt el a püspöki szolgálatra, hogy általam mondhasa ki azt a szót, amelyet az evangélikus egyház részéről szükségesnek látott elmondani”. Ordass püspök, Radvánszky felügyelő és Vargha Sándor főtitkár mögött a gyűjtőfogház ajtaja bezárul, odakint pedig gúnyos cikkek és röpiratok jelennek meg „az evangélikus egyház valutázó és sikasztó vezetői” ellen. Két hónappal a letartóztatás után az állam és az egyház megköti az Egyezményt. A gyűjtőfogházból Ordass a szegedi Csillag-börtönbe, majd Vácra kerül. Római katolikus paptársaival közös zárkába csukják, kenderfonásra kényszerítik őket. Egy idő múlva Túróczy felkeresi a börtönben és közli, hogy azonnal szabadon bocsátják, ha lemond. Gondolkodási időt kér. Bibliájából a bebörtönzött Szilász történetét olvassa. Meggyőződéséhez és lelkiismeretéhez hűséges döntést hoz: marad a börtönben és nem mond le. A beszélőről visszatérve paptársaitól megtudja, hogy távolléte alatt ők azért imádkoztak, hogy megállhasson, és a lelkiismeretét a sérelemtől megóvhassa. A börtönben Benjamin Franklinre emlékeztető protestáns puritánssággal tíz napirendi pontot vés fel magának gyorsírási jelekkel a zárkaajtó sötétzöld olajfestékére:

1. Angol áhítat; 2. Egy mondat útravaló; 3. Akikkel az úton találkoztam; 4. Egyházi énekek; 5. Gyorsírás; 6. Tréfák; 7. Gyülekezeti látogatatóúton; 8. Szépirodalom; 9. Népdalok; 10. Svéd áhítat. 1949 karácsonyán katolikus paptársaival együtt ünnepli Krisztus születését. Közösen énekelnek és ígét is olvasnak, Ordass Lukács 2,1–20 alapján prédikál. 1950. április 1-jén a megfélemlített egyházi bíróság is elítéli. 1950. május 30-án szabadul Vácott. Az elkövetkezendő hat esztendő teljes elszigeteltségben tölti. Egy ideig még a püspöki lakásban van a Puskin utcában, de ez egyre kényelmetlenebbé válik. Papjai kerülnek. Nemsokára átköltöznek a Márvány utcába. Feleségével együtt sálat, kesztyűt és kendőt kötnek. Közben gyermekeket nevelnek. Passióelmélkedéseket ír és hasonlókat fordít izlandi nyelvből. Ezidőtájt születik meg önéletrajzi írásainak első része. Ordass Lajos püspök életének első drámai szakasza ezzel lezárul. A leltár: szépen felfelé ívelő egyenes pálya, három év püspöki szolgálat, két esztendő börtön és hat év szilencium.

A második felvonás hat évvel később, 1956-ban kezdődik. E második szakaszban most megelőlegezzük a leltárt: majdnem két esztendő püspöki szolgálat, ezt követően pedig két évtized szilencium. Erről a két esztendőről a drámai dialógus formájában megírt második kötetből értesülhetünk.

1956 nyarán élénkületi kezdenek az események. A XX. kongresszust követő oldódáson túl volt egy másik tényező is, amely szerepet játszott abban, hogy Ordass Márvány utcai lakásának ajtaján bejelentéssel vagy bejelentés nélkül egyre gyakrabban kopogtatnak az egyház és az állam hivatalos vezetői. Dezséry László és Vető Lajos püspökök, továbbá Horváth János, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke sorra adják egymásnak a kilincset. A nyugtalanságot okozó tényező az, hogy augusztusban lesz az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának a tanácskozása Galyatetőn. A neves egyházi vezetők minden bizonytalannal találkozni akarnak majd a Lutheránus Világszövetség 1947-ben megválasztott alelnökével, Ordass börtönviselt püspökkel. A kérdés, ami izgatja őket: hogyan nyilatkozik majd Ordass az egyház jelenlegi állapotáról, a vezetőről és nem utolsósorban saját helyzetéről. Ordass az ÁEH-elnökkel a kölcsönösen előzékeny hangon folytatott beszélgetések alkalmával saját sorsát, jövőjét, esetleges rehabilitálását sohasem választja el az 1950-ben elítélt és a gyülekezetből elmozdított Keken András és Kende György lelkészek rehabilitációjától.

A Lutheránus Világszövetség vezetői, Hans Lilje elnök és Lund-Quist főtitkár valóban megérkeznek a Márvány utcába, sőt a galyatetői konferenciát többször is megszakítva Budapestre utaznak Ordass püspökhöz látogatóba. A külföldi egyházi vezetők, az állam és Ordass már a rehabilitációról beszélnek. Ám a vendégek távozását nem követik igazán gyors tettek. Ordass rehabilitációját véleményem szerint az evangélikus embereinek mozgolódásai is elősegítették. Főton néhány héttel később már jóval nagyobb szabású, nem kis vihart kavaró országos lelkészi konferenciák zajlanak, s már nyílt összeütközés robban ki a lelkészek egy csoportja és Dezséry László között. Most már az állami vezetés több oldalról is kényszerített helyzetben érzi magát: október 6-én, az aradi vértanúk és Rajk László temetése napján végre hivatalosan rehabilitálják Ordasst. Két nappal később, „az államhatalom intézkedései után kullogva”, az Egyetemes Egyház törvényszéke is kimondja a püspök teljes rehabilitációját. Ordass október 14-én prédikál először a budahegyvidéki gyülekezetben. A megállapodások értelmében október 24-én

kezdte volna meg előadásait a skandináviai Luther-kutatásokról az Evangélikus Teológiai Akadémián.

A felgyorsult történelem azonban módosítja a terveket. Az ÁEH elnöke már október 23-án jelentkezik Ordassnál és kéri hivatalbalépését, Dezséry 25-én közli lemondását Mihályfi Ernővel telefonon, majd 30-án meg is írja lemondólevelét. Ordass ezekről a napokról így emlékezik: „1956. október 30-án Dezséry László lemondott törvénytelen püspöki tisztségéről. Mivel elmozdításomnak nem volt törvényes alapja – azt most már rehabilitálásom egyházi és állami okmányai is bizonyították – és mivel az egyházi élet irányítását sürgősen kézbe kellett venni, ezért elhatároztam, hogy október 31-én, a reformáció ünnepén istentisztelet és úrvacsora-szolgálat végzésével visszatérek püspöki székembe. Ezt a szolgálatomat a Deák téri templomban tartottam meg”. Másnap, november 1-jén történik a hivatalátvétel. Ezen a napon Vető Lajos püspök is lemond.

Itt az ideje, hogy megemlítsük a Mindszenty-kérdést. Ordass már 1948-ban is az „evangélikus Mindszenty”-nek nevezték, és 1956 után kettőjük kapcsán egyenesen „ellenforradalmi összekövés”-ről beszéltek. Tény, hogy Ordass Mindszenty kérésére találkozik a kiszabadított hercegprímással, de a látogatás – már a várakozó sokaság miatt is – protokolláris jellegű, és mindössze néhány percig tart. Tény az is, hogy a Szabad Kossuth Rádió november 2-án megszólaltatja a történelmi egyházak képviselői Mindszentyt, Ravaszt és Ordasst. Ám ha figyelmesen elolvassuk Ordass magyar, angol, német és svéd nyelven elmondott rádiószózatát, észrevehetjük, hogy a beszéd tartalma határozottan egyházas és nem politikus. A magyar ifjúsághoz és a külföldi hittestvérekhez szól. A Nyugattól gyógyszert és segítséget kér. Ordass november 3-án az elérhető lelkészek és a teológiai tanárok számára értekezletet tart, ahol elhatározzák, hogy a lemondott Vető helyére Túróczy Zoltánt hívják vissza, továbbá új embereket neveznek ki a legfontosabb beosztásokba a sajtóosztály élére, az *Evangélikus Élet* szerkesztésére.

A megújított egyházvezetés november 4-ének sorsfordító eseményét még nem érzí a bőrén. Novemberben Ordass lelkészt avat, s újra tárgyalásokat kezd – még mindig a kölcsönös megbecsülés hangján – Horváth Jánossal. Az egyház egyelőre még teljes szabadságot élvez. Érdeemes lenne alaposan átnéznünk e rövid korszaknak az egyházi sajtótermékeit, különösen az *Evangélikus Életet* és a *Lelképászort*. A cikkek és tanulmányok nemcsak a hanghordozásban különböznek a megelőző és a következő korszakétól, de a teológia és a tudomány tisztasága is kiemelkedően magas színvonalat eredményezett. Amíg az egyházi élet benső virágzását éli, kívülről egyre erősebben jelentkeznek a nyugtalanító jelek. 1957 márciusában megjelenik a 22. számú törvényerejű rendelet. Bár az 1948-as Egyezmény biztosította az egyház autonómiáját, az 57/22. sz. rendelet értelmében az egyházi vezetők kinevezéséhez az Elnöki Tanács előzetes hozzájárulása szükséges. Horváth a rendelet megjelenésének napján felhívja Ordasst, és közli, hogy az evangélikus egyházban „e tekintetben rend van”. Közben napirenden van az LVSZ minneapolis 1957. évi nagygyűlése s a kérdés, hogy kit küldjenek delegátusként. Az állami vezetésnek már nem mindegy, hogy kik lesznek a kiutazó személyek.

1956-57-ben Ordass a legnagyobb igyekezetével rendezett kapcsolatokat keres a hatalommal, de elveit sosem adja fel. Engedményekre is kényszerül, és mi listát készíthetnénk arról, hogy Ordass miben engedett és arról is, hogy miben nem engedett.

Mindenek előtt Ordass az 1948-ban megkötött Egyezményt 1957-58-ban jónak, az egyház és az állam közötti kapcsolat alapjának tekinti. Nem túl lelkesen, de az ÁEH unszolásának mégis engedve, kinevez egy egyházi béketanácsot, sőt személyesen is bekapcsolódik a Hazafias Népfront munkájába, ahol egyszer fel is szólal. 1957 tavaszán még több külföldi konferenciára is vezeti a delegációt. Többedmagával kiutazhat az LVSZ minneapolis nagygyűlésére, ahol ő tartja a megnyitó igehirdetést.

Hazaérkezése után egyre erősebben indulnak meg a személyelleni támadások. Főleg a régről jól ismert világi vezetők, Mihályfi Ernő egyetemes felügyelő és Darvas József déli egyházkerületi felügyelő részéről. Ordass nem hajlandó őket egyházi tisztségviselőként elismerni, mivel ők 1956-ban lemondtak tisztségükről. Most már szinte naponként akadnak olyan esetek, amelyekben nem enged Ordass. Például a *Hungarian Church Press* című folyóirat egyik szerkesztőjének közölnie kellene egy vendég előadását, amelyet a béketanácsban tartott, s az előadásában a vendég élesen bírálta a missziót és imperialista tevékenységnek nevezte azt. Amikor Ordass tiltakozása ellenére is közlik a cikket, lemond a szerkesztésről.

Ordass jószándékának és a tárgyalásokra való készségének jó kifejezése az a húszoldalas levél, amit az ÁEH elnökének ír a püspöki székre való visszakérülésének első évfordulóján. Mélyseges felelősségudatáról, egyházának féltéséről és védelméről tanúskodik ez a levél. Ő valóban nem az állam érdekeit képviselte saját népének rovására és hátrányára, hanem népének, nyájának érdekeit tartván mindig szem előtt, szabályos és tisztességes megállapodást és megegyezést próbált kötni az állammal.

1957 novemberében megkezdődnek az állam és az egyház képviselői közötti tárgyalások. Személyi kérdésekben már gátolások nélkül diktál az állam. Azt is elő akarják írni, hogy Ordass kiből állítsa össze az *egyházi* küldöttséget. Ordass tiltakozására az ÁEH elnöke az állam részéről hívja meg a számára kedvező politikai beállítottságú lelkészeket. A tárgyalások végül kudarccal végződnek. Ordass nem enged sem elvi, sem személyi kérdésekben. A hatalom megmutatja erejét: mindenféle külföldi utazást leállítanak, miniszteri biztost neveznek ki az egyház megjelentetett sajtókiadványainak, külföldi levelezésének és pénzügyi helyzetének ellenőrzésére. Egy hónap sem telik el, és a miniszteri biztos mindenben diktál. Ordass válasza a passzivitás: a leveleket nem bontja fel és nem is veszi át. Közölni kell az „Útegyenetés” című agresszív és durva cikket. Hiába tiltakozik a szerkesztőbizottság, hiába mond le Ordass mint felelős szerkesztő, a cikk mégis megjelenik. December 19-én a Mihályfi vezette északi egyházkerületi presbitérium – minden bizonnyal erős nyomás alatt – elfogadja azt az előterjesztést, miszerint az 57/22. sz. rendelet értelmében az Elnöki Tanács szemében nem érvényes Vető Lajos lemondása, mivel a rendelet visszamenőleg is érvényes. Túróczyt ismét elmozdítják, és Vető nemcsak visszaül a püspöki székre, hanem magát azonnal a „hivatalra nézve idősebb” püspököknek titulálja. Ordass számára továbbra is csak egy lehetőség marad: a teljes passzivitás.

Úgy tűnik, hogy 1957 végére lényegében már eldőlt a csata. De hátra van még egy harcban és izgalmakban nem szegény fél esztendő. Ordass szívósan védi saját embereit. Az egyre erősödő nyomás ellenére sem hajlandó lemondani Zászkaliczky püspökhelyettést, és az állam fenyegetése ellenére sem hajlandó felfüggeszteni Válint esperest. Az állami rendelkezés megtilt-

ja, hogy nagypéntek reggelén istentiszteletet tartsanak. Ordass mégis elvégzi a szolgálatot. A papok azonban – elsősorban anyagi megfontolásokról – kezdenek távolodni tőle. Ez a következőkkel magyarázható. Az Egyezmény értelmében tíz év után 25%-kal csökken az államtól az egyház részére juttatott kongrua. Ennek kiegyenlítésére az állam rendkívüli segínyt ajánl föl, ám feltétel nélkül csak az északi kerületnek. A déli kerület lelkészei mindaddig nem kapják meg a segínyt, amíg püspökük nem rendezzi az állammal való kapcsolatát. Az állam tehát Ordass személyében a lelkészek számára bűnbakot kreál, a több fronton irányított támadások egyre élesebb hangnembe mennek át. Ordass meghatódik, amikor egyre több laikus és északi kerületi lelkész anyagi támogatást ajánl fel a déli kerület lelkészeinek. Utoljára januárban találkozik Horváth és Ordass. Már nyíltan elhangzik a fenyegetés: Rákosiék hibát követtek el, amikor az Ordass-ügyből világpert csináltak. Pedig meg lett volna az eszük, hogy erkölcsi hullát csináljanak belőle. E feladatra hamarosan önkéntes jelentkező is akad. Ilyen Pálffy Miklós rágal-makkal teli cikke a *Theológiai Szemlében*.

Az egyházi közéletből Ordass fokozatosan kiszorítják. Áprilisban a Szovjetunióba utazik Koren, Grünvalszky és Káldy. Az utazást csak az utóbbi tudatja püspökével, de bejelentése már csak az indulás után érkezik meg. Mihályfiék koreográfiája a déli egyházkerületi presbitériumban is beválik. Darvas József kezdeményezésére immár a Déli Egyházkerület is az Elnöki Tanácshoz fordul, hogy a személyi változásokkal kapcsolatos döntést az 57/22. sz. rendelet alapján hozza meg. Ordass június első felében többfelé, szórványban és Budapesten is szolgálatot végez. 1958. június 18-án kelt az a levél, amelyben Horváth János közli Mihályfi Ernővel, hogy az Elnöki Tanács Dezséry László 1956 októberi lemondásához nem adja meg előzetes hozzájárulását. A nyár folyamán Dezséry László, aki távozása után ateizmusának többször is nyilvánosan hangot adott, mintegy két órára újra visszakerül a püspöki székbe, csak azért, hogy most már hivatalosan is lemondjon. Beszédét teljes egészében közli az evangélikus hetilap.

Ordass másodsor – immár végérvényesen – félreállítják. Húsz év hallgatás és csöndes, családi magány következett. 1978 augusztusában ebéd után Bibliájával a kezében lepihent. Többé nem ébredt fel.

AZ IGEHIRDETŐ ÉS GYÜLEKEZETGONDOZÓ ORDASS

Ordass Lajos igehirdetésére személyesen csak azok emlékezhetnek, akik legalább ötven évesek vagy annál idősebbek. Természetesen erről nekem semmilyen személyes emlékem nincsen. Viszont néhány igehirdetése már 1982-ben megjelent, sőt az Ordass Lajos Baráti Kör 1992 adta ki a *Jó hír a szenvedőknek* című prédikációs kötetet. Maga Ordass püspök állította össze ezt a válogatást, amely húsz hónap, 1957 októbere és 1958 májusa között elmondott prédikációit tartalmazza. Ez mintegy harmincöt igehirdetés.

Scholz László bevezetőjéből sok fontos dolgot megtudhatunk Ordass igehirdetési stílusáról: gondosan megírta beszédeit (egyébként gyönyörű volt a kalligráfiája), megtanulta prédikációit, gesztussal nem kísérte őket, rendszerint hátratett kézzel prédikált, a szava, hangja *mélyről* fakadt. Ha a prédikációs-kötetet végigolvassuk, rájöhethetünk, mennyire tarthatatlan Veöreös Imr-

nek az az állítása hogy Ordass csak egyházvédelmi harcot folytatott, s „hogyan tekintete előtt mintha elhalványultak volna az egyház belső életének ügyei”². A legsúlyosabb politikai-egyházpolitikai helyzetben nem politikai prédikációkat mond, hanem a *gyülekezetekért aggódó pásztori hang hallható ki belőle*. Általában a megadott evangéliumi perikópát követi, s minden igehirdetésének első oldalára felírja: „Jézus!”, s majdnem minden egyes igehirdetését így kezdi: „Jézus Krisztus Urunk...” Az evangéliumi történetet szinte novellisztikus egyszerűséggel jeleníti meg: „a világ legegyszerűbb írásai közül valók ezek az evangéliumok és mégis elkápráztató írások” – írja. Prédikációi nem hangos proklamációk, hanem csendes meditációk. Mindegyik azonos művészi igénnyel megkomponált meditáció: mindegyik prédikációnak címet ad, rövid tőmondatokban ír, s nem ad hosszú teológiai fejtegetéseket: olyan mindegyik, mint egy „próza-vers”.

Visszatérése utáni első Deák téri prédikációját 1956. október 31-én ezzel kezdi: „Félő, hogy lelkünket annyira eltölti az, ami a jelenben játszódik le, hogy képtelenek vagyunk arra, hogy megértsük, mi az üzenete ennek az ünnepnek.” Prédikációiban az evangélium hangjával vigasztal, s a vigasztalás tartalma: a keresztes. Jézus Krisztus értünk hordozta a keresztes, az ő halálának gyümölcse az, hogy mi élhetünk. A kereszthordozást mi sem kerülhetjük el. Nincs keresztyénség ott, ahol nincs keresztes.

Figyeljük meg, hogy mennyire egyszerű és személyes az igehirdetési stílusa: 1957-ben, amikor visszalátogat Ceglédre, ahol tíz éven keresztül szolgált, így kezdi prédikációját:

„Jézus Krisztusról szólni jöttem el hozzátok. Életem föladatainak egyetlen értelmét ebben látom. Hozzátok jöttem, akik között Őt hirdetem tíz esztendőn keresztül. Őt, aki ifjúságom éveiben kegyelmesen megszólított, hogy kövessem. Őt hirdetem, akinek életemet a kezébe adtam – régen már.

Hosszú idő után jöttem el újra hozzátok, Őt hirdetni. Vágyó-dással jöttem. Mert el akarom mondani, el kell mondanom nektek, hogy még mindig az Ővé a szívem és az életem. Öregedés éveiben is. Tudomásotokra szeretném adni, hogy – minden ellenkező látszattal szemben is – Jézus nekem igen hűséges Uram maradt. Benne soha egy pillanatra nem kellett csalódnom. Jézus itt – a ceglédi szolgálat ideje alatt – igen megáldott. Közötetek sokan vannak, akik ezt igen jól tudják. De Jézus áldó kegyelmét soha nem éreztem át olyan mélyen, mint akkor, amikor a keresztes alá hajtott és félreismerhetlenül tudomásomra adta: Azt akarja, hogy ezt a keresztes hordozzam.

Jézus Krisztust jöttem tehát hirdetni közetek.

És a keresztesjét.

Mert ez a kettő elválaszthatatlanul együvé tartozik.”³

AZ IMÁDKOZÓ ÉS A „MISZTIKUS” ORDASS

Talán kevesen tudják, hogy Ordass csendes tanító volt az imádkozás iskolájában is. A második félreállítása utáni években állította össze a *Nem tudok imádkozni. Imádkozóknak és imádkozni akaróknak szóló tanácsok* című kötetet.

² Veöreös Imre megállapítását idézi Terray László is, *Keresztyén Igazság*, 27. szám, 43. old.

³ Ordass Lajos, *Jó hír a szenvedőknek*, Budapest, Ordass Lajos Baráti Kör, 1992, 137-138. old.

Dóka Zoltán írja a bevezetőben: „Ordass Lajos úgy segít bennünket imádságos életre, hogy kézen fog és bevezet saját imádságos életének titkaiba.”

Ezek az imádságok, az Istennel való meghitt beszélgetések sokszor az imádkozás kudarcáról szólnak. Ordass imádságos-könyve engem egy könyvre emlékeztet, ami tizenhat éves koromban nagy felfedezésem volt, Michel Quoist: *Itt vagyok, Uram*. Amikor kamaszként Quoist könyve kezembe került, úgy éreztem, hogy az őszinte, meditatív sorokból én sóhajtok Istenhez. „Szeretni szeretnék, uram, szükségem van a szeretetre”. Akárcsak Quoist, Ordass is tapintattal szólítja meg olvasóját, tanári szeretettel hívja meg őt az imádkozás iskolájába. Csendesen medítál az imádsággal kapcsolatos nehézségekről, ellenvetésekről, de legfőképpen segíteni akar. Egy helyen például így ír: „annyi erővel szeretném ma elmondani, amennyivel ez csak lehetséges: az imádkozásban sokkal-sokkal fontosabb az, hogy Isten beszél hozzánk, mint az, hogy mi beszélünk hozzá”.⁴

A könyv tizenkét nagy témára és 65 meditatív fejezetre oszlik. A nagy témák az alábbiak: I. Az imádkozásról általában, II. Ellenvetések, III. Óvások, IV. Mikor és hol imádkozunk, V. Csüggesztő kérdések, VI. Bátorítalan kezdet, VII. Nehézségek és bátorítások, VIII. A hálaadó imádság, IX. Kérő imádság – magunkért, X. Kérő imádság – másokért, XI. A bűnnel küzdő imádság, XII. Az imádat.

Ordass imádkozó hangjára egyaránt jellemző az alázat és a józan őszinteség. Minden egyes meditatív fejezetet odavágó bibliai idézettel kezd. A kötet az imádság nehézségeinek tárgyalásától jut el az imádat magasságába.

A kételkedés kapcsán így bátorít: „Ha nem tudsz úgy imádkozni, amint szeretnél, imádkozzál úgy, ahogy tudsz!”⁵ A szabad és a kötött imádság kapcsán így érvel az utóbbi fontossága mellett is:

„Amikor az ember a lelki-ébredés ajándékát kapja meg Isten Szentlelkétől, akkor rendszerint nagyon könnyen, bő sugárban, elevenen folyik szívünkben a szó árja az ajkunkra. Azonban ez nem mindig marad így. Általános tapasztalat szerint az életközlemben még a leglelkesebb keresztyénekre is elkövetkezik az apály, sőt az aszály ideje, amikor imafáradtság keríti hatalmába. Különösen ilyen lelkiállapotban meghálálhatatlan gazdagságunk a múlt tartaléka, a megőrzött írott imádság.”⁶

Az egyház imádság-kincsét pedig a Jelenések könyve nyolcadik fejezete alapján mutatja be: „a múlt egy-egy imádsága olyan izzó lehet Isten oltárán, hogyha odavisszük melléje a magunk kihűlt szívét, azt is áttűzesíti.”⁷

A kötet végének hangja, a „Korona” a középkori Krisztushimnuszok lángoló szerelmi énekeit idézi: „Uram! Imádvá áldalak!... Sorsomat e földön magyar hazámban jelölted ki. Itt szabtad meg földadataimat is. Itt szolgáló egyházad és sok hűséges gyermeked által világosan megmutattad nekem örök hazámat is. A Te országodat. Benne együtt lehetek azokkal, akik Téged örök Uruknek vallanak. Egykor pedig együtt lehetek mindazokkal, akiket Te üdvösségben részesítettél és a világ megalapítása óta országodba gyűjtöttél...”

⁴ Ordass Lajos, *Nem tudok imádkozni. Imádkozóknak és imádkozni akaróknak*, Budapest, Ordass Lajos Baráti Kör, 1992, 18. old.

⁵ uo. 60. old.

⁶ uo. 72. old.

⁷ uo. 73. old.

Uram! Életem itt e földön sok nehézség között telt. Mint minden ember élete. De nemcsak sötét és riasztó emlékek torlódnak lelkemben. A te gyermeked vagyok és ezért már itt a földön is láttam a nagy és magasztos műveidet. Mert azokra ráhullott a Te örök dicsőségednek a fénye. Talán csak a visszfényét láttam itt az ideigvalóságban. De hitem azt mondja: egykor színről színre láthatlak dicsőséged teljes ragyogásában.”⁸

Egy másik könyvet még 1955-ben, az első szilencium éveiben írt. Címe: *A keresztfá tövében*. A könyv először angol fordításban látott napvilágot 1958-ban Minneapolisban *At the Foot of The Cross* címen. Magyarul az Ordass Lajos Baráti Kör adta ki 1989-ben Scholz László előszavával. Ordass a passió történetét csendben, imádságként meditatálja végig, a négy evangélium szövegét egybeolvasztja. Minden beszélgetést „Uram”-mal kezd. A börtönviselt s most félreállított magányos püspök ott térdel a kereszttel, tanít, prédikál, együtt imádkozik láthatatlan gyülekezetével. A szenvedésben ismeri fel élete értelmét:

„Hálám azért kívánkozik ki belőlem, mert megáldottad és megvilágítottad életem legsúlyosabb rejtélyét. Megengedted, hogy én is a szenvedésben ismerjem föl saját életem értelmét.

Nem arra rendelt Istenem, hogy jól-rosszul prédikáljak. Nem arra, hogy néha valahol emberekkel jót tegyek. Még kevésbé arra, hogy életem bizonyos szakaszaiban emberek részéről megbecsültetésben, vagy megtiszteltetésben legyen részem.”

„Életem értelme az lett, hogy Érted és Veled szenvedhettem. Úgy lehet: az emberek életem csődjének és gyalázatának tekintik a rajtam esteket. Én áldalak, URAM, hogy keresztfád tövébe állítottál. Most már tudom: ezért kellett élnem. S ez nagyon jó. Ezért vágyódom most is keresztfád tövében Veled beszélni.”⁹

Itt kell említést tennünk Ordass Lajos izlandi nyelvből készült fordításáról: Hallgimur Petersson 17. századi izlandi költő *Passió-énekek – Elmélkedések Krisztus Urunk szenvedése fellett* című verses költeményét magyarra fordította. E könyv kedvéért tanulta meg az izlandi nyelvet, s e könyv kedvéért kezdett verstannal foglalkozni. S ennek elismeréseként 1971-ben az izlandi egyetem díszdoktorrá avatta. A megtisztelő kitüntetést személyesen természetesen nem vehette át.

Ha beszélhetünk „protestáns misztikáról”, akkor Magyarországon – azt hiszem – Ordass Lajos áll legközelebb ehhez a kategóriához. A csendes, szótlan, „északi” (nordikus) ember Krisztust forró szerelemmel szerető misztikája ez.

A SZÉPÍRÓ ÉS A FORDÍTÓ ORDASS

Néhány szót Ordass Lajos szépírói és fordítói munkásságáról is kell szólnunk. Alkata, élete, művészi hajlama valamiképpen predestinálta is erre. Nem véletlen, hogy teológiai tanulmányaival párhuzamosan bölcsészstúdiumokat is folytatott. Leginkább a próza műfajához érzett tehetséget, bár alkata drámai, nyelvezete sokszor lírai volt. *Vádirat* címen írt egy regényt, amely először angol nyelven, nevének elhallgatásával jelent meg Amerikában: *Indictment. A Novel from Behind the Iron Curtain* (Minneapolis, 1960). Magyarul az Ordass Lajos Baráti Kör adta ki 1989-ben. Különös tehetsége volt a novellához. Az 1954-ben írt „Magánzó” című novelláját a *Keresztyén Igazság*

⁸ uo. 145-146. old.

⁹ Ordass Lajos, *A keresztfá tövében*, Ordass Lajos Baráti Kör, 1989, 10. old.

28. száma közölte. Az ostrom alatt fordította le a mártírhalt halt dán lelkész-írónak, Kaj Munknak három drámáját. Még ceglédi lelkész korában fordította le norvégból Lyngar Einar A fákllya c. könyvét fiataloknak („Áhítatkönyv keresztyén ifjak részére”). Újra kiadta az Ordass Lajos Baráti Kör.

Ugyancsak lefordította Giertz Bo *Házát kősziklára építette és a Hitből élünk* c. műveit. Kierkegaard *Önvizsgálat* című híres munkájának első részét 1959-ben szintén lefordította magyarra. Erről értekezett Vajta Vilmos: „Hit és élet összecsengése. Kierkegaard – Ordass Lajos fordításában” c. előadásában, ami 1989-ben meg is jelent, s a fordításról Vajta Vilmos ezt írta: „A magyar nyelvbe öltöztetett szöveg nemcsak veretes szépségű, hanem pontossága a kierkegaardi nyelvezet sajátosságait is visszatükrözheti a magyar olvasó számára.”¹⁰

A KERESZT TEOLÓGUSA

Ordass Lajost Luther Márton 20. századi követőjeként a kereszt teológusának is nevezhetjük. Fontosnak véljük, hogy Ordassról, mint *teológusról* szóljunk, mivel az elmúlt évtizedben a Magyarországi Evangélikus Egyházban felerősödött az a véleményünk szerint téves hang, miszerint Ordasst nem felismerhető teológiai szempontok vezették egyházvédő püspöki szolgálatában.¹¹ Noha Ordassra a skandináv teológia (Aulén, Nygren, Söderblom) egyértelmű hatást gyakorolt, való igaz, hogy Ordasstól nem maradtak fenn vaskos teológiai értekezések, hiszen szolgálata idején a cselekvés, félreállításai után pedig a meditációs, kontemplatív műfaj embere volt. Nem az akadémikus, filozófus-típusú „könyv-teológiát” művelte, hanem a kereszt teológusa volt, aki a teológiai felismeréseket azonnal gyakorlatba öntötte, léletté formálta. Mindazonáltal könyvtárában megvolt Walter von Loewenich *Luthers Theologia crucis*-ának eredeti, 1929-es, keménykötésű kiadása¹², s az aláhúzásokból és lapszéli felkiáltójelekből joggal következtetünk arra, hogy e munkát Ordass alaposan tanulmányozta.

Hogy Isten elrejtőzködő, megismerhetetlen, érthetetlen, kiutathatatlan Isten, ezt Ordass Lajos akkor élte át először, amikor 1948-ban közvetlenül az ítélethirdetés előtt az utolsó szó jogán egy rövid beszédet mondott, amit többen gyorsírással is feljegyeztek. Ordass e halk szavú felszólalása megdöbbentő erejű személyes biznyságtétel. Így szólt a bírákhoz: „Lehet, hogy mérlegelésük után engem bűnösnek fognak nyilvánítani és ezért büntetést szabnak ki majd rám. Ha ez következik be, azt is alázatos szívvel és csöndesen elfogadom. Elítéltetésem ténye olyan lesz számomra, mint a fátyol, amely eltakarja tőlem Isten akaratát és érthetlenné teszi azt. De Istenemtől zúgolóadás nélkül elfogadom, mert azt az egyet jól tudom, hogy még elítéltetésem esetén is csak az ő áldott akaratára történhet meg.”¹³

Ordass állami és egyházi rehabilitálása után először a budahegyvidéki gyülekezetben hirdetett ígét, 1956. október 14-én. A

¹⁰ Vajta Vilmos, *Hit és élet össze csengése. Kierkegaard – Ordass Lajos tolmácsolásában*. Keszthely, Ordass Lajos Baráti Kör, 1990. 16. old.

¹¹ Veöreös Imre, *A harmadik egyházi út 1948-1950*, Budapest, Evangélikus Sajtóosztály, 1990. 130. old.

¹² Walter von Loewenich, *Luthers Theologia crucis* München, Chr. Kaiser Verlag, 1929 (Ordass Lajos hagyatékában 31.569. számon)

¹³ Ői 1984, 350. old.

textus a menyegzői lakoma példázata volt Mt 22,1–14 alapján. Tudatosan vállalkozik a személyes biznyságtételre, a véglegény és a menyasszony bibliai képe a forró – a középkori misztikusokra emlékeztető – istenszeretetének megvallására készíti:

„Most, amikor e gyülekezetnek kell az ígét hirdetnem, melyet tekintetemmel átfogni sem tudok, e gyülekezetnek, amelybe ígére szomjas lélekkel jöttetek el, most úgy érzem – testvérek –, hogy Isten arra kényszerít engem, hogy ne csak tárgyilagos beszámolót adjak a Biblia tanításáról, hanem arra kényszerít, hogy biznyságot tegyek arról, amit a keresztyén élet örömeiből átéltem. Kérlek benneteket, hogy szavaimat ne éreztétek ellágyult érzélgősségnek.

Ahol egészséges lelkű jegyesek vannak együtt, ott mindig elhangzanak ilyen nagy szavak: »Mindennem!« »Szeretlek, halálig, örökké!«

Én az én Megváltó Urammal való életközösségemben hallottam ezeket a nagy szavakat. És tudom, hogy nekem mondta. Úgy mondta nekem csüggedésem idején, mintha e világon rajtam kívül senki sem léteznék. Hallottam, teljes bizonyossággal ezt a szavát is: »Szeretlek! Halálig! Örökké!« Nekem mondta. Amikor semmiféle emberi kezet meg nem foghattam, Ő erősen fogta a kezemet. Soha el nem hagyott. Riadt lelkemet karjaiba emelte és átvitt az elnyeléssel fenyegető ár föltölt – a szabadulás partjára. A fekete éjben tőle hallottam a virradat üzenetét. Övé volt a kereszt, enyém annak békessége. Övé volt a halál, enyém annak gyümölcse, az élet. Az én Uram szerelme kimeríthetetlen.”¹⁴

Három héttel a püspöki szolgálatba való visszakerülése után Ordass a Deák téren lelkészszé szenteli Havasi Kálmánt. Igehirdetésének textusa életének vezérigéje: „Aki mindvégig állhatatos marad, az üdvözülni” (Mt 24,13). Ordassnak az itt elhangzó biznyságtétele megdöbbentően személyes és ünnepélyes.

„Most neked titkot mondom.

Szent titok, melyet a keresztyén egyház hosszú múltjában olyan sok keresztyén embernek szabad volt megtapasztalnia.

A titok ez: Jézus nemcsak akkor volt állhatatos, amikor itt élt e földön – páratlanul állhatatos –, hanem ígérétehez híven mindörökké az.

S ezt a titkot előttem nemcsak úgy szeretném megnyitni, hogy rámutatok mások biznyságtételére. Életemnek ezen a nagy ünnepélyes óráján nekem bizonyára szabad egészen személyes tapasztalat alapján hozzád szólnom.

Jézus Krisztus Urunk ezt a bibliai mondatot akkor ajándékozta nekem, amikor eddigi életemnek legnehezebb napjait éltem át. Amikor legnehezebbre fordult a sorsom. És most neked boldog szóval szeretném elmondani, hogy az én Jézus Krisztusom ezt az ígétét mindeddig megtartotta. Soha el nem hagyott. És nincs a lelkemben más rendíthetlenebb bizonyosság arról, hogy Jézus megtartja ígétét az üdvösség koronájának átadásáig.”¹⁵

1957. június 2-án a koppenhágai székesegyházban a húsvét ünnepe utáni 6. vasárnap Jn 15,26–16,4 alapján Ordass svéd nyelven elhangzott igehirdetésében a biznyságtételről prédikál.

„Engedjétek meg azért, hogy erről ma itt egészen személyesen tegyek biznyságot...”

Mikor nyolc év után ismét alkalmam lett Isten ígétét hirdetni, elkötelezettséget éreztem arra, hogy ne csak tanítsam evan-

¹⁴ Ordass Lajos, *Jó hír a szenvedőknek*, Budapest, OLBK, 248. old.

¹⁵ uo. 272. old.

géliumi hitünk igazságait azokban a gyülekezetekben, ahol be-
szélek, hanem személyesen bizonyosságot tegyek.

Ma is ezt szeretném tenni örömmel.

Oly sokat átéltem abból, amit Krisztus ma mond nekünk:
»És ezeket azért cselekszik veletek, mert nem ismerték meg az
Atyát, sem engem. Ezeket pedig azért beszéltem nektek, hogy
amikor eljön az az idő, megemlékezzetek róluk, hogy én mondtam
nektek«. Ezt most nem azért mondom, hogy sajnálkozást
váltssak ki nálatok, hanem hogy bizonyosságot tegyek. Krisztus
megtartja ígéreteit. A legmélyebb válságban, mikor a kereszt
úgy nyom, mint soha máskor, akkor az övéihez siet, a Szentlélek
segítő, sőt győzedelmes erejével. Nem teszi könnyebbé a keresztet,
de erőt ad, hogy elviseljük azt.

Így van ez azokkal, akik hozzá tartoznak.

Valami mindenek felett felséges dolog az, a Megváltó tanu-
jának lenni. Sőt ez az élet egyetlen értelme.¹⁶

Ordass a Lutheránus Világszövetség minneapolis-i nagy-
gyűlésén a megnyitó istentiszteleten 1957. augusztus 15-én
hirdette az ígét „Krisztus halálának gyümölcsei” címmel.
Textusa János evangéliumának 12. fejezetéből a gabona-
magról szóló hasonlat volt: „Ha a földbe vetett gabonamag
el nem hal, csak egymaga marad, ha pedig elhal, sok gyü-
mölcst terem.” Ordass arról szólt, hogy Krisztus kereszttha-
lálának egyik gyümölcse, hogy megszabadít, a másik, hogy
egyesít.

A hallgatóságot igen megfogta, amikor Ordass igehirde-
tésének végén egyes szám harmadik személyben önmaga bör-

tönéveinek krisztustapasztalatáról vallott: „Egy öregedő Krisztus-
tanítvány mondotta el íme ezeket a mondatokat. Ez a tanítvány
most – tárgyilagosan tartott igehirdetésének végén – szeretne
személyesen bizonyosságot tenni Megváltó Uráról. El szeretné
mondani, hogy életében mennyi bűnbocsátó irgalmat gyakorolt
Jézus Krisztus. És el szeretné azt is mondani, hogy Krisztus a szó
legszorosabb értelmében vett rabsága idején milyen királyi szabadságot
adott neki, és hogy milyen boldogság volt ezt a szabadságot meg-
tapasztalni.”¹⁷

Tanulmányunkat a „bizonyoságtévők fellegére” való utalással
kezdjük és azzal is fejezzük be. Ezt hirdeti a Minnesota állami
templom köralakú belsőjének falán feltüntetett 78 név is, mely
közül Ordassé az utolsó. Először Ordass drámai életéről, majd
sokoldalú szolgálatáról szoltunk. Az élet drámája és az abban való
megállás, az igazsághoz való hűség és tanúságtétel forrja ki az
elmondott szóbeli bizonyoságtételeket. Tanulmányunk végén
Ordassnak a keresztől szóló azon beszédeit szóltattuk meg, ahol a
személyes életének Krisztustapasztalatáról beszélt. Úgy véltük,
témánkhoz akkor leszünk leghűségesebbek, ha előadásunk
második felében mi is Ordass személyes hangjára figyelünk.
Most már világosan láthatjuk, hogy Ordass a kereszt teológusa
volt a lutheri-loewenichi értelemben: az igazsághoz való rendíthetetlen
ragaszkodása miatt szenvedett és hordozta a keresztet. Számára
is a rejtőzködő Isten önmaga ellentétének látszatában nyilatkoztatta
ki magát, az elhagyatottságban és a kereszt alatti szenvedésben
tapasztalta meg Isten iránta tanúsított forrászeretetét. Ezt a
bizonyoságtételt adta tovább a második, rövidre szabott
szolgálati idejében, s ezt a bizonyoságtételt adja tovább
születésének 100. évfordulóján ma is nekünk.

¹⁶uo. 202. old.

¹⁷uo. 312. old.

A MEGÁLLÁS SZIMBÓLUMA

ELŐADÁSOK ORDASS LAJOSRÓL

FABINY TIBOR

Budapest, 2001

Fabiny Tibor könyve kapható
a Sajtóosztályon és
a Huszár Gál Könyvesboltban.
Ára: 450Ft.

Az oldás és kötés lelkipásztori hatalma

„Egyházunk halálos ellensége az olcsó kegyelem. Harcunk ma is a drága kegyelemért folyik. (...) Az olcsó kegyelem a bűnbánat nélküli bűnbocsátnak meghirdetését, bűnök megvallása nélküli úrvacsorát, személyes gyónás nélküli feloldozást jelent. Az olcsó kegyelem követés nélküli, kereszt nélküli kegyelem, Jézus nélküli kegyelem.”

D. Bonhoeffer¹

»Valljátok meg bűneiteket egymásnak!« (Jk 5,16) Aki bűnével egyedül marad, teljesen magára marad. Keresztyén emberekkel megtörténhet, hogy az áhítatban, az imádságban, sőt a szolgálatban való közösségük ellenére végül mégis magukra maradnak; hogy a végső közösségre mégsem jutnak el, mert csak kegyes hívőkként van közösségük egymással, kegyesség nélküli bűnösökként azonban nincs. A kegyes közösségben nem szabad bűnösnek lenni. Ezért kell rejtegetnie bűnét mindenkinek önmaga előtt is, a közösség előtt is. Nem szabad bűnösnek lennünk. Sok keresztyén hihetetlenül elborzadna, ha a kegyes hívők társaságába egyszer csak egy igazi bűnös becsöppenne! Ezért maradunk magunkra a bűnünkkel hazugul és képmutatón – mert valójában igenis bűnösök vagyunk!

Ám éppen abban áll az evangélium kegyelme (amit a kegyeseknek olyan nehéz felfogni), hogy arcukba vágja az igazságot: bűnös vagy, menthetetlen, nyomorult bűnös – s most gyere azonmód bűnösen Istenedhez, aki szeret. Úgy kellesz neki, amint vagy; nem kell semmit sem hoznod, semmilyen áldozatot, semmilyen cselekedetet; egyes-egyedül te kellesz neki. »Adjad, fiam, a te szívedet nékem« (Péld 23,26). Isten eljött hozzád, hogy megigazítsa a bűnöst. Örvendezz! Ez az üzenet: szabadulás az igazság által. Isten előtt nem rejtőzhetsz el. Őelötte mit sem ér az álarc, amit az emberek előtt viselsz. Isten olyannak akar látni, amilyen vagy, és irgalmazni akar neked. Sem önmagadnak, sem testvérednek nem kell már hazudnod, mintha bűntelen volnál; szabad bűnösnek lenned. Adj hálát ezért Istennek – mert Ő szereti a bűnöst, de gyűlöli a bűnt.”

D. Bonhoeffer²

BEVEZETÉS

Különös címet kapott a mai délelőtti előadás: *Az oldás és kötés lelkipásztori hatalma*.³ A címben szereplő metafora bibliai eredete nyilvánvaló mindannyiunk számára. Ismerősen csengenek Jézus Péterhez intézett szavai: „Te Péter vagy, és én ezen a kősziklán építem fel egyházamat, és a pokol kapui sem fognak diadalmaskodni rajta. Neked adom a mennyek országának kulcsait, és amit megkötsz a földön, kötve lesz az a mennyekben is, és amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.”⁴

Nemcsak Péterhez szólt Jézus az oldás és kötés szavaival, hanem feltámadása után az apostolokhoz, sőt Máté evangéliuma szerint a gyülekezetekhez és a mindenkori tanítványokhoz is.⁵ De mit is jelent ez a metafora, amit Jézus használt? Oldás és kötés – oldani és kötni.

Az előadáshoz megadott ige („...az Emberfiának van hatalma bűnöket megbocsátani a földön...”) könnyen arra terelhetne bennünket, hogy csak az oldásról, a bűnök megbocsátásáról szóljunk.⁶ Arról, hogy van megtérés, a gonosz hatalma alól való megmenekülés, az Isten-nélküliség állapotából való szabadulás, Krisztus érdeméért hit által a keresztség szentségében (regeneratio). Ebben az összefüggésben a cím második része arra vonatkozhatna, hogy ennek az üzenetnek a hirdetése milyen kötelezettségekkel és veszélyekkel jár a lelkipásztorok számára.

De a cím másról szól: oldás és kötés – oldani és kötni.⁷ Együtt és elválaszthatatlanul. Ez teszi izgalmassá a közös gondolkodást arról a feladatról, melyet Jézus a tanítványokra és rajtuk keresztül ránk is bízott.

Már közvetlenül az apostoli kor után az oldás és kötés alatt azt a feladatot értették, melyet elsősorban a keresztyén közösségek vezetői (püspökök) végeztek a közösség tagjainak és rajtuk keresztül az egész közösség javára. Így ez a kifejezés elsősorban a poimenika és a gyülekezetgondozás területéhez tartozik (reparatio). Akár az oldás és kötés törvényi, akár jogi értelmére gondolunk, a középpontban emberi oldalról sohasem a bűn, hanem a gyülekezeti közösségben élő, már megkeresztelt, de közben a bűn következtében Istentől elfordult gyülekezeti tag állt. Isteni oldalról pedig az ő megbocsátó szándéka állt, melyhez csak odavezetni lehet az embereket. Ebből máris nyilvánvalóvá válik, hogy az oldás és kötés gyakorlata elsősorban Krisztustól kapott felelősségteljes és nehéz feladat, nem pedig a lelkipásztori hatalomgyakorlás eszköze. Aki ezt valamilyen formában már végezte, az jól tudja, hogy ez a feladat milyen nehézségekkel, ellenkezésekkel és ellenségeskedéssel is járhat.⁸ Nem kiváltság ez tehát, hanem nehéz feladat mind a bűnbánó, mind a bűnbocsátó személy részére. Nem véletlenül hívja a katolikus teológia a bűnbocsátnak szentségét fáradtságos keresztségnek (baptismus laboriosus).

Szem előtt tartva mai egyházi életünket egy olyan kort választottam ki az egyháztörténetből, melyben az oldás és kötés gyakorlata elevenen élt a gyülekezeti közösségekben és ezzel együtt a lelkipásztori szolgálatban. Ezt az időszakot szeretném röviden bemutatni, annak reményében, hogy a lelkipásztori munka több olyan elfelejtett mozzanatát fedezhetjük fel, melyek hasznosak lehetnek a mai egyházi gyakorlatban. Természetesen itt nem egyenes átültetésekre gondolok, hanem első-

⁵ Jn 20,22b-23; Mt 18,18

⁶ Mk 2,10

⁷ Grünvalszky Károly hívja fel a figyelmet egyik tanulmányában arra, hogy az általános használattal ellentétben a Szentírásban csak egyszer fordul elő az „oldás és kötés” sorrend. Ezzel szemben kétszer fordul elő az általunk sokkal ritkábban használt „kötés és oldás” sorrend. (A feloldozás, Evangélikus Theológia 1947 I., II.)

⁸ Most 2000, 1. o.

¹ Bonhoeffer 1996, 15. és 16. o.

² Bonhoeffer 1997, 99-100. o.

³ A révfülöpi lelkészkonferencián elhangzott előadáson csak a legszükségesebb formai változtatásokat hajtottam végre.

⁴ Mt 16,18-19

sorban gondolatokat elindító és építő kérdésekre, melyeket nekünk magunknak kell feltennünk. Választásom az egyház korai korszakára esett, az 5-6. sz.-ig terjedő időszakra, amikor a kelta gyónókönyvecskék használata általánossá vált a kontinensünkön. Ezt a kort azért is tartom érdekesnek témánk szempontjából, mert ekkor még a gyülekezet vezetői maguk határozták meg, hogy mit kell Istentől való elfordulásnak és a gyülekezet megfertőzésének tekinteni, és így az adott személynek, ha ebbe a bűnbe esett, mit kell megvallania és Isten bocsánatát kérnie rá. Ez azért is volt lehetséges és egyben szükséges, mert az apostoli, majd az egyházi atyák nem dolgoztak ki egy normatív tanítást a bűnről (De Peccato), ellentétben például a Szentháromságról szóló tanítással.⁹ Ez a sajátos körülmény mégsem jelentette azt, hogy a püspökök önkényesen jártak volna el a rájuk bízott feladattal, hiszen legfontosabb mértékként és viszonyítási alapként mégis csak ott voltak az apostoli iratok. Egyéb másodlagos hatásokról is említést kell tenni, mint a környező gyülekezetek gyakorlata, világi törvénykezés és az egyházon belüli és kívüli irányzatok tanításai (gnoszticizmus, montanizmus.)¹⁰ A kelta gyónókönyvecskék megjelenésével azonban ez a helyzet gyökeresen megváltozott. Az oldás és kötés gyakorlata egyre inkább sematikus és intézményessé vált, hiszen ezekben a könyvecskékben pontosan leírták, hogy milyen bűnöket kell megvallani a gyónásban, és az egyes bűnökre milyen elégtételt kell kiszabni. Ezzel a püspökök figyelme egyre inkább elterelődött az egyénről és annak sajátos helyzetéről, és döntéseikben az elsődleges forrást már ezekben a gyónókönyvecskékben látták. Sajnos ennek egyenes következménye volt az egyén- és közösség-gondozó gyakorlat elméleti és gyakorlati torzulása.

A MAGÁNGYÓNÁSRÓL

Mielőtt rátérnék az oldás és kötés metaforájának három értelmezési lehetőségére, néhány szót szeretnék szólni a gyónásról, melyhez a címben megadott metafora a leginkább kapcsolódik.

Kun-Kaiser József a gyónásról írt, de sajnos félbehagyott teológiai tanulmányában a következőképpen definiálja a gyónást: „A gyónás bűnbánatot jelent és a bűnbánatnak a bűnvallásban való célhozjutását értjük rajta, és célja az, hogy a bűn megbocsáttassék.”¹¹

A gyónás történetével foglalkozó teológusok megegyeznek abban, hogy a gyónás létjogosultságát a már idézett evangéliumi igék adják. Abban is egyetértés van, hogy ezek az igék elsősorban a gyónás tartalmi és nem formai jellegzetességeit támasztják alá. A korai egyházban nem is fedezhető fel olyan forma, melyet ma fülbegyónásnak nevezünk. A személyes bűnvallás és feloldozás formája hosszú utat tett meg addig, amíg elnyerte mai külső jegyeit. Most csak a legjelentősebb formai változást szeretném megemlíteni. A kezdeti időszakban az egyén töredelmét és bűnvallását a nyilvános elégtétel követte, és majd csak ezután kapta meg a feloldozást a közösség lelki vezetőjétől (contritio – confessio – satisfactio – absolutio). A későbbiek során ez a sorrend a következőképpen vál-

tozott: a töredelmet és a bűnvallást a feloldozás követte, majd azután következett az egyén elégtétele (contritio – confessio – absolutio – satisfactio).¹²

A bűnbocsánat elnyeréséhez természetesen más lehetőség is adva volt a magángyónás mellett. Órigenész például hét lehetőséget sorol fel, melyek által a bűnbánó elnyerheti Istentől a bűnök bocsánatát (Leviticus Hom. II. 4.):¹³

- kereshetség,
- mártíromság,
- alamizsnaosztás,
- testvérek közötti kölcsönös megbocsátás,
- egy bűnös megtérítése,
- szeretet-gyakorlás,
- a gyónás küzdelmes és nehéz gyakorlata.

Augustinus a bűnvallásnak már csak négy formáját adja meg:¹⁴

- bűnvallás a kereshetségkor,
- mindennapi bűnvallás Isten előtt,
- nyilvános bűnvallás halálos bűnök esetében,
- egymás között történő bűnvallás (Jk 5,16).

Ezzel a néhány gondolattal pusztán azt kívántam érzékeltetni, hogy az egyház korai időszakában mindig meg volt a lehetőség arra, hogy az egyház tagjai egyéni úton is megvallhassák bűneiket, és személyesen részesülhessenek a bűnbocsánat ajándékában. Érvényes ez annak ellenére, hogy a korai egyház gyónás-gyakorlatára sokszor úgy tekintünk – nem egészen alaptalanul – mint az egyházfegyelmezés eszközére és nem úgy, mint elsősorban az egyén és a gyülekezet gondozására.

Bizonyos értelemben az evangélikus egyház tagjaiként szerencsés helyzetben vagyunk. Ha ugyanis a magángyónás lehetőségét (nem kötelező jellegét!) újra biztosítani szeretnénk gyülekezeti tagjaink és természetesen saját magunk számára is, bennünket nem kötnének az évszázados formai hagyományok, csak a tartalmi megbízatás, mely Krisztus Urunktól származik.

De vajon szükség van egyáltalán ennek a lehetőségnek a felkínálására? Nem elég az istentiszteleteinken közösen elmondott bűnvallás? Több jelét is látom annak, hogy nyilvánvaló igény van az emberekben a tartalmas és mély lelkipásztori beszélgetésre, és itt most tudatosan nem használom a leterhelt gyónás kifejezést. A nehézség persze ott van, hogy sokszor már az igényeket sem tudjuk meghallani. Ezt szeretném alátámasztani egy idézettel, mely egy 1942-ben megjelent Evangélikus Életről való: „C. G. Jung ismételt hangoztatja, hogy tömegesen mennek hozzá az olyan »betegek«, akiknek tulajdonképpen nem orvoshoz, hanem lelkészhez kellene fordulniuk bajaikkal. De nem fordulnak. Különösen a protestáns betegek nem. Ezért azonban nem csak ők, a betegek a felelősek, hanem az az egyház és az a lelkész is, amelyik nem ad lehetőséget arra, hogy a hívek személyes lelki munka alá kerülhessenek. Egyházunk tragikumát mi sem jelzi erősebben, mint éppen az, hogy amikor a hívek a legnagyobb készséggel hajlandók a legbensőbb ügyeiket is feltárni orvosuk előtt, erre lelkészeink előtt nem képesek, vagy nem hajlandók.”¹⁵

¹² Lindberg 1959.

¹³ Mortimer 1939, 25-26. o.

¹⁴ Lindberg 1959.

¹⁵ Vető 1942.

⁹ Babcock 1997, 1059. o.

¹⁰ Ehrman 1999, 385. o.; Osborn 1976, 4-9. o.

¹¹ Kun-Kaiser József: Az evangélikus gyónás 2. o. EOL K.-K. J. hagyatéka II. 1

Két kérdés áll tehát előttünk a cím alapján: Hogyan értelmezhető az oldás és kötés metaforája? Milyen szerepe van benne a lelképítornak?

Paul Palmer *Sacraments and Forgiveness* című munkájában három értelmezési lehetőséget ad az oldás és kötés metaforájához.¹⁶ A következőkben ezt szeretném kifejteni.

1. Titokzatos közvetítői hatalom
2. Törvényhozói hatalom
3. Bírói hatalom

Az első értelmezési lehetőség külön áll az utóbbi kettőtől. Nehezen körülhatárolható, de mégis meg kell említenünk, mivel éppen az utóbbi kettő alkalmazójára nézve jelentős. A másik kettőt többen úgy említik mint a fegyelmezői hatalom két elemét. Az első, a törvényhozói hatalom elsősorban a bűnbánathoz és a bűnvalláshoz nyújt segítséget, míg a bírói hatalom a vezekléshez és az elégtételhez kapcsolható. Remélem, sikerül legalább érzékeltetnem azt, hogy a *fegyelmezői hatalom* megfogalmazása túlzott leegyszerűsítésnek vagy éppen félreértésnek a következménye.

Titokzatos hatalom, melynek középpontjában maga a közvetítő áll

Mint ahogy említettem, ez az első értelmezési mód külön áll az utóbbi kettőtől. Benne nem is elsősorban az oldás és kötés gyakorlatáról van szó, hanem sokkal inkább arról, ahogy ezt a feladatot az egyháztagok értelmezték.

Nyilvánvalóan nagyon nehéz ezt az értelmezési módot meghatározni, hiszen ezek inkább reflexiók. Néhány „forrás” megjelölésével mégis megpróbálkozom.

Az ószövetségi átok- és áldásmondásokra úgy tekintett Izrael népe, mint az isteni hatalom megnyilvánulásainak színterére. Talán éppen ezek visszavonhatatlanságával kerültek maguk a közvetítők egészen sajátos helyzetbe, és vált feladatuk egyben titokzatosná a nép számára. Érdekes ebből a szempontból megfigyelnünk a tanítványok válaszát, amikor Jézus afelől kérdezi őket, hogy „*kinek mondják az emberek az Emberfiát*”. A sokrétű válasz híven tükrözi azt a bizonytalanságot és azt a titokzatoságot, mellyel Jézus működésére tekintettek a vele kapcsolatba kerülő emberek.¹⁷

Két ógyházi példával szeretném most szemléltetni azt, hogy miként alakulhatott ki az egyház tagjaiban a titokzatos hatalom képe.

Hermász Pásztor című művében arra keresi a választ, hogy a keresztség után elkövetett súlyos bűnökre¹⁸ van-e bocsánat. Ebben a korban – a mű alapján – volt egy olyan réteg az egyházon belül, mely csak a keresztségben kapott egyszeri bűnbocsánatot ismerte el. Ezzel szemben Hermász Pásztor – kinyilatkoztatásaira hivatkozva – azt állította, hogy a keresztség

után elkövetett bűnökre is van bocsánat. Igaz – gyorsan hozzáteszi –, csak egyszer. A kritikus olvasó azonnal felteheti a kérdést, hogy Hermász milyen alapon határozza meg a plusz egyszeri lehetőséget. Miért nem szól például még háromszori lehetőségről? A kérdés azonban nyitva marad. Csak annyit tudunk meg, hogy Hermász „mennyei levelet” kapott, melyben a második bűnbocsánatra vonatkozó kinyilatkoztatások szerepelnek. Ez a fajta titokzatoság szintén hozzájárulhatott ahhoz, hogy a „második bűnbocsánattal” foglalkozóknak különös hatalmat tulajdonítottak.¹⁹

Hasonló jelenség figyelhető meg Tertullianusnál, aki azt a tézist, hogy a megbocsáthatatlan bűnököt (az egyház számára megbocsáthatatlan bűnököt) csak Isten bocsáthatja meg, a Paracletus kinyilatkoztatásából származtatja.²⁰ Ez a hivatkozás persze mások számára ellenőrizhetetlen maradt.

Az oldás és kötés titokzatos hatalomként való értelmezése elsősorban a hívek képzeletvilágában élt. Ez az értelmezési mód nem csak a zsidó-keresztyén háttérből származik. A pogány vallások és kultuszok is megalapozták ezt a felfogást. Annak ellenére, hogy két ógyházi példát is ismertettem mint lehetséges „forrást” a közvetítőkre irányuló titokzatos hatalomképre, a dokumentumok nagy része mégis azt igazolja, hogy a közvetítőkre ráruházott tekintély elsősorban másból származott: ők mint Isten kegyelmének egy adott közösségben megbízott közvetítői sajátos megbízást kaptak. Ez a kapott megbízás volt mindenekelőtt a mérvadó. A tanítványok és követők nem csupán tanítást kaptak a bűnbocsánat hirdetésére, hanem megbízást a bűnbocsánat *közlésére*. A veszély ott jelentkezik – és itt már nyugodtan gondolhatunk mai helyzetünkre –, ha a megbízó háttérbe kerül a megbízottal szemben. Ebben az esetben jelenthet veszélyt a hívek képzeletvilágában élő titokzatos hatalomkép, mely a közvetítőkre irányul. Az egyetemes egyháztörténelem lapjain sajnos számtalan példa van arra, hogy ezt a reflexiót a megbízott pásztorok kihasználták. A megoldást természetesen nem ott kell keresnünk, hogy magát a megbízás jelentőségét csökkentsük abban a reményben, hogy ezzel kiküszöböljük a téves képzeteket. Magát a megbízót kell előtérbe helyezni. Ezt a feszültséget érzem abban a vitában is, mely a közös liturgikus bűnvallás feloldozó formulája körül folyt a 40-es években.²¹

Törvényhozói hatalom

A törvényhozói hatalom mint az oldás és kötés metaforájának második értelmezési lehetősége már könnyebben körülhatárolható. Ennél az értelmezésnél elsősorban a következőkről van szó: az Istentől való elfordulásnak vannak olyan következményei, melyek mind az egyénre, mind a közösségre káros hatással vannak. Éppen ezért a keresztyén közösség minden tagjának óvnia kell magát ezektől a vétkektől. A védekezés első fázisa abban áll, hogy a közösség vezetője mintegy néven nevezi a nyilvánvaló bűnököt (kötés). De csakis annak érdekében, hogy ezektől könnyebben meg tudjanak szabadulni azok, akik a gonosz csapdájába estek. Minderre az egyház első századai

¹⁶ Palmer 1959, 3. o.

¹⁷ Máté 16,13-14

¹⁸ Általánosan elterjedt vélemény az, hogy ebben a korban súlyos bűnöknek számítottak a következők: bálványimádás, hittagadás, gyilkosság és házasságtörés. Az eddigi kutatásaim alapján mégis azt kell megállapítanom, hogy ezek a bűnök a többi „súlyos” bűnöktől csak Tertullianusnál különülnek el.

¹⁹ Vanyó 1980, 137-156. o.

²⁰ Vanyó 1998, 169. o.

²¹ Grünvalszky 1947, 20-21. o.

ban azért is volt különösen nagy szükség, mert a rájuk vonatkozó ószövetségi útmutatások egyre inkább háttérbe szorultak a zsidó kultuszi és kulturális kötődésekkel együtt. Így szükségesnek mutatkozott, hogy főképp az erősen pogány hátterű közösségekben kapjanak segítséget a közösség tagjai a mindennapi életvitelben és a kísértő elleni harcban.

A bűnök mérlegelésének és csoportosításának alapjait a Tórában találhatjuk meg. Mózes 3. könyve részletes leírást ad a különböző bűnökről. Itt konkrét csoportosításokat is találunk: tévedésből, véletlenül elkövetett bűnök (3Móz 4,2); súlyos bűnök, melyekért halál járt (3Móz 20).

Az ószövetségi kötődés miatt talán nem is olyan különös, hogy az Újszövetség könyveiben nem találunk különböző bűnkatalógusokat. Egyedül János levelének utóiratában van szó arról, hogy vannak bűnök, melyek bocsánatosak, és vannak, melyekre nincs bocsánat (1Jn 5,16–17). A páli levelekben található felsorolások más célt szolgálnak.²² Ezek elsősorban figyelmeztetni akarják a keresztyéneket arra, hogy vegyék komolyan életükben a bűnnel való küzdelmet. Milyen bűnök ezek? Olyanok, melyeket a pogányok gyakorolnak. (Érdemes ezeket összevetnünk a Tízparancsolattal.)

- házasságtörés
- paráznaság
- tisztátalanság
- bujálkodás
- bálványimádás
- varázslás
- ellenségeskedés
- viszálykodás
- féltékenység
- harag
- önzés
- széthúzás
- pártoskodás
- irigység
- gyilkosság
- részegeskedés
- tobzódás
- és ezekhez hasonló

Hermász már idézett művében is találkozunk egy bűnkatalógussal. Itt még nem található szoros összefüggés a lista és a gyónás gyakorlata között, de mindenképpen figyelemreméltó forrása a későbbi katalógusoknak. Ezek később azt szolgálták, hogy a híveket eligazítsák abban, hogy mit is kell feltétlenül megvallani a gyónás során.

Hermász látomást lát a 12 feketeruhás kísértőről, mely a 12 bűnt jeleníti meg. Ebből négyet kiemel, mint a legveszedelmesebbeket (Pastor Hermae, Simil. IX. 15).²³

- hitetlenség
- önkontroll hiánya
- engedetlenség
- csalás
- szomorúság
- gonosz szándék
- bujaság
- bosszúság

- hamisság
- ostobaság
- rágalmazás
- gyűlölet

Hermásznak ugyanebben a művében egy másik lista is szerepel (Simil. VI. 5). Ez azért is érdekes, mert a felsorolás utolsó pontjaként ugyanazt a kifejezést használja, mint Pál apostol: és ezekhez hasonló. Ebből is kiderül, hogy itt még semmiképpen nem lehet merev törvényeskedésről beszélni. A szövegkörnyezetből az is kiderül, hogy Hermász az igazi választóvonalat az igaz és hamis töredelemben látja, és nem magukban a bűnök milyenségében.

Két bűnkatalógust szeretnék még ismertetni. Az első Casianusé, melyben érdemes néhány bűnre különösen is odafigyelni. Vajon napjainkban mennyire szoktuk bűnnek (Istentől való elfordulás érzékelhető jele) tekinteni azt, ha valaki levert vagy lankadt? Természetesen itt sem arról van szó, hogy a keresztyén ember soha nem lehet lankadt vagy levert. A katalógus üzenete sokkal inkább az, hogy figyelmeztesse ezen állapotok káros hatását mind az egyénre, mind a közösségre nézve (De coenibiorum institutiones V,1).²⁴

- falánkság
- paráznaság
- kapzsiság
- gyűlölet
- levertség
- lankadság
- beképzeltség
- büszkeség

A következő katalógus Aranyszájú Szent Jánosé. Az itt található bűnök mellett viszonyításként megtalálhatjuk a Tízparancsolat egyes törvényeit.²⁵

- fennhéjázás – superbia (1. parancsolat)
- zsugoriság – avaritia (1., 7. és 10.)
- fajtalanság – luxuria (6.)
- dőzsölés – gula (1. és 6.)
- harag – ira (5.)
- irigység – invidia (5.)
- lustaság – accedia (1-10.)

Sajnos azonban már az egyház korai korszakában is megfigyelhetők a torzulások. Tertullianus, miután a montanista szekta tagja lett, azt vallotta, hogy az ApCsel 15,20-ban található bűnök kiemelt helyet foglalnak el. Ezt a nézetét még megerősítette az 1Jn 5,16–17-tel, és máris megszületett a három halálos bűn (istentagadás, házasságtörés, gyilkosság), melyre az egyházban nincsen bocsánat. Annak ellenére, hogy rigorista nézeteit annak érdekében hangoztatta, hogy a keresztségben szerzett egyszeri bűnbocsánat jelentőségét kiemelje, az egyházba beszivárgott nézetei mégis káros hatással voltak a későbbiekre nézve. Tertullianus nézetei annyira elterjedtek, hogy a niceai zsinatnak külön határozatban kellett kimondani azt, hogy minden egyes bűnt – tehát a Tertullianus által meghatározott három főbűnt is – meg kell bocsátani az egyházban, ha bűnbánattal lép fel az elkövető.

Vajon mit tanulhatunk a korai egyház törvényhozói hatalom gyakorlásából? Szükségünk van-e ma bűnkatalógusokra? Ta-

²² Gal 5,19-21

²³ McNeill & Gamer 1938, 18. o.

²⁴ McNeill & Gamer 1938, 19. o.

²⁵ Öberg 1970, 257. o.

lán mindannyian érezzük azt az igényt – és nemcsak a gyülekezeti tagok érzetik velünk –, hogy az egyház legyen határozott etikai állásfoglalásában. Ezt az igényt elfogadva mégis nagyon nehezen tudnám elképzelni, hogy bármilyen bűnkatalógus felállítására ne vezetné félre az egyháztagokat. Bár Luthernek is megvolt a saját bűnkatalógusa (19 bűnt emelt ki), ilyen hagyományal egyházunk mégsem rendelkezik.²⁶ Igaz, az utóbbi években az északi országok evangélikus egyházaiban több olyan tanulmány jelent meg, melyek a katolikus egyház tanításában ma is szereplő hét súlyos bűnt igyekeznek korszerű módon értelmezni, figyelembe véve a nyilvánvaló igényeket.²⁷ Itt szeretném megemlíteni Konrad Lorenz katalógusát, mely ugyan követi a korábbi katalógusok formáját, de tartalmi szempontból eltér azoktól: A civilizáció nyolc halálos bűne²⁸

- túlnépesedés
- a természet pusztítása
- örvült versenyfutás
- az érzelmek elpusztítása
- genetikai romlás
- a tradíciók semmibevétele
- indoktrináltság
- atomfegyverkezés

A korai egyház bűnkatalógusainak eredeti célját figyelembe véve érdemes két kérdést feltennünk a magunk számára: Ismerjük-e valóban azokat a vétkeket, melyeken keresztül a gonosz betör a gyülekezeti tagjaink életébe és azon keresztül a gyülekezeteink életébe? Mennyire segítjük gyülekezeti tagjainkat a bűnök elleni küzdelemben?

Bírói hatalom

Az oldás és kötés metaforájának harmadik értelmezési lehetősége az exkommunikáció fogalmához kapcsolódik. Az újszövetségi iratokra támaszkodva gyakorolta már a korai egyház is azt a bűnbánati, gyülekezet-gondozói és egyben fegyelmező eszközt, hogy egy meghatározott időre a bűnbe esett tagot kiközösítette Krisztus testéből, az egyházból (kötés), majd a lejárt bűnbánati idő után visszafogadta (oldás).

Ennek a gyakorlatnak is ószövetségi gyökerei vannak. Létezett ún. ószövetségi átok és gyülekezeti átok. Mindkettő kiközösítéssel járt. Az ószövetségi átok alapja a következő volt: az ország és a nép Jahve szent területe. Aki ezen kívülre kerül, az Isten haragját vonja magára. Aki valami idegen eszmét, szokást akar belopni a nép körébe vagy az országba, annak ügye közös a pogányokéval, gyakorlatilag pogányként is viselkedik. Ezsdrás korában a kiközösített személy vagyont lefoglalták, őt magát kizárták Izraelből (Ezsd 10,8). A kizárás gyakorlati megvalósulása magát a megkövezést jelentette, így azt végérvényesen és visszavonhatatlannak tekinthetjük. Ezzel szemben a zsinagógai átok egy meghatározott időre szólt, mellyel akkor lehetett valakit sújtani, ha vétkezett Isten tisztelete ellen, ha súlyosan vétett a törvény és a tanítás ellen, ha vétett a hagyomány ellen, vagy ha különösen nagy kárt okozott a felebarátjá-

nak. Minden szigorúság ellenére ebben a gyakorlatban központi helyet foglalt el az az utasítás, hogy a hívő tagok kötelesek voltak imádkozni a vétkes megtéréseért.²⁹ A qumráni közösségekben is ismert volt a kiközösítés gyakorlata. Itt súlyos vétek esetén két évre zárták ki a bűnöst a közösségből, de ismert volt a végleges kiközösítés is.

Mint ahogy már említettem, az Újszövetség iratai is ismerik a kiközösítés gyakorlatát. Nem ez volt azonban az egyetlen lehetséges eszköze a fegyelmezésnek és a bűnbánatnak. Az evangéliumokban és az apostoli levelekben a következő bűnbánati és fegyelmező eszközökre találunk utalásokat. Ebben a felsorolásban is jól megfigyelhető, hogy a kiközösítés, tehát az oldás és kötés bírói hatalomként való gyakorlása a sorrendben az utolsó és így a legszigorúbb eszköz a gyülekezet lelki vezetőjének a kezében.³⁰

– az egyház tagjai közösen megvallják bűneiket az imádságban, és bűnbánatuk és Istenhez való ragaszkodásuk jelét adják a böjtben, az alamizsnaadásban és az éberségben (Mt 6,12; 9,15; Mk 9,29)

– az egyház tagjai a bűnös felé fordulnak, és imádkoznak megtéréseért (1Jn 5,16)

– testvéri kiigazítás (Mt 18,15; Gal 6,1)

– a bűnös megbélyegzése (2Thessz 3,14)

– nyilvános feddés (1Tim 5,20)

– exkommunikáció (1Kor 5,1–8; 2Kor 2,5–11)

A bírói hatalom gyakorlásával kapcsolatban jogosan tehetjük fel azt a kérdést, hogy vajon miért volt szükség a kiközösítés eszközére, hiszen eddig azt próbáltuk alátámasztani, hogy az oldás és kötés hatalma nem egyszerűen fegyelmező eszköz volt a gyülekezetek vezetőinek a kezében, hanem legalább annyira lelkigondozói és gyülekezet-gondozói is egyben. Ma talán az lenne az inkább elfogadott, hogy ha valakit meg akarunk „javítani”, másképp fogalmazva, újra a helyes útra akarjuk téríteni, akkor azt az illetőt a lehető legszorosabban kellene a gyülekezet életébe bevonni, ezzel biztosítva a vele való törődést. Ezzel szemben a korai egyházban úgy gondolták, hogy elsősorban a gyülekezetet kell megóvni attól a bűnöstől, aki a korábbi figyelmeztetések ellenére is megmaradt Istentől való elszakadottságában. Ez azért érthető, mivel rá úgy tekintettek, mint a másik oldalra állóra, a Sátán hatóerejére és a gonosz betörési helyére.³¹ Mint egy rossz indulatú daganatot el kellett távolítani a testből.

Persze a bűnös szempontjait is szem előtt tartották. A kiközösítés azt szolgálta számára, hogy rádöbbenjen, milyen szörnyű Isten egyházán kívül lenni, Isten hallható és látható ajándékából nem részesülni.

Tertullianus ezt úgy fogalmazta meg, hogy jobb a földi ideiglenes büntetés, ha általa (bűnbánattartás) el lehet kerülni az örök kárhozatot.³² Ezt a gondolatot viszi tovább Órigenész az a felszólítással, hogy ha nem mi bánjuk meg a bűneinket, akkor az ördög veszi elő azokat. De ha megvalljuk, akkor megszabadulunk a gonosz rossz szándékaitól.

Nagyon nehéz határt húzni a kényszerítő és az önkéntes kiközösítés között. A következő séma, melyet ismertetni szeretnék,

²⁶ Öberg 1970, 257. o.

²⁷ Ilyen próbálkozásnak tekinthető például Inga-Martha Eriksson De 7 dödsynderna című könyve. Cordia 2000.

²⁸ Lorenz 1973

²⁹ Vanyó 1998, 157. o.

³⁰ New Catholic Encyclopedia 1191. o.

³¹ Vanyó 1998, 154.o.

³² McNeill 1966, 124.o.

inkább az önkéntesekre vonatkozott. Az exkommunikáció gyakorlata nem volt egységes a korai századokban. Nagy eltérések is lehettek. Itt csak a főbb lépéseket szeretném ismertetni.³³

– A bűnbánó beismeri vétkeit, és ezzel a bűn nyilvánosságra kerül. Ez külső jeleiben úgy történt, hogy a bűnös bűnbánati ruhában kérte a közösség bocsánatát és békéjét, hogy járjanak közbe érte Istennél, majd elfoglalta helyét a bűnbánók között.

– Az ítéletet kihirdette az előljáró, és az illetőt kizárta a liturgikus közösségből. Ő az előcsarnokba ment, és ott szőrzsákban és hamuban térden állva kérte visszavételét.

– Az előcsarnokból a liturgia színhelyére vezették, itt újra megismételte a kérését. Minden vasárnap ugyanezt meg kellett tennie.

– Majd a bűnbánati idő lejárta után az előljáró feloldozta a bűneiből az egyént, és újra részt vehetett az úrvacsorai közösségben (az úrvacsorai közösségtől való eltiltás súlyos büntetésnek számított!).

Az ógyházi bírói hatalom gyakorlása talán még távolabb áll tőlünk, mint a törvényhozói hatalom gyakorlása. Másrészt súlyos esetekben a jelenleg is működő különböző szintű egyházi bíróságok ezt a funkciót töltik be. A korai egyház gyakorlata – azt gondolom – ebben az esetben is fontos kérdéseket vethet fel, ha mai egyházi helyzetünkre gondolunk: Mennyire helyezük a keresztség szentségénél a hangsúlyt arra, hogy benne nemcsak egy új állapotba kerülünk, hanem egyúttal elhagyjuk a régit, melynek gondolatai és cselekedetei már nem egyeztethetők össze az újjal? Milyen ekkleziális képünk van? Gyülekezeteink esetében beszélhetünk-e egyáltalán olyan közösségekről, ahonnan *ki* lehetne zárni egyes tagokat, ha végző esetben erre szükség lenne?

ZÁRÓ GONDOLATOK

A témában való elmélyedés során többször jutott eszembe a jól ismert népi mondás: aki jól köt, az jól is old. A kötésnek – teo-

³³ Vanyó 1998, 167.o.

lógiai értelemben is – az oldást kell szolgálnia. Célja csak az lehet, hogy a *feloldozó* kegyelmi igék minél jobban megszólítsák a beteg vagy megfáradt lelkeket.

„...és amit megkötsz a földön, kötve lesz az a mennyekben is, és amit feloldasz a földön, oldva lesz az a mennyekben is.” Jézus bizalma és küldése egyszerre felemelő és félelmetes. Amit megkötünk és feloldunk a *földön*, az kötve és oldva lesz a *mennyekben* is.

Ez a figyelmünket sokszor elkerülő sorrend indítson bennünket arra, hogy a megfelelő formákat keresve minél inkább eleget tegyünk felelősségteljes megbízatásunknak.

IRODALOM

- Babcock, W. S., 1997, *Sin* in: The Encyclopedia of Early Christianity. New York&London.
- Bonhoeffer, D., 1997, *Szettek közössége*. Budapest.
- Bonhoeffer, D., 1996, *Követés*. Budapest.
- Ehrman, B. D., 1999, *After the New Testament*. New York.
- Grünvalszky, K., 1947, *A feloldozás* in Evangélikus Teológia 1947. 1-2. szám. Budapest.
- Kun-Kaiser, J., *Az Evangélikus gyónás* in EOL K.-K. J. hagyatéka II. Budapest.
- Lindberg, B., 1959, *Om bikten*. Stockholm.
- Lorenz, K., 1973, *Civilisationens åtta dödsynder*. Stockholm.
- McNeill, J. T., 1966, *Själavårdens historia*. Stockholm.
- McNeill, J. T. & Gamer, H. M., 1938, *Medieval Handbooks of Penance*. New York.
- Mortimer, R. C., 1939, *The Origin of Private Penance in the Western Church*. Oxford.
- Most, W.G., 2000, *Sacrament of Penance*. www.ewtn.com/library/SCRIP-TUR/CONFESSI:TXT
- New Catholic Encyclopedia, 1967, New York, St.Louis, San Francisco, Toronto, London, Sydney.
- Osborn, E., 1976, *Ethical Patterns in the Early Christian Thought*. Cambridge.
- Öberg, I., 1970, *Himmelrikets nycklar och kyrklig bot i Luthers teologi 1517-1537*. Uppsala.
- Palmer, FF., 1959, *Sacraments and Forgiveness*. History and Doctrinal Development of Penance, Extreme Unction and Indulgences. London.
- Vanyó, L., 1980, *Az ókeresztény egyház és irodalma*. Budapest.
- Vanyó, L., 1998, *Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe*. Budapest.
- Vető, L., 1942, „*Ha nem gyónsz, nem vagy kereszttyén...*” in Evangélikus Élet X. évf. 2.szám. Budapest.

A gyakorlati (6. éves) képzés gyakorlati teológiai megközelítésben

A REALITÁSOK FIGYELEMBEVÉTELE

Egyértelmű, hogy a Magyarországi Evangélikus Egyház lelkész-képzése jelentős változásokat élt át az elmúlt évtizedekben. Kényszerű átrendeződések és súlypontváltások jellemzik ezt az időszakot. Az utolsó évtized tekinthető olyan szakasznak, amelyben sikerült egy működő kapcsolati rendszert kiépíteni a hazai és a nemzetközi felsőoktatás területén. A rendszerváltás óta érződik különösen is az az igény, hogy intenzívebben kellené az új lehetőségekkel élni, és a társadalmi, valamint a gyülekezeti igényeknek jobban megfelelő képzési formát és tartalmat kialakítani. Ezen a ponton helyesebb a *képzés* mellett a *felkészítés* kifejezést is használni.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem számára a legfontosabb kapcsolódási tényező a Magyarországi Evangélikus Egyház. A lelkész-képzés és az újonnan indult hittanárképzés számára a jövő egyértelműen a megújuló gyülekezeti élet összefüggésében bontakozik csak ki. Munkahelyeket lelkészek és hittantatók (tanárok és hitoktatók) számára csak a megerősödő gyülekezetek lesznek képesek teremteni. Valószínűleg több típusú foglalkoztatottság lesz jellemző a jövő gyülekezeteire, hiszen egyre erősebben jelentkezik a hagyományos lelkészi szolgálat mellett a speciális, új típusú lelkészi szolgálat is, emellett az oktatási, szociális vagy diakóniai szférában is nagyon jelentős átalakítás zajlik napjainkban. Ezek a realitások már előre jelzik azt, hogy a most tanuló egyetemi hallgatók számára nem megnyugtató az eddigi ötéves képzés által nyújtott, meglehetősen hagyományos és lényegében régóta változatlan képzési forma. Néhány jellemző pontban az alábbiak szerint említhetők meg a reális igények, a mai kihívások és a jövőben elképzelhető elvárások:

- A pályakezdéshez több gyakorlati tapasztalatra van szükség, mégpedig személyes, egzisztenciálisan átélt tapasztalatra.
- A lelkészi pályára érkezők hagyományos egyházi elkötelezettsége kevesebb, mint a korábbi időszakokban.
- A gyülekezeti élet vezetése, irányítása összetettebb kihívást jelent ma, mint a korábbi, „zsugorodó” gyülekezeti modell idején.
- A szolgálatkezdés ma nem biztosítja a principális és a káplán egykori tapasztalatátadó kapcsolatát.
- Az egyetemi képzés öt évében nem lehet biztosítani a közvetlen gyakorlati találkozás lehetőségét a jelenleginél hosszabb időre.

- A gyülekezetek jelenlegi állapota a Magyarországi Evangélikus Egyházban olyan, hogy a legtöbb esetben egyértelműen missziói, gyülekezetszervezői („plántáló”) munkát kell végeznie az odakerülő lelkészeknek, és ez nem működik gyakorlati tapasztalatok nélkül.

- A mentori (szakoktató lelkészi) munka megteremti az idősebb, vagy akár a tehetséges fiatal lelkészek tapasztalatainak gyors beáramlását az egyház egészének vérkeringésébe.

- Az átalakuló gyülekezetekben dialógusra, megosztott munkavégzésre és kiváló szervezőképességre lesz nagy szüksége a lelkészeknek. Erre egy éves összehangolt és a tapasztalatok értékelésére is figyelő felkészítés alkalmassá teheti a pályakezdőt. A tévedések vagy a hibák hatása és következménye kevésbé kritikus a szakoktató mellett, mint önállóan, sőt sokszor már a kezdéskor is „magányosan”.

A MENTOR (SZAKOKTATÓ LELKÉSZ) HELYE ÉS FELADATA A KÉPZÉSBEN

A szakoktató lelkészi munkának, illetve a gyakorlóéves hallgatót fogadó gyülekezetnek nagyon fontos szerepe van ebben a rendszerben. A két félre terjedő, közösen eltöltött idő adja a képzés leglényegesebb területét. Ebben az összefüggésben alapvetően fontos az, hogy valódi műhelymunka alakulhasson ki a gyakorló év során. A szakoktató lelkészek az a feladata, hogy rendszerezetten és átgondoltan bemutassa a gyülekezeti lelkészi munkát. A hallgatónak pedig meg kell találnia azt a viselkedési és gondolkodási formát, amelyben természetessé válik az odafigyelés mind a mentor munkájára, mind az elé kerülő emberi életekre és az egész gyülekezetre. A két főszereplőnek ez az alapbeállítottsága teheti lehetővé azt, hogy őszinte és tanuló közösség jöjjön létre kettőjük között. Az átadandó tudás és tapasztalat az egyik oldalon, az érdeklődés és a felvételi készség a másik oldalon szükséges már a kiindulás helyzetében. A közös cselekvésnek természetesen nagyon sok kritikus pontja lehet akár az első időszakban is. Ezek feldolgozása éppen úgy része a képzésnek, mint a nyugodt időszakok közös átélése. A mentor (szakoktató lelkész) számára nagyon fontos alapszabály, hogy valójában neki kell meghatározni a tempót, amelylyel megvalósul az egyéves program. Itt igazán nem lehet felállítani egy általánosan érvényes eljárási rendet, de néhány alapszabályra érdemes odafigyelni.

a) Egyenletes terhelést kell biztosítani a hallgató számára az aktív szolgálatvégzés területén.

b) Fontos a világos napi, heti, esetleg havi rend, nem tanácsos menetközben, esetleg hangulati elemekkel tarkítva változtatni ezen.

c) A hallgató meghallgatásának nyugodt körülményeit jó biztosítani. Legyen idő kölcsönösen az „elmondott tapasztalatok óráira”. Ez a feldolgozási módszer, amelyben el lehet mondani az átélt eseményekkel és cselekvésekkel kapcsolatos tapasztalatokat, nagyon lényeges elem.

d) A közös felkészülés az igehirdetői, előadói vagy éppen hitoktatói alkalmakra a közös alkotás élményét is magában foglalja. Szükséges rendszeresen, a textus közelségében együtt átgondolni az alakuló prédikáció fejlődését.

e) A kritikai feladat betöltése talán a legnehezebb. Szóvá tenni, de segíteni is egy-egy rosszul sikerült vagy helytelenül megvalósított alkalom, vagy egyszerűen nem megfelelő magatartás láttán. Itt válik a szakoktató lelkész kísérő lelkipásztorrá. A tekintély és a tapintat helyes aránya ebben az összefüggésben kikerülhetetlen feladat.

f) Bevezetés a lelkészi munka kapcsolódási rendszerébe gyülekezeten belül és gyülekezeten kívül. A hallgatónak meg kell szoknia a személyiséghez illő, természetes közeledést és mozgást az emberek között. Be kell látnia, hogy látogatás és az emberek közötti jóleső jelenlét nélkül a lelkészi szolgálatnak szüntelenül nehézségei lesznek. A gyülekezet falain kívüli mozgás ugyanúgy természetes, mint a gyülekezeten belüli. A lelkipásztori nyitottság és tolerancia tanulása nem speciális elvárás, hanem alapmagatartás. Begyakorolható és elsajátítható.

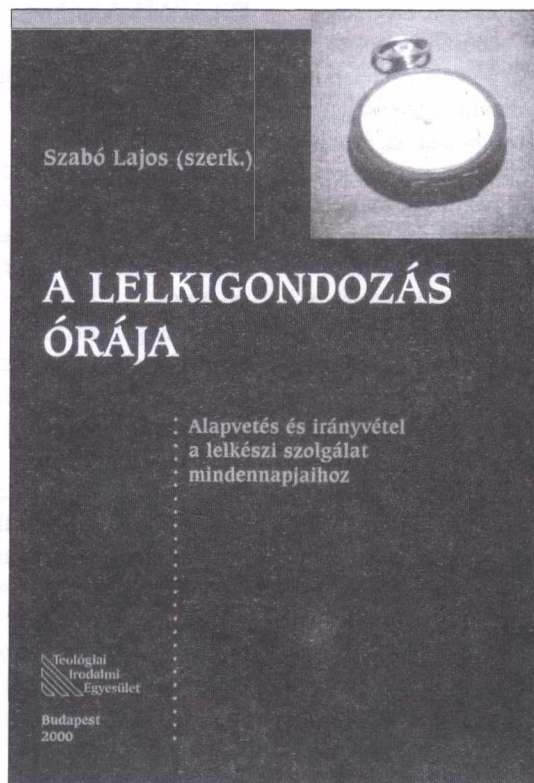
g) Lényeges feladat az is a mentor (szakoktató lelkész) számára, hogy a lelkészi életvitel mindennapi megnyilvánulásába engedjen betekintést a hallgatónak. A hivatalvezetés, az egyházi „közigazgatás” tevékenysége, a lelkipásztor életének spiritu-

ális területei, valamint a magánélet kérdései között fennálló feszültség kezelésének módja nem kerülhető meg a gyakorlati év ideje alatt. Természetesen ennek a legjobb megvalósítása éppen az, ha a gyakorlati év idején sikerül megtalálni a mentor és a hallgató munkakapcsolatában az egészséges határokat. Egy korrekt és ugyanakkor a szükséges személyes hangszínt is biztosító együttes cselekvés a cél.

A mentor (szakoktató lelkész) igazi feladata a komplex lelkészi munkavégzés bemutatása a hallgató számára úgy, hogy abban fokozatos terhelés mellett aktív alkotóvá váljék a gyakorlóéves hallgató. A gyülekezet által biztosított munka- és lakhatási feltételekért, valamint az egyéni tanulás segítségével felelős személy a mentor abban az értelemben is, hogy a hallgató vele köteles ezeket a kérdéseket rendszeresen megbeszélni. Többfeladatokat jelent ez a szolgálatvállalás, de ugyanakkor olyan új arculatot adhat egy-egy évre a lelkész munkájának, hogy ezáltal ő maga is megújul, felfrissül.

A vizsgaistentiszteletre és vizsgatanításra történő felkészülés ebben a képzési rendszerben közös feladat a mentor és a hallgató számára, de színesebbé válik ezen keresztül egy gyülekezet mindennapi élete is. Az egyes képzési periódusokat megszakító egyhetes kurzusok a találkozást és a kölcsönös kiértékelést biztosítják a hallgatók és a mentorok számára egyaránt. Egy záró szakvélemény is csak akkor fogalmazható meg jó lelkiismerettel, ha az eltelt esztendő alatt valóban működő munkakapcsolat és igazi párbeszéd alakult ki a két személy között. A jelenlegi előzetes vizsgálódások azt mutatják, hogy erre mindkét oldalon nagy szükség van. Sikerek közös átélése és kudarcok feldolgozásának közösségi lehetősége egy lényegesen stabilabb lelkészi hozzáállást és lelkiállapotot eredményezhet a jövő fiatal pályakezdő lelkészeinek életében. A mentorról történő kapcsolattartás pedig egy hosszabb életszakaszra is megmaradhat.

A sorozat következő írása: A gyakorlati év „tanterve”.

Megjelent A lelkigondozás órája című gyakorlati teológiai tanulmánykötet, amely a hatodik (gyakorlati) év tankönyveként is szerepel majd. A kötetet az Evangélikus Hittudományi Egyetem gyakorlati teológiai műhelyének tagjai – 19 lelkész – készítették, Szabó Lajos professzor szerkesztette. Felöleli a gyakorlati lelkipásztori munka széles területét. Tanulmányok találhatók benne a hitoktatásról, az istentiszteleti életéről, a lelkész személyes lelki életéről, a betegek és haldoklók lelkigondozásáról, a temetési szolgálatról és sok más aktuális kérdésről.

A kötet kapható a Sajtóosztályon és a Huszár Gál könyvesboltban. Ára: 1100.- Ft

Pásztor János: Misszió a XXI. században

Hazánkban immár egy évtizede újra szabadon beszélhetünk a misszióról és csak saját gyengeségeink szabnak határt missziói lehetőségeinknek. Egyrészt számtalan külföldi gyökerű, jó szándékú, de a hazai viszonyok tekintetében többnyire teljesen tájékozatlan missziói csapat kezdett el működni az országban. Másrészt a történelmi egyházakban is lassan ébrednek az alvó, illetve elaltatott missziói tudat és felelősség. Valós veszély, hogy egyesek sokat beszélnek a misszióról, szép elméleteket, programokat hirdetnek, de valójában alig-alig csinálnak valamit. Mások viszont hiperaktív, agressziótól sem mentes módon nyüzsögnek, térítgetnek anélkül, hogy teológiailag is átgondolt és elfogadható stratégiájuk lenne.

Ebben az útkereső, nemegyszer már-már kaotikus helyzetben valódi hézagpótló könyvvel ajándékozott meg minket Pásztor János professzor. Anne-Marie Kool jóvoltából ismerhetjük már a magyar protestantizmus missziótörténetét 1756-tól 1951-ig (Az Úr csodásan működik 1-3. kötet). Most olyan kézikönyvként is használható művel gazdagodtunk, amely 340 oldalon felvázolja két évezred missziótörténetét, reálisan analizálja a mai helyzetet, és józan reménységgel mutat a jövő felé.

Némi ízelítő az izgalmas fejezetcímekből: Útkeresés és

önvizsgálat – Reformáció és misszió – Az egyházak válasza a világ kríziseire – A posztmodern állapot...

Az egyes fejezetek előtt részletes, pontokba szedett tartalomjegyzéket találunk, ami lehetővé teszi a könnyű tájékozódást, a kézikönyvként való használatot.

A tudományos igényességgel írt mű sorain áttűz, hogy szerzője nem csupán elméletileg van otthon a missziótörténetben és a missziológiában, hanem maga is éveken át dolgozott missziói terepen, Afrikában.

Végül hadd idézzem az utolsó fejezet – Az egyház missziója a XXI. században – prófétai ihletettséggű, jövőbe mutató néhány sorát: „...hangsúlyozni kell, hogy az élet, a »város« dolgaiért felelősek vagyunk. A felelősség megélésnek egyik eleme a határozott világosság terjesztés: hirdetni, mi Isten jó, kedves és tökéletes akarata. A másik ugyanennek a közösségen belül való megélése, ami sóként és kovászként hat az egész társadalomra...

Ha ezt teszi az egyház ma, és így végzi Istent dicsőítő szolgálatát, újra megvalósul Ezékiel látomása: az élet vize egyre növekvő folyóként kiárad a templomból, és életet fakaszt partja mellett mindenütt.”

BÖRÖNTE MÁRTA

Veled vagyok, fogom a kezéd

Az Evangélikus Missziói Központ kazettája

Az ember megnémul, ha gyászolóval találja magát szembe. Mit is mondjon? Nagyokat nyel. Izzad a tenyere. Nehezen megy oda a temetés végén a kötelező kézfogásra. Ha nem volt a temetésen, akkor nehéz az első találkozás az utcán, a munkahelyen.

A gyászról Yorick Spiegel német gyakorlati teológus ír a legkimerítőbben: „Mivel az emberi identitás a másokkal való kapcsolatban képződik, egy szeretett ember elvesztése nemcsak a világot töri darabokra, hanem az érintett személyt is összeomlással fenyegeti. A gyászoló meghal a világnak, s meghal önmagának. Halott számára a világ, s ő is a világnak. Énje kiürül. Halott, mintha jelen sem lenne...”

Verena Kast gyakorló pszichoterapeuta tíz éves tapasztalatát írja le *A gyász, egy lelki folyamat stádiumai és esélyei* című könyvében. Így ír: „A gyász nagy kihívást jelent a személyiség fejlődése szempontjából. A gyással járó fájdalom feldolgozása a feltétele annak, hogy később el tudjuk fogadni, és élettel tudjuk megtölteni új helyzetünket anélkül, hogy megbetegednénk.”

A lelkésznek könnyebb megszólalni, vezetni a gyászolót? Nem hiszem. Ezt nem lehet megszokni, rutinosan válaszolni. A nehéz élethelyzetekkel való találkozás a magam életében is átéltem fájdalmas gyász az államvizsga dolgozatom a gyászról a mentálhigiénés tanulmányaimban a telefonos szolgálatomban

kért lelkipásztori beszélgetések a gyászolóval Wunibald Müller *Gyász idején* című könyve, amelyben leírja, hogy „A gyász feldolgozásában gyümölcsötzessük a zsoltárok gyógyító hatását”, mind arra inspiráltak, hogy készítsék egy kazettát gyászolóknak.

Kedves Szolgatársak! A temetést lezáró kézfogásnál adjunk egy kazettát a gyászoló családnak. Tapasztaljuk, hogy sokszor nem látjuk többé a családot. Az élet legnagyobb fájdalma dönti le a földre ilyenkor az embert. Segítsük őt felemelni Isten vigasztaló szavával továbbra is a gyász évében. A kazetta úgy készült el, hogy újra hallgatva más üzenetet vesz ki a lélek attól függően, melyik stádiumában van a gyászoló a gyász négy szakaszának. A zenei részek segítenek a zsoltárok vigasztaló üzenetét befogadni.

Dr. h. c. Dóka Zoltán

1929–2000

2000. október 23-án déltájban, Dóka Zoltán testvérünk temetésének óráiban ragyogóan sütött a nap, emlékeztetve 105. számú énekünk imádságos mondataira. „Utamra áraszd fényedet, Vezessen áldó, hű kezéd! Te légy vezérem nehéz ösvényen, Jézusom!” Ezt az éneket ő írta, ez volt a temetési istentisztelet kezdő éneke. A templomban és a templom körül hatalmas tömeg feketéllett, bizonyítva, hogy szolgálata sok szívet megérintett. A temetési menetet közel félszáz lelkész vezette, magában a menetben is több lelkész kísérte érzékelte, hogy sok szolgatárs kapcsolódott életéhez valamilyen formában. Csaknem négy évtizeden át falusi gyülekezetben szolgáló testvért temettünk, akinek bizonyágtétele messze túljutott faluja határán. Hangjára Európa több táján felfigyeltek.

Sokat tudunk róla, ezért életútjának adatait nem ismétlem. A „Nem voltam egyedül” című könyv II. kötetében bőven szólt önmagáról, családjáról, szolgálatáról, életének irányát meghatározó belső indítékairól. Cikkei, amelyek nagyrészt a Keresztyén Igazságban jelentek meg, Márk evangéliumáról készült írásmagyarázata világosan tárják elénk teológiáját. Világi folyóiratokban, a rádióban, a TV adásaiban több alkalommal elmondta véleményét egyházunk és hazánk, szűk környezetünk és az emberiség problémáiról.

Az alábbiakban jelentéktelennek tűnő dolgokról emlékezem. Meggyőződése, hogy igazi arcunk nem nagy nézőközönség előtt mutatkozik meg valójában, hanem valódi énünk a hétköznapi szűrkeségében válik igazán láthatóvá.

1. 1949 őszén Sopronban, a teológusok közösségében az a szándék fogalmazódott meg, minél alaposabban készüljünk fel szolgálatunkra. Az Otthonban hétköznaponként ebéd után egyórás önképzőkörszerű összejöveteleket tartottunk. Hat társunk vállalkozott arra, hogy naponkénti váltásban, különböző teológiai témakörben bevezető előadást tart és vezeti a beszélgetést. Dóka Zoltán az „egyház” témát választotta. A részleteket már elfelejtettem, de elevenen bennem maradt valamilyen irigységgel kevert csodálkozás emléke: nem lankadó figyelemmel követtük fejtegetését, ámulattal vettük tudomásul, hogy milyen sokat tud. Lenyűgözött az eredetisége, a saját fejével gondolkodott és nem csak másokat ismételt. Félreérthetetlenül fogalmazott, rendkívül világosan érvelt. Már akkor kitűnt sokoldalúsága, alaposága, felelősségtudata. Arra is „ráment”, hogy elgondolkoztasson. Egyszer említette, hogy nagyon szeret olvasni, de még inkább gondolkodni. A gondolkodás értelmét abban látta, hogy az ember – amennyire csak ember számára lehetséges – felismerje az igazságot és ragaszkodjék ahhoz. Ezért bántotta később

nagyon, hogy a „Márk evangéliuma” első kiadásába olyan betoldások kerültek, amelyek ellenkeztek tudományos meggyőződésével és véleményével.

2. Igazságszeretetének következménye volt, hogy emberekkel történő találkozásában két véglettel találkozhattunk: néha túlságosan keménynek érzett bírálattal és felmentő, együttérző irgalmassággal. Minden beszélgetése mélyen lelkipásztori szeretet rejtőzött, amely a gyengeség, a tévedés, a bűn meglátásáig akart elvezetni, de annak tudomásul vételéig és elfogadásáig is, hogy Isten kegyelméből és a bűnbocsánatból senkit sem zár ki. Segédlelkész-korunkban utódom lett Komáromban. Néhány napot együtt töltöttünk a gyülekezetben. Utolsó szolgálatom a péntek esti bibliaóra megtartása volt, amelyen ő is részt vett. Véleményt kértem tőle. Néha ma is átélem az érzést, amelyet bírálata váltott ki bennem. Ennyit mondott: „A rutint már megszerzed.” Megvallom: nagyon rosszul esett, de sohasem felejtettem el. Megértettem, hogy a lelkésznek minden szolgálatáért meg kell szenvednie. Tudom róla, hogy ő maga is sokat kínlódott a mondanivalóért, akár igehirdetésre készült, akár cikket vagy levelet írt. A hallgatói, olvasói ezért kaptak mindig sokat tőle. Ezért „forrt” mindig körülötte a levegő.

3. Különös kegyelmi ajándéka volt a távolállók megközelítése. Akarva-akaratlanul mindenhol és mindig „evangélizált”. Nagyon hamar megtalálta a hullámhosszat, amelyen beszélgetőpartnerei elérhetőek voltak. Augusztusi kórházi tartózkodása idején tízéves fiú volt egyik ágyszomszédja. Nagyon homályos és zavaros ismeretei voltak Istenről, az „Atyáról”, különösképpen azért, mert apátlanul nőtt fel. Órákon keresztül beszélgetett ezzel a fiúval, mert meggyőződése volt, hogy betegségük által reá bízta Isten. Egy alkalommal beszámolt arról az utazásról, amelyen véletlen útításai azzal kezdték a beszélgetést, hogy ők akármit nem fogadnak el Istenről. Amikor elváltak, megígérték, hogy megőrzik Istennel való, váratlanul kialakult kapcsolatukat. Egy másfél esztendővel ezelőtt képviselőknél, országos tisztséget viselőknél tartott istentiszteletet. Utána többen lelkipásztorkodást kérve fordultak hozzá. Utcán, orvosi rendelőben, postai sorállásban misszionált.

Bizonyára olvasóim közül sokan mondhatnak el hasonlókat. Mindennek mi a „titka”?

Évtizedekkel ezelőtt Bultmannról beszélgettünk. Erről a teológusról sokan sokfélét mondtak. Kevesen szerették, inkább támadták. Dóka Zoltánnak a véleménye ez volt: „Bultmannra az jellemző, hogy nagyon szereti Jézust.”

Ő is nagyon szerette Jézust. Sokat remélt tőle és nagyon bízott benne.

Sólyom Károly

1920–2000

A hivatali utódnak megtisztelő kötelessége, hogy elődjéről hitelesen és tárgyyszerűen megemlékezzen, és megadja a hazahívott-hazatért szolgatárs életének és szolgálatának (e kettő: egy) a kijáró tiszteletet. A hitelességgel és tárgyyszerűséggel azonban bajban vagyok, mert mióta az eszemet tudom, gyermekkoromtól haláláig atyai barátomként tiszteltem és szerettem őt.

Korának gyermeke volt: sorsfordító események résztvevője, tanúja, egyszersmind áldozata. Mint apáink közül mindenki.

Az első világháború összeomlása után született Budapesten, szegedi diákként serdült fiatal férfivá, amikor Trianon sokkja után az ország gazdaságilag is, erkölcsileg is talpra állt és a további felemelkedés útját kereste: falukutatás, „kert-Magyarország”, népfőiskolák, evangélikáció. Korának gyermeke volt. Cserkésztsízt, a diákszövetség lelkes tagja. Itt kapta elhivatását a lelkészi pályára is. Az evangélikáció hívta el, az formálta lelkészsé, az evangélikációban talált hitvest és az evangélikáció határozta meg igehirdetését is. Sopronban Sólyom Jenő professzor hatása alá került, és egész életére elkötelezte magát a hazai evangélikus egyháztörténet művelésével.

Lelkészsé avatása (1943. augusztus 15.) után Lévára, majd Révkomáromba kerül segédlelkésznek. Itt köt házasságot Wallner Etelkával, itt született meg első gyermeke, itt élte meg a front átvonulását és a Csehszlovákiából éjnek idején a lélekvesztőkön családostul útnak indított nemkívánatos magyar értelmiségiek elfojtott rémületét: a túlpartra küldik-e őket, vagy a Duna fenekére... A partot érés után pedig: mit jelent az éhezés és a mindennapi kenyér és a – mégoly szellős – fedél...

Az újra torzová csonkult dunáninnyi terület lelkészeként szemtanúja volt az egyház és az állam közti egyezmény aláírásának („Legalább a cigarettámat hadd gyújtsam meg önállóan”) – mondta Ortutay az őt tűzzel kínáló állami embernek, jellemezvén a fagyos léghőmérséklet és önnön tárgyalási szabadságfokát), és tanúja volt Ordass Lajos püspök egyházi bírósági tárgyalásának.

Elindult a lelkészi szolgálat felé az akkori fiatalágnak az ország felemelkedését lázasan váró közhangulatában, és lelkészként átélte a kommunista diktatúra brutalitásának rá eső részét. Egyháztörténész és gondolkodó ember lévén tudta, hogy Szent István célkitűzéseiből pillanatnyilag semmi sem valósul meg: a római jogon felvirágozott Nyugat a szekularizált bizánci teokratikus Kelet karjába lökte Magyarországot. Nemcsak Jaltán, 1956-ban is.

Követendő magatartás csak ennyi lehetett: tisztelni a hitvallókat és a mártírokat, és a gyülekezetekben csendben megtenni azt, ami amazok szenvedésének értelmet ad: az evangéliumot hirdetni, a szentségeket kiszolgáltatni, a gyülekezeteket pásztrolni, a gyerekeket tanítani, ifjúsági munkát végezni – ahogy lehet, hűséggel és az Elhívó előtti felelősséggel. És imádkozni.

1963-ban az amnesztia után „felpuhult” a diktatúra. Ennek alapja a rendszer és az értelmiség között létrejött – Csoóri Sándornál olvasott, de nyilván közkeletű – „hallgatólagos közmegegyezés”: bizonyos dolgokról (mindenek előtt: mit keresnek itt az oroszok) nem beszélünk, ennek fejében az ellátásról az ál-

lam gondoskodik és (valamivel) nagyobb mozgásteret biztosít – az egyháznak is (diakóniai teológia, párbeszéd a marxistákkal). Az életképtelen gazdasági (és politikai) rendszer fenntartásához ugyanis egyre több hitel kellett, a hitelfelvételhez pedig szalonképesség a Nyugat előtt... Kialakul tehát a kor szertartásrendje: a) én hazudok; b) te tudod, hogy hazudok; c) én tudom, hogy tudod... d) te tudod, hogy tudom, hogy tudod... Ez a liturgia évtizedek múlva az Apokalipszishoz válik hasonlóvá: szavai csak kulisszák, a kívülről nem jelentenek semmit, a mögöttesüket pedig csak a bennfentesek ismerik – amíg élnek...

A „hallgatólagos közmegegyezésnek” mind külföldön, mind belföldön a gazdaság (beleértve az orosz hadiipar fiaskóját Afganisztánban) csődje vet véget 1988-ban, és egy kócos fiatalember, aki először harsogja világgá a tabukérdést a Múcsarnok előtt...

Ebben az évben vonult nyugdíjba.

1951-ben kerül – három gyermekes családapaként – Paksra. Végiglátogatta, összegyűjtötte, felépítette, megszervezte a gyülekezetet – az evangéliummal, ahogy maga is megélte. És pontos készüléssel, ahogy tanulta. Rá jellemző szívós következetességgel. Etelka néni a gyülekezeti munkában, a közösségépítésben méltó társa volt.

Ebben az évben találkoztunk először. Gyakran szolgált vendégként nálunk, olyankor a „vasárnapi iskolát” – későbbi szalonképes nevén a gyermekbibliakört – is ő tartotta. Nagy hatással volt ránk. Édesapám az elbeszélésével elevenen és plasztikusan vitt be minket a bibliai történetbe, de Karcsi bácsi rajzolt is, és nem is akárhogyan. Mesterien kezelte az akkor megtört egyetlen szemléltető eszközt: a miszlai iskolából az államosítás után véletlenül (?) megmaradt öreg táblát és a krétát – az államosítással elveszett iskolaterem helyett a karzat aljából leválasztott gyülekezeti teremben.

Az egyházmegye lelkészei – a szüleink – közel egykorúak voltak, és csaknem egyívásúak voltunk mi a gyerekeik is. A szülőket elindító és nevelő közösségi alkalmakat, a „konferenciákat” az 1957-es nyári gyenesi gyermekkonferencia után újra leállították. Megtartották hát egyházmegyén belül a saját gyermekeik számára engedély nélkül – nem keveset kockáztatva. Jelszó: „Nur nicht fragen”. (Ehhez persze az a megyei egyházügyi titkár is szükségeltetett, aki a jelszót sugalmazta, megígérvén, hogy nyugdíjbavonulása után elárulja gyökereit...)

Nyaranta összehoztak minket két teljes napra – többnyire Sárszentlőrincen, de voltunk Pakson, Egyházaskozáron, Mohácson is. Csepregi Béla bácsi és az édesapám – mint esperes – mellett ő volt az együttlétek fő szervezője, vezetője, ötletgazdája. Az 1962. évi, Sárszentlőrincen tartott konferencián a Mk 14,51–52-ről szóló bibliatanulmányán keresztül kaptam az addigi töprengéseimet – és kamaszkorom első részét – lezáró vocatio internát a Jézus közelébe került gyermek kapcsán, aki az ingét otthagya szaladt el a poroszló elől. Sorsdöntő események tanúja, résztvevője – aki később nem tudott hallgatni, s akiben Márk evangélistára ismerhetünk.

Édesapám megbetegedése és halála után előbb helyettesként,

majd 1971. május 26-tól megválasztott esperesként vezette az egyházmegyét. Székfoglalójában a kor stilisztikai követelményeinek eleget téve kimondta Szent István törekvéseinek akkori kudarcát, és hogy az országnak és benne egyházunknak is be kell rendezkednie – Keleten. Magyarán: végezni a szolgálatát – ahogy lehet, betartva a „hallgatólagos megegyezés” szabályait. Mert az egyház mártírjai adtak hitelt az evangéliumnak és példát, lelki-erőt a túlélőknek. De a túlélők voltak az egyház...

Nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a lelkeszi munkaközösség oldott, baráti légköre – amennyire lehet – megmaradjon, hogy az közösség, „fraternitás” legyen. A hűséges lelkeszi szolgálatra szüntelenül biztatott, hogy azt maradéktalanul elvégezzük. Nyomasztó években voltam teológus, és az ötvenes évek egyházpolitikája után Bonyhádon a megfélemlített emberek között sok kudarc és visszautasítás ért. Szükségem is volt a bátorítására. Pontos adminisztrációt követelt, egyrészt mert szerettem a statisztikát, és le tudta belőle vonni a következtetéseket, másrészt féltette a szolgálatunk hitelét.

A lelkeszutanóplás ügyét szívén viselte. A korlátozott ösztön-

díj-lehetőségek miatt arra biztatott bennünket, hogy ki-ki dolgozza bele magát a teológia valamely ágába, nemcsak a szellemi el-tunyulás ellen, hanem arra való felkészülésként, hogy esetleg a lelkeszképzés idővel kényszerűen gyülekezeti lelkeszkek mellett történik a megszállt balti államok mintájára, majd amikor a Teológiai Akadémia újra benépesedik a 60-as évek mélypontja után, hogy legyenek oktatók az Akadémián.

Káldy Zoltán püspök úr megbetegedése és halála után püspökhelyettesként vezette a kerületet, és résztvevője volt a megüresedett szék betöltésére folytatott tárgyalásoknak. Ezúttal elérte, hogy a kerület lelkeszi karának (közel egyhangú) jelöltje is választható legyen...

Nyugalombavonulása után Pakson, majd Budapesten él, súlyos műtéten esik át, amelyet a megbékélt, hívő ember méltóságával visel el. Ekkor ezzel szolgál. Előtte és utána pedig az egyházi nyugdíjasok között az igével. Ura elé készülve Keresztelő János mondatát választotta élete összefoglalásául, bizonygatótételül és elkötelezésül az őt elkísérő gyülekezetnek: „Neki nővekednie kell, nekem pedig kisebb lennem”.

HARMATI BÉLA

Szépfalusi István temetésén elhangzott igehirdetés

„Engedelmesen megtesszük mindazt, amit az Úr rendelt.”

2Móz 24,7

Testvéreim! Gyászoló Család! Gyászoló Gyülekezet!

Azok a lépések, amelyeket megtettünk idáig, a ravatalig, a megdöbbenésnek, a fájdalomnak, a gyásznak a lépései voltak. Most még egy lépést kér tőlünk az Isten, hogy együtt álljunk oda színe elé *csodálkozással* mindazon, amit az Úr Szépfalusi István számára elrendelt és *hálaadással* mindazért, amit ebből ő engedelmesen megvalósított.

A mózesi ige halála napjának a bibliaolvasó Útmutató szerint rendelt igéje. Izrael népe a szent hegyen fogadta Mózes közvetítésével Isten szövetségét, és az Úr színe előtt vallották: „Engedelmesen megtesszük mindazt, amit az Úr rendelt”.

Csodálkozzunk el mindazon, amit az Úr rendelt Szépfalusi István számára! 1932. február 21-én indult élete mögött tipikus közép-európaiként, Kárpát-medencei sorsként magyar, osztrák, cseh és svájci családi szálak húzódnak. Ordass Lajos püspök nagypénteki igehirdetése ragadta meg fiatalon a Deák téri templomban, és ettől kezdve valósággá lett számára kedves finn eredetű énekünk: „Velem vándorol utamon Jézus...” 1955. október 16-án avatták evangélikus lelkésszé, de október 19-én anyjával együtt osztrák állampolgárként hivatalosan kivándorolt az osztrák békeszerződés hozta engedmények segítségével Bécsbe.

Alig egy évvel ezután már a magyar forradalom menekültjeit fogadta Bécsben és Traiskirchenben. Az Ausztriai Evangélikus Egyház Magyar Lelkigondozó Szolgálatára lelkészeként, ezeknek nyújtott vigasztalást és kenyeret, tanulási lehetőségeket és segített a letelepedési engedélyek megszerzésében. Hogyan írta róla

valaki? „Palástos, bibliás, nyűhetetlen ember. Szószéke szellemi létezés-küszöb. Igéje megtartás-misszió.” (Szilágyi István)

Ki tudná elsorolni mindazt, amit a magyar diaszpóra „mindenese”-ként évtizedeken át végzett nyelvünk, irodalmunk, kultúránk, művészetünk érdekében mint a Bornemisza Péter Társaság alapítója! Erdély és Felvidék, Kárpátalja és Vajdaság írói, művészei nála találkoztak az anyaországiakkal. Könyvkiadás és írás, irodalmi estek, egyetemi oktatás, fordítás, szociográfiai művek, a ma róla emlékezők részletesen tudják idézni a csodálatra méltó életművet. Halála előtt két nappal hívott fel Genfben, megbeszélni a jövő januári programokat. Úgy rendelte az Úristen, hogy *léleképítő és közösségépítő* legyen, papja Bécsnek, meg egész Ausztriának, prófétája Magyarországnak és Európának. Gyülekezete volt az egész világ!

„Engedelmesen megtesszük mindazt...” – szölte a mózesi ige, és most idézzük magunk elé alakját és tetteket temperamentumát. Akik eljöttünk, hogy reá emlékezzünk, testvéreim, *ki-ki maga tudja legjobban, mit kell megköszönnie léleképítő és közösségépítő tevékenységéből*. Különösen is szól az ige vigasztalása a feleségnek, a családnak, a munkatársaknak. Akit az Isten meg akar áldani, azt emberrel áldja meg! István, Pista, ki hogyan szólította, áldás és ajándék volt, legyen köszönet és hálaadás érte Istennek. Neve sokak számára „fogalom” volt, egyik oldalon például abban azonos a „misszió” a „szolgálat” fogalmával (Szabó Gyula), a másik oldalon pedig hosszú évtizedekig „persona non grata” szülőhazája kormánya és saját egyháza számára is.

Milyen boldog volt, hogy megérhette annak megvalósulását, amiért annyit küzdött! Boldogan vállalta 1987-től kezdve az egyre sűrűsödő magyarországi meghívásokat, az ökumenikus

rendezvényeket. Szeretett püspökéről, Ordass Lajosról három kötetet „földalatti” kapcsolatok, kicsempészett iratok segítségével készíthetett el, a negyediket már itthon publikálhatta.

1992-ben Pro Cultura Hungarica Emlékplakettet, 1995-ben Kisebbségekért Díjat, 1996-ban feleségével együtt Bethlen Gábor Díjat kapott.

Megtette engedelmesen, amit az Úr rendelt: *lelkeket épített,*

közösséget épített Igével, jézusi példaadással a szeretetben, precíz munkával, nagy áldozatkézséggel, személyválogatás nélkül, ökumenikus közösségekben, a magyar és európai kultúra összefüggéseiben.

István, életed útján veled vándorló Jézus Urunk nevében búcsúzzunk tőled és hálát adunk érted. Övé voltál életedben, légy övé az örökkévalóságban!

JOÓB MÁTÉ

Szabó Gyula

1919–2000

„Az Isten nem kaptafára dolgozik.” – felejthetetlen lelkesedéssel, egyszerűséggel és érthető emberi szavakkal magyarázta Gyula bácsi a Teremtés könyvének első lapjait annak idején a debreceni ifjúság számára. Nem volt min kételkedni. Néha csak két-három fiatal vette őt körül. De ez őt nem zavarta. Örült nekünk. Ő is és mi is kisebbségben voltunk Debrecenben.

Szabó Gyula nyugalmazott esperes 1919. december 15-én született a Veszprém megyei Csöglén, Szabó Dénes és Boncz Erzsébet szülők tizedik gyermekeként. Iskoláit Csöglén, majd a Soproni Evangélikus Líceumban végezte, ahol 1940 nyarán kitüntetéssel érettségizett. 1940 és 1944 között a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Soproni Evangélikus Hittudományi Karának hallgatója. Itt születik meg különös vonzódása a héber nyelvhez és az Ószövetség világához, mely egész szolgálatát gazdagította és színesítette. 1944 áprilisában és májusában kitüntetéssel szigorlatozott.

Kapi Béla püspök 1944. május 14-én szentelte lelkésszé Sopronban, majd küldte ki első szolgálati helyére, Gyékényesre mint esperesi segédlelkészt. 1945 tavaszán a háborús front átvonulása idején szülőfalujában teljesít helyettes lelkészi szolgálatot. Ezt pécsi segédlelkészi évek követik, majd 1948 és 1950 között győri vallásnár a fiú középiskolákban.

1951. május 28-án kötött házasságot Szalay Ibolya Olgával, aki egész életén át fontos támasza és hűséges társa volt. Házasságunkat Isten három gyermekkel áldotta meg. 1951 és 1955 között a Veszprém megyei Homokbödögén, majd 1955 októberétől 35 éven át a debreceni gyülekezet és a hozzá tartozó szórványgyülekezetek lelkésze volt. 35 év alatt minden evangé-

likust megismert, de nemcsak a hosszú szolgálati idő miatt, hanem elsősorban azért, mert a gyülekezet minden tagját számon tartotta. Személyesen kereste fel a gyermekeket, a konfirmációra érett fiatalokat és azokat, akik nem mertek eljönni a templomba. Sokszor érték visszautasítások, de a kötelességtudatát nem lehetett megrendíteni. Teológiai felkészültségét nem csak a gyülekezet élvezhette színvonalas és tartalmas prédikációkban. 1963–1992 között a Lelkészképzési Bizottság tagja, majd 1977-től nyugdíjba vonulásáig a Hajdú-Szabolcsi Evangélikus Egyházmegye köztisztviselőként áll esperese.

Élete utolsó évében súlyos betegségek gyötörték. 2000. december 5-én az Úristen megszabadította szenvedéseitől. Magához vette.

Szolgálatát egy kor sajátos szolgálata volt, mégis tele az evangélium örökérvényű igazságaival, melyet mindig érthetően, egyszerűen, a magyar nyelv színes képi világát használva prédikált a debreceni szószékéről. Nyugodtan fejezhette be a prédikációit a következő szavakkal: Ez az evangélium! Aki pedig nem hisz, vessen magára. Ámen.

December 14-én vett végső búcsút a debreceni gyülekezet hűséges lelkészétől, mely alkalmon Szabó Imre püspök emlékezett meg szolgatársáról, és Magyar László hirdette Ézsaiás próféta ígét: „Elszárad a fű, elhervad a virág, de Istenünk ígéje örökre megmarad.”¹

¹ A visszaemlékezés a gyászistentiszteletre írt életrajzi ismertetők felhasználásával készült.

FERENCZI ILONA

Hogyan tovább?

*Még mindig az evangélikus énekeskönyv jövőjéről**...Tedd, szóld az igazságot, de mindig szelíden,
Hangozzék szeretetből a nem és az igen!*

474. ének, 3. vers

Bölcs és türelmes szüleimtől igyekeztem megtanulni – nehezen ment és általában nem sikerült megvalósítanom –, hogy jó a reagálásokkal megvárni az alkalmas időt. Az elmúlt években ezt a módszert próbáltam követni, miután a *Lelkipásztor* 1994/11. és 12. számaiban Trajtler Gábor *Énekeskönyvünk jövője* címmel megjelent kétrészes hozzászólását olvastam az énekeskönyvvel kapcsolatban 1993-94-ben írt észrevételeimhez. Az azóta eltelt idő alatt továbbra is foglalkoztatott az énekeskönyv – Trajtler Gábor véleményével együtt. Most, hat év után – sokkal több higgadtsággal és megfontoltsággal – vitába szeretnék szállni a cikkekben írottakkal. Mert vitára, a vélemények ütköztetésére szükség van egyházunkban; nem veszekedésre, amiből éppen elég volt az utóbbi években. Mert vita és ellenvélemény nélkül könnyen a tévedhetetlenség hamis és egyoldalú dogmatizmusába lehet jutni, mely később azzal bosszulja meg magát, hogy létrehozza a maga antitézisét. Vitára igenis szükség van, egészséges, jószándékú vitára, olyanra, ami előbbre visz, s ami a másik szempontjainak jobb megértéséhez segít. Szeretném, ha írásom is ezt eredményezné: olyan vitairatnak készült, amit nem személyes sértésnek szántak és remélhetőleg nem is akként fogadják.

Tudom, hogy nem ideális körülmények között láttak hozzá az énekeskönyv szerkesztéséhez. A 20. század második felében minden tekintetben nehéz helyzetben volt a magyarországi magyar nyelvű evangélikus énekeskönyv szerkesztője. Történelmileg visszatekintve sem szabad elfelejtenünk, hogy a magyar nyelvű gyülekezeti énekeskönyv ügye nehezen haladt előre, az énekek szövege és zenéje lassan alakult ki. Bár már a 16. században három énekeskönyv (Gálszécsi 1536, Huszár Gál 1560, illetve 1574) hangjegyekkel jelent meg, a következő három évszázadban a magyar nyelvű evangélikus énekeskönyveket dalmok nélkül adták ki. Így a mostani énekeskönyv szerkesztői elsősorban a magyarországi korálkönyvekre, a német és szlovák énekeskönyvekre, olykor a sokrétegű hagyományra támaszkodhattak. Első ismert énekeskönyvünk, melyet Gálszécsi István Krakkóban adott ki (1536), igen kezdetleges nyelvi és költői formákat tartalmaz, melyekben a tökéletes német minták hatása szinte sehol nem érvényesül. A fordításnál azt az egyszerű és kissé primitív megoldást alkalmazták, hogy hangok összevonásával, vagy melizmák felbontásával szűkítették, illetve bővítették az adott sorkeretet, ennek eredményeképpen kü-

lönböző hosszúságú sorok keletkeztek. A 16. század második felében írt versek és fordítások már sokkal érettebbek, nyelvi-ileg, irodalmilag, tartalmilag egyaránt, amellet sokkal tömörebbek, mint a későbbi századok versei. Ezért is volt szükség a 20. század második felében egy revíziós folyamatra, mely – úgy vélem – napjainkban sem fejeződött be. Ennek ellenére az 1982-ben megjelent énekeskönyvet kár lenne mellőzni, mint ahogy tették pl. az ébredési korban a hivatalos énekeskönyvvel. Sokkal inkább kellene felhasználni azokat az énekeket, amelyek az előzőekhez képest gazdagították gyülekezeti életünket.

Trajtler Gábor kétrészes cikkében 1) az énekeskönyv létrejöttének hátterét; 2) a szövegi és dallami problémákat; 3) a korálkönyv kérdését; 4) a kiegyenlített vagy ritmikus éneklést; 5) végül az előttünk álló feladatokat tárgyalja. A következőkben ezekkel kapcsolatban szeretném megtenni észrevételeimet tizenöt pontban összefoglalva.

1) Mivel hat évvel ezelőtt nem egészen pontos névvel mutattott be Trajtler Gábor, ezért most helyesbíték: Ferenczi Ilona a hivatalos nevem és nem Balicza Ivánné Ferenczi Ilona. (1993-94-ben hét cikkem jelent meg a *Lelkipásztor*-ban Ferenczi Ilona aláírással.) Balicza Iván felesége vagyok kilenc éve és társa jobban rosszban, s a nevét csak azért nem vettem át, mert a sajátomat előzőleg már négy évtizeden át használtam. Tulajdonképpen jelentéktelen megjegyzésnek tűnhet, hogy ezt az apróságot megemlíttem. Csak azért teszem, mert az 1982-es énekeskönyvben (nem ez az első eset s félő, nem az utolsó) nem tartották tiszteletben a neveket. Tisztában vagyok vele, hogy néhány jelentős személyiség keresztneve az általános gyakorlatban megmagyarosodott, de ez semmiképpen nem vonatkoztatható és terjeszthető ki Európa összes szöveg- és dallamszerzőjére. Gyermekkorunkban már megismerhettük a nagy „magyar” író, Verne *Gyula* regényeit, az előző nemzedék pedig Bach *János Sebestyén* oratóriumairól, passióiról, valamint Mozart *Farkas Amádé* (= Isten szeret) operáiról és Beethoven *Lajos* szimfóniáiról tájékozódhatott. Énekeskönyvünkben olvashatjuk Milton *János* franciából angolra, majd onnan magyarra fordított (egyéb-ként tizennyolc versszakkal megcsonkított) ötstrófás zsoltártördékét. S talán kicsit mosolygunk is, amikor a romantikus dalszerzőket megihlető német költő, Friedrich Gottlieb Klopstock félig lefordított keresztnevével (Frigyes Gottlieb) találkozunk. (Ha a szerkesztőknek módjukban állt volna és következetesek lettek volna, ezt a fordítási buzgalmat a magyar használaton belül is alkalmazhatták volna: ha például lett volna Viktor keresztnevű szerzőnk – mint ahogy van Viktor vezetéknévű –, őt

Győzőre kellett volna változtatni.) Mivel magyar megfelelője nem ismert, szerencsésje van a Dietrich, Gottfried, Gottlob, Fürchtegott (utóbbiak általában kettős) keresztnevű szerzőknek. Ők fordíthatatlanul-érintetlenül maradhattak. De ha ez lett volna a legnagyobb probléma az énekeskönyvben, akkor néhány évvel ezelőtt nem írtam volna róla, s most sem foglalkoznék vele. Sajnos azonban nem ez a helyzet.

2) Trajtler Gábor legelőször is megállapítja, hogy az énekeskönyv nem felső utasításra és nem sürgetve készült. Ami az el-sőt illeti, nem kívánom bővebben kommentálni. Fogadjuk el, hogy szerencsés véletlen folytán esett egybe az *Énekeskönyv* megjelenése és az LVSZ budapesti nagygyűlésének előkészítése. Csak annyit jegyeznek meg, hogy egy énekeskönyv minőségét nem az határozza meg, hogy felsőbb utasításra készült, vagy sem. Inkább az, hogy ez a felső irányítás milyen mértékben és milyen irányban befolyásolja a munkákat... A másik dolgot sokkal fontosabb tisztázni. Trajtler Gábor a szerkesztési munka időtartamáról szóló bevezetője így fejezi be: „hol volt itt a sietség? 1950-től 1982-ig?” – Igenám, csakhogy néhány sorral feljebb már bevallotta, hogy Schulek Tibor *Cantate* füzetének megjelenése (1950) után „tizenöt évig semmi nem történt az ügyben. 1971-ben elkészült egy dallamjegyzék az énekeskönyv kottáihoz. ... Ezután öt évig ismét állt a munka...” Ha ezt a húsz évet levonom, már sokkal rövidebb lesz a megjelölt időtartam, nem beszélve arról, hogy a kihagyott évek után sosem lehet ott folytatni, ahol a munka abbamaradt. Trajtler Gábor végül is hat évben jelöli meg az énekeskönyv szerkesztésének idejét. Hogy mennyire kevés ez, azzal szeretném megvilágítani, hogy a sokkal nagyobb szerkesztői gárdával előkészített német énekeskönyv *próbakiadása* (1989) után hat év múlva jelent meg maga az énekeskönyv. Ez idő alatt összegyűjtötték, feldolgozták és értékelték az észrevételeket, kritikákat. Tudom, nem szerencsés dolog a mi lehetőségeinket német viszonyokkal összehasonlítani. Az eset azonban mindenképpen elgondolkasztató. Amikor 1993-94-ben a *Lekipásztor* számára készítettem az Énekeskönyvvel kapcsolatos észrevételeimet, egy-egy énekkel több napig, akár egy egész hétig foglalkoztam, s még mindig maradtak hiányosságok. Bevallom, a legjobb indulattal sem tudom feltételezni, hogy a szerkesztés pár éve alatt a szerkesztők végigragták volna magukat egy-egy éneknek a különböző énekeskönyvekben megjelent változatain, a különböző fordításokon és a fordításoknak az eredetihez való viszonyán. Pedig erre nagy szükség lett volna. (Akkor ugyanis nem ez lenne az eredmény. Bizonyos mennyiségű időt nem lehet megspórolni, ami viszont a megadott határidőig nem állt rendelkezésre. Közel húsz év után már kár ezt emlegetni, de letagadni sem célravezető.)

3) Szövegi problémák – kihagyások. Trajtler Gábor először elismeri, hogy „az énekek rövidítése erősebbre sikerült, mint kellett volna.” Magyarázataiban azonban az énekszövegek szükségszerű kurtítását és annak jó megvalósítását már így indokolja: „Megvallom, ezekre a rövidebb énekekre magam is jobban tudok odafigyelni, s nem hiányzanak a kimaradt versszakok.” Nem hiszem, hogy lelkészeink sosem éltek volna saját maguk is a rövidítés lehetőségével, ha arra feltétlenül szükség volt. Azonfelül a teljesebb formában megmaradt énekek versszakából jobban válogathattak egy-egy adott textushoz. Sőt azt sem szabad elfelejtenünk, hogy több gyülekezetben az énekeket mint imádságokat is használták-használják a napi kegyességi gyakorlatban. És itt

le kell írunk ismételten: a mostani énekeskönyv szövegeinek megnyirbálásával sok bűnbánati vers kimaradt. Ez nem lehetett véletlen, ezen majd változtatni kell.

Az énekek szövegét nem csak egyértelmű esetekben, tartalmi okokból nem szabad rövidíteni (mint pl. a Tízparancsolatról vagy a Miatyánkról készített énekeknél). Ha egy ének verszakaival szabadon lehet bánni, felvetődik a kérdés, hogy egyáltalán érdemes-e vele foglalkozni, érdemes-e közölni, ha nincs olyan egységes gondolatmenet, amely nem tűri a külső beavatkozást. A szövegrövidítéseknél Trajtler Gábor nem tért ki a következő problémára, de itt újból említeni kell, hiszen a tartalmi kérdések olykor formai köntösben jelennek meg. Amikor egy ének első verszaka a lényegyet hordozza és a szerző az ének végén megismétli vagy hasonlóképpen hozza, semmiképpen nem lehet elhagyni. Ez történt énekeskönyvünkben Bonhoeffer versével, melynek a visszatéréskor némileg megváltozott keretverse lemaradt az ének végéről (*Áldó hatalmak oltalmába rejtve*, 355. ének).

4) Úgy gondolom, egy énekeskönyv szerkesztésekor nem lehet arra hivatkozni, hogy „a rossz szövegmódosítások egy részét a legújabb énekeskönyv is örökölte”. (És itt következzen egy zárójeles megjegyzés Trajtler Gábor szintén zárójeles megállapítására. Úgy érzem, fölösleges dolog a sajtóhibák – ebben az esetben külsődleges hibák – hiányát érdemként föltüntetni akkor, amikor annyi tartalmi problémát rejt az énekeskönyv.) „Örökölt a Mi Atyánk fordítása is. Mi ennél, és általában az 1911-es formából [inkább: *szövegváltozatból* – F. I. megj.] indultunk ki. Azon csak akkor változtattunk, ha prozódiai, vagy teológiai okok azt indokolták.” (Ezzel szemben Szenci Molnár Albert szövegét – 8. zsoltár mint 44. ének –, bár egyik kategóriába sem tartozik, mégis bátran változtatta a szerkesztőbizottság.) A *Mi Atyánk* (72.) énekkel kapcsolatos (vissza)változtatási javaslatomat akkor és most is teológiai tartalom, és nem hanyagolható el, hogy az eredeti Luther-szöveghez (*Gib, dass nicht bet allein der Mund, hilf, dass es geh von Herzensgrund*) is közelebb áll:

1982.

javaslat

*Add, fohászsunk ne az ajkon, Add, imánk ne csak ajkunkon,
De szívünk mélyén fakadjon. De szívünk mélyén fakadjon.*

Különösen egy olyan éneknél, melynek több fordítása is ismert, nem kellene feltétlenül az 1911-es énekeskönyv fordításához ragaszkodni. Az újkori fordításoknak sokszor az a hibájuk, hogy az eredeti szöveg objektív megfogalmazását szubjektív irányban tolják el. Több fordítást ezért kell megvizsgálni ilyen szempontból is.

5) A 119. (*A hold fölkel az égere*) esti énekkel kapcsolatban három megjegyzést szeretnék tenni. Miért kellene félni a szemléletes hasonlatoktól, az egyenes szavaktól? Mint pl.: *Sok csalfa képet űzünk, Sok furfangot kifőzünk, S a céltől csak messzebb jutunk...* Tudom, hogy a fordításoknál általában önálló, evangélikus szövegváltozatra törekedtünk, de ha a református énekeskönyvben már megjelent egy jó fordítás (ld. *Református énekeskönyv*, 502. ének), akkor nem kellett volna mindenáron egy rosszabb (mert jellegtelenebb, kevésbé tartalmas) újat készíteni, kiegészíteni. (Általában helyes az, ha a magyar árut propagáljuk a külföldi helyett, hogy ezzel is a magyar ipart és mezőgazdaságot támogassuk. Ennek azonban az a feltétele, hogy a magyar termék versenyképes legyen a külföldivel...) Az ének eredeti dalla-

ma Trajtlér Gábor szerint „egy helyben topogó, sehová se menő dallam.” Egy dallam minőségét nem hangterjedelme adja meg, hanem formáltsága és hangkészletének kihasználása. Ilyen szempontból a 119. ének eredeti dallama tökéletes. Csakúgy, mint a hasonlóan „topogó” *Jer, dicsérjük Istent* vagy a *Ha Jézus Krisztus jár velünk* ének, melyek első két ütemében jóformán semmi sem történik. Azonkívül van ennek az esti éneknek egy formai mintája, mellyel rendkívül tanulságos összevetni, s mely nem véletlenül szintén esti szöveggel a legelterjedtebb (*Már nyugosznak a völgyek*, 113. ének). Ezeknek az énekeknek a megítélésénél a zenészek óhatatlanul behallják a kísérő harmóniákat, amitől maga a dallam is változatosabb lesz. Mint ahogyan sok 17. századi koráldallamunk harmóniával együtt született.

Trajtlér Gábor a másik szövegpéldát a 92. énekből veszi (*Jézus Krisztus, szép fényes hajnal*), és elképzelhetetlennek tartja az eredeti ének számon kért versszakát: *Az ördögnek csalárdóságától, Lelki, testi nyavalyától, őrizz hamis tudománytól.* Igen elgondolkodtató a 78. énekhez (*Látod, Isten, életünket, Tudod erőtlenségünket*) fűzött magyarázata, mely Huszár Gál énekének első két sorára vonatkozik (eredetileg: *Látod, Isten, szíveinket/bűneinket, jól látod álnokságinkat*): „Az álnokság szó valóban markánsabb, csak az a kérdés, mennyire tud a gyülekezet ezzel a kifejezéssel azonosulni.” És idézem a sajnálatos folytatást: „hiába énekeltejük velük, ettől nem lesz mélyebb a bűnbánatuk.” Ezután először is azt kérdezném, hogy a *bűn* szó is azért maradt ki sok énekből, mert a gyülekezet nem tud vele azonosulni? Vigyázzunk! A folytatás egy teológiai vagy inkább pasztorálteológiai problémát vet fel. Honnan tudom azt, hogy hiába énekeltem, és honnan tudom azt, hogy ezáltal nem lesz mélyebb valakinek a bűnbánata? Próbáltam? És nem sikerült? S ha nekem nem, úgy másnak sem fog? Effajta kijelentésektől bizony nagyon kell óvakodnunk. Különösen nekünk, protestánsoknak, akik sokszor oly biztosan és tévedhetetlenül nyilatkozunk mások hitéletét illetően, s elfelejtjük, hogy egyedül Isten lát a szívekbe, az enyémbe és a máséba egyaránt. Az *álnokság* nemcsak régen volt az, hanem ma is szemléletes szó, mely célba találhat annál, aki ráébred álnokságára. Ha 16-17. századi énekeinkből kiirtjuk az effajta erőteljes szavakat, nagyon elszegényedik nyelvünk, melynek felhígítására sajnos nagyon sokat tettünk az elmúlt fél évszázadban.

És itt essen szó azokról a szavakról, gondolatokról, a rímképezte rémszavakról, melyek valahogy bennmaradtak az énekeskönyvben, és nem lehetett őket megváltoztatni vagy kihagyni. Pl.: *Legyen hitünk rendületlen, Reménységünk csüggedetlen* – 301. ének, mely egyébként tartalmilag összeollózott, három versszakos ének, szerzője ismeretlen, az énekhez fűzött megjegyzés szerint csak az 1903-as Református próbaénekeskönyvbe került be. A miénkbe miért? Vagy pl. a következő sorok, melyekben a rímelő szó teljesen más irányba viszi el a mondanivalót: *Ím készen vár a jászol, A szív többé nem gyászol*, ahelyett, hogy az érintett két sor az eredeti alapján az *éjszakába* új világosságot hozó fénylő jászolt tartalmazná. (Ld. 131. éneket, melyben a *Veni redemptor gentium* ősi ádventi himnusz Luther átalakítása, s főként Gaál Mihály fordítása, valamint a szerkesztés kurtítása következtében épp csak hogy nyomaiban, néhány elemében ismerhető fel.)

Elismerem, hogy az *Adjon Isten jóéjszakát* esti ének szövegére vonatkozó megállapításom, miszerint a szöveg *turmix*, túl erősre sikerült. De ha a lelkiismeretvizsgálatot serkentő utolsó

versszak szóba kerül, akkor nem szabad elhallgatni, hogy az előző esti ének szövegét is átalakították. Ilyen esetben nem lehet minden további nélkül az ének alá írni: magyar népdal. Nem lehet változatlanul a régi adatokra hivatkozni, hanem meg kell jelölni az átalakító személy nevét is. Mint történt ez a *keresztfához megyek* írója esetében is. Az átalakítás tényét vállalni kell, ha szükség volt rá. Mindkét említett esti énekre vonatkozik, hogy klasszikus harmóniás kísérettel nem stílusos előadni, különösen az elsőt nem, mely egyik legszebb középkori eredetű dallamunk. Ezért mindkettőnek a bibliaórás énekek között a helye. (A *Magnificat*-ról írottakkal kapcsolatban feltenném a kérdést: Lukács állította össze Mária énekét, vagy esetleg az őskeresztény gyülekezet liturgiája adja Mária szájába a zoltárverseket és egyéb ótestamentumi helyeket, amint Lukács lejegyezte? Mert ez nem mindegy.)

6) Az 1982-ben megjelent énekeskönyv több új énekét és fordítását a gyülekezetek nagy szeretettel és örömmel fogadták. Néha azonban érezhető, hogy a szövegírók, a fordítást készítőik előtt nem élt igazán az a zenei minta, az az adott dallam, melyre a szöveget énekelni kell. Emiatt aztán olyan szótagok kapnak kiemelt zenei hangsúlyt (például ha a felütést követő, nagy hangközváltással elért hang nem a szó első szótagjára esik), melyek a beszédben mindig hangsúlytalanok. Ezeket a – szép számú – kírívó eseteken egy revízió során feltétlenül változtatni kell.

7) A liturgikus énekversekről megjegyezném, hogy egyáltalán nem tartom rossznak, ha egy szép dallam a liturgia énekéhez és egy választott énekhez is kapcsolódik (ld. *Örök felség, szent Istenünk* valamint a *Látod, Isten, életünket* énekek). Mivel azonban egy-egy ünnepkörhöz legalább kétféle liturgikus énekrendből választhatunk, elkerülhető, hogy valamelyik dallama a választott énekben is visszatérjen.

8) Az énekek dallamának lejegyzésével kapcsolatban legelőször a gregorián eredetűek tárgyalására kerül sor (pl. *Szenháromság egy Istenség*, 108. ének). Trajtlér Gábor kétféle lejegyzést tud elképzelni: „vagy a gregorián formát választjuk bonyolultságával együtt, és akkor a lejegyzési mód is gregorián jellemű lesz, vagy a ritmizált korálformát hagyjuk az eddigi lejegyzési móddal.” A harmadik megoldást, gondolom, költői kérdésnek tette fel: „vagy talán a kettőt keverni kellene?” Úgy vélem, itt szemléletbeli különbségről van szó. A gregorián ugyanis nem azáltal lesz „ritmizált”, hogy konkrét, de egyforma nyolcad értékekkel, elején-végén olykor egy-egy negyeddel kottázzuk le a hangokat, mint ahogy a jelen énekeskönyvben történt, hanem a szöveg ritmusa szerint előadott szabadság által. És ezt valóban nem lehet értékekbe foglalni. A németek nem a bonyolultabb dallamok miatt mondtak le a ritmusértékek használatáról, hanem mert élni akartak az egyszólamú gregorián ének adta lehetőségekkel (mely akkor is egyszólamú, ha kíséretes), s ezért évtizedek óta a ritmizálatlan lejegyzési módot alkalmazzák a német nyelvű gregorián eredetű tételeknél. (S ha már a gregorián eredetű dallamoknál tartunk, megkérdelem: nem lehetett volna a magyar hagyományból, 16-17. századi graduáljainkból a némethez hasonlóan a mi énekeskönyvünkben is egy kicsit díszesebb dallamokat megjelentetni?)

9) Az énekek ritmusértékeivel, alapértékeivel érkeztünk el az egyik legfontosabb zenei problémához. „A páros ütemű énekek-nél az alapértékek [legtöbbször – F. I. megj.] negyedek és nyolcadok a hagyományosabb felek és negyedek helyett.” Trajtlér Gábor így folytatja: „Nagyon primitív lett volna tőlünk, ha így

gondolkozunk, hogy a kisebb értékek majd meggyorsítják az éneklést. Laikusok gondolkozhatnak így." Majd néhány bekezdéssel lejjebb: „Ezzel a sokat kritizált lejegyzési móddal a gyakorlatban csatát nyertünk. Gyülekezeteink többségének éneklése lendületesebbé vált.” Úgy gondolom, a lendületesebb éneklés mindenképpen javára válik a liturgiának. A lendületes éneklés azonban nem azt jelenti, hogy gyors tempóban, hajszoltan énekelünk, ami a szövegre figyelmet nehezíti. (A fővárosban húsz év alatt odáig „fejlődtünk”, hogy hajszolt, olykor kétszer olyan gyors tempóban énekelünk, mint előtte. Érdekes, sőt jellemző módon a falusi gyülekezetekben, ott, ahol a hagyományos éneklésben a hangokat *tartalommal* töltik ki, nem sokat változott az éneklés tempója.)

A tempó kérdése összefügg az alapérték problémakörével. Ha ugyanazt az éneket negyed-fél értékek helyett nyolcad-negyed értékekben látjuk lejegyezve, mindenki részéről természetes módon váltja ki azt a reakciót, hogy gyorsabban énekel. Ezért szinte fölösleges az a megjegyzésem, hogy a régebbi negyed értékek helyett vett nyolcad értékek kifejezetten meggyorsították az éneklést. Méghozzá annyira, hogy ezzel már túllőtünk a célon. Megtévesztő a felezett lejegyzés, mert a legtöbb zenét tanult, vagy a zeneileg kevésbé művelt embert is arra sarkallja, hogy gyorsabban énekeljen. Valóban, évtizedekkel ezelőtt sok gyülekezetre a vontatott éneklés volt a jellemző, talán néhányra még manapság is fennáll ez. De a lassú éneklés nem jelent feltétlenül tartalmatlan éneklést, szemben a mai felgyorsult éneklési móddal. Nem tudom, hogy ez volt-e a cél, de már túlszárnyaltuk a németeket is. Bizony, gyorsabban énekelünk, mint ők. Mert nekik nem ezek az értékek vannak lejegyezve, s így van idejük a díszítő, átmenő hangokat kiénekelni.

És itt elméletileg szükséges valamit tisztázni. A maihoz hasonlatos írásmód már a 17. század közepére kialakult – nem beszélve a 18.-ról –, s ha használtak is olykor nagyobb (fél-egész) értékeket a régies írásmódra való tekintettel, semmiképpen nem az volt az általános. Szerénytelenség vagy álszerénység nélkül mondhatom – mint a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zenetudományi tanszakán tanító docens, a zenei írástörténet (paleográfia), a magyar zenetörténet és a protestáns egyházzene tanára –, hogy több évtizeden keresztül alaposan elmélyültem ebben a problémakörben. Ennek alapján teljesen biztosan állíthatom, hogy az a negyed érték, ami Bach korában az általános használatban negyed volt, ma is nyugodtan annak értelmezhető. Ezek után nem lehet kérdéses, mi került be az új német énekeskönyvbe.

Ha megnézzük az 1995-ben megjelent német énekeskönyvet, a „klasszikus” reformációs énekek alapértéke a negyed – az a negyed, ami a magyar énekeskönyvben nyolcadként szerepel –, hiszen ebbe a keretbe férnek bele a nyolcad értékű hajlítások, a díszítőhangok. Így aztán nem is olyan egyhangú, monoton a negyed alapértékű éneklés. Ezek a díszítőhangok a mi énekeskönyvünkben általában kimaradtak, ami viszont az alaptempó felgyorsulásához vezetett. A német evangélikus eredetihez sok esetben lényegesen közelebb áll a magyar református énekeskönyvben megjelent ének. Vessük csak össze pl. a *Liebster Jesu, wir sind hier* éneknek az új német evangélikus (161. ének), a magyar református (*Kegyes Jézus, itt vagyunk*, 164. ének) és a magyar evangélikus (*Jézus Krisztus, itt vagyunk*, 274. ének) használatban levő változatait! (A református énekeskönyvben megjelent változattal az iskolai énekközpontok módszere és az

énekeskönyv lejegyzési módja között is megszűnik a különbség. Itt érdemes megjegyezni: a Csomasz Tóth Kálmán által összeállított református énekeskönyv 1950-ben jelent meg és túlhaladottsága ellenére máig nem sikerült hasonló jelentőségű énekeskönyvet szerkeszteni.)

Tudom, a lejegyzési probléma megoldása nem olyan egyszerű és az alapérték nem uniformizálható. De ha az egész énekeskönyvre kivetítve a különböző korokból származó, különböző nemzetiségű, felekezetű énekekben nehéz vagy nem is lehet egységesíteni az alapértéket, stílusok szerint meg lehet próbálni. Én ezt a stíluson belüli következetlenséget szüntetném meg legelőször. Mert semmi sem indokolja, hogy pl. a pünkösdi himnusz (*Ó, jöjj, teremő Szentlélek*, 231. ének) nyolcadokkal, az ugyanolyan nyugodt stílusú, szintén nyolcszótagos ének (*Jer, dicsérd Istent, nagy világ*, 252. ének) negyedekkel legyen közölve.

Az alapérték meghatározásánál figyelembe kell venni a sorok szótagszámát. Nem mindegy az, hogy egy dallamsor 6-8 szótagú vagy 11-12 szótagú. A magasabb szótagszámú verseknél sokszor hangismétléssel alakulnak ki a sorok, s az alapegység a két szótagból álló negyed lesz. (Mint több cseh vagy históriás eredetű énekünknel, vagy később a 19. században.) Ezek alapján a kisebb értékek használatára, a kettősével összekötött nyolcadokra csak a magasabb szótagszámú énekeknel van szükség. (A kettősével összetartozó hangoknál Trajtler Gábor véletlenül fordítva magyarázta az ének hangsúlyos-hangsúlytalan szótagjait: az *Is-ten szí-vén meg-pi-hen-ve* nem az *arsis-thesis-re* ad példát, hanem éppen ellenkezőleg: a *thesis-arsis*, azaz a letevés-felemlés párosra. Sőt, ha komolyan megvizsgáljuk, ez a bizonyos thesis-arsis nem egy-egy hang, hanem kettő-kettő, sőt négy-négy hang viszonylatában is érvényesül. Vagyis: *Isten szí-vén* – megpihelve. Ez a hangsúlyviszonyokra vonatkozó elmélet azonban inkább a klasszikus zenén tanulmányozható.)

10) Mivel a mérőítés értéke egy negyed – amint azt az *Énekeskönyv* előszavában is olvashatjuk –, a kottakép alapján úgy tűnik, a páros ütemű énekek nyolcadait minden esetben gyorsabban kell énekelni, mint a páratlan üteműek negyedeit. Vagyis: a *Jer, dicsérd Istent* ének kétszer olyan gyors lenne, mint a *Ki dolgát mind az Úrra hagyja* ének. Kérdés, mi indokolná ezt? Éppen a páratlan ütemű énekek példája mutatja, hogy nagyon el kell gondolkodni az alapértékeken. Trajtler Gábor itt egy valójában nem ide kívánczó és megalapozatlan történelmi példára hivatkozik. A páratlan ütemű énekek dupla alapértékét nem lehet írástörténetileg magyarázni. Az ugyanis csak a páros ütemről páratlanba való átmenetkor történt meg, hogy az utóbinál, a páratlan ütemnél nagyobb értékeket használtak. Ez azonban csak külsőleg tűnt nagyobb értéknek, mert az átmenetkor egy arányszámmal (proporció jellel) pontosan jelölték, mi mivel egyenlő, s ezzel világossá vált, hogy pl. az addigi két érték helyett hármát kell venni, ami végül is gyorsulást eredményezett. De ez az egész problémakör tulajdonképpen nem tartozik ide, csak azért tisztáztam, mert Trajtler Gábor ezzel a historikus példával is indokolni akarta a páros és páratlan ütemű énekek különböző alapértékének megválasztását. Azt sem kellő megközelítésnek, magyarázatnak tartom, hogy a hatnyolcados lejegyzés táncos ritmust sugall. Miért? A négynyolcados nem? A táncpárok páros ütemű táncokkal kezdődnek.

11) A lejegyzéssel kapcsolatban Trajtler Gábor még egy érvet hoz fel: „Újszerűsége ellenére sem volt példa nélküli ez a lejegyzési mód”; és itt Zalánfy, Sulyok Imre és Schulek Tibor kiadá-

saira hivatkozik, amelyek nem hivatalos gyülekezeti énekeskönyvként jelentek meg. Viszont nem említi azt a 74 dallamot tartalmazó füzetet, mely a *Dunántúli Énekeskönyv* kiadása (1911) után mint dallami kiadvány született, melyben egy-egy szöveghez két-három dallamváltozat is tartozik, s mely témánk szempontjából igen elgondolkodtató. (Ezt a kísérletet nem lenne szabad elfelejtenünk, amikor az énekek kiadásának nehézségéről esik szó.) Nem utal a *Dunántúli Énekeskönyv* 1955-ben megjelent új részére sem, melyben a dallamok értékét még nem felezték. És talán azon is el kellene gondolkodni, hogy ha Európában mindenki negyed alapértékekkel adja ki a 16-17. századi német eredetű énekeket, akkor mi milyen jogon változtathatunk ezen? Nem mintha kellő indoklással nem lehetne módosítani az énekek lejegyzési módját, de akkor annak következményeit is vállalni kell: az effajta közreadás az éneklés jellegét nagymértékben befolyásolja, sőt a harmonizálást, az énekkíséretet alapját is megváltoztatja. Ezért nem került (kerülhetett) be korálkönyvünkbe egyetlen kísérlet sem igen fontos protestáns múltunkból, a 17-18. századból. (És ez olyan sajnálatos tény, amire semmilyen magyarázat nem fogadható el.)

A lejegyzésben az is döntő lehet, hogy az ének milyen harmonizálást kíván, mi az alapegység, mely szerint a harmóniaváltás történik. Az apró értékek használata rossz irányban befolyásolhatja az énekek harmonizálását. Ez aztán a sok felütéses sorkezdetnél bosszulja meg magát, amikor a basszus, a kíséret nem egyszerre mozdul, nem egyszerre indul a dallammal: a nyolcad dallamfelütést a negyed értékű kísérő akkord megelőzi és ebbe kell beleénekelni az új sorkezdetet. Nem véletlen, hogy a német énekkíséretben egy hasonló megoldás sem található. A német harmonizálásban az orgonakíséret együtt lendül a gyülekezettel, a magyarban általában minden második szótag kap új harmóniát.

12) „A korálkönyvet újra kell írni” – állapítja meg Trajtler Gábor. Ahhoz viszont, hogy megtaláljuk a kiindulási pontot, nagyon sok elméleti problémát kell tisztázni. Trajtler Gábor szerint a hagyományos négyszólamú korálkönyv nehéz lenne a kántorok számára, és gátolná a ritmikus éneklés bevezetését. Úgy vélem, most nem a kántorok felkészültségéből kellene kiindulni; azt 15-20 év alatt fel lehet javítani. Ha a kántorok úgy tudnak zongorázni, mint egy 4-5. osztályos zeneiskolás tanuló, akkor már képesek harmóniákat játszani. De lehet, hogy hasznos volna kétféle harmonizálást készíteni: egyet a 17-18. század hagyományai szerint, és egyet a 20. századi stílusban. Kántoraink biztosan szívesen élnének a választás lehetőségével, és nem sajnálnák a korálkönyv nagyobb terjedelmével járó megnövekedett költségeket. Lehet, hogy a korálkönyv tételeinek megharmonizálásához külső (= más felekezeti, felekezeten kívüli) segítséget is igénybe kell venni. És ezt nem kellene szégyellni, mivel kevesen vagyunk és kevés szakemberrel rendelkezünk.

13) A következő nagy probléma a kiegyenlített éneklés kontra ritmikus éneklés. Tapasztalatom szerint a kiegyenlített éneklés nem ritmus nélküli éneklés! Kialakulásának legfőbb okát a következőkben foglalnám össze. A 16-17. században a külföldi metrikus énekminták nyomán több olyan magyar éneket (Huszár Gáltól is), majd genfi zoltárdallamot nyomtattak ki, melyeknek ritmusa nem hogy nem alkalmazkodott a magyar szöveghez, hanem tőle idegen maradt, vagy egyenesen ellene dolgozott. A nép, a gyülekezet ösztönösen javította ki az effajta idegen ritmusokat s legkézenfekvőbbnek mutatkozott a viszonylag egyöntetű ének-

lés, a (látszólag) egyforma értékek használata. Így alakult ki egyik legismertebb zoltárunk is, a *Mint a szép hívős patakra* (42. zoltár, 76. ének) ritmusa is. A genfi zoltár szövegét a 16. század második felében Lobwasser ültette át német nyelvre. Annak ellenére, hogy a német szöveg ritmizálása több ponton megegyezik a franciáéval, Lobwasser nem tartotta meg az eredeti ritmust, hanem kiegyenlítetté tette az értékeket, s minden sor végén lelassította a mozgást. A dallam ezáltal elvesztette eredeti metrikus-ritmikus jellegét. (Mint ahogyan nem lesz a *Mi Atyánk* ének dallama sem ritmikus, ha a sorok kezdőhangját megnyújtjuk.) A 42. zoltárt egyébként többször megpróbálták a magyar gyülekezeti gyakorlatban (különösen a reformátusoknál) eredeti francia ritmusában „megmenteni”, de általában nem sikerült. Hiába, a természetes magyar nyelv nem akar alkalmazkodni a teljesen idegen ritmusmintákhoz. S ilyenkor tenni kell valamit. Tettek is őseink, általában úgy, ahogy Lobwasser is tett német zoltárkiadásában: a középutat választva, kiegyenlítetté tette a dallamot. (Tehát már a 16. században kialakult a kiegyenlített éneklés, jóval korábban, mint a Trajtler Gábor által megjelölt korszak.) Ily módon világossá válik, hogy az ún. kiegyenlített éneklés nem alacsonyabb rendű a ritmikus éneklésnél, hanem általában nyelvi, fordítás során adódó nehézségek áthidalására szolgál, és ennek nyomán szükségszerűen kialakult természetes éneklési mód. Valami hasonló dolog történt az *Erős vár a mi Istenünk* énekkel is. Valószínűleg elég furcsán reagálna rá a gyülekezet, ha a magyar gyakorlatban a Luther-féle ritmikus alakot erőltetnénk rá. De ebből sem kell minden énekre kötelezően érvényes szabályt levonni. A kiegyenlített ritmusú dallamokat nem nevezném „gonosz diktatúrának”, melynek hatására tönkremegy az éneklés, hiszen metrikus keretben is lehet kiegyenlítettten énekelni, mint teszik a németek is.

A „ritmikus éneklés”-re váltást az új fordítások készítésével igazolja Trajtler Gábor: „A ritmikus éneklésre való áttérésnek megvolt a feltétele. A régi fordítások helyett sokszor újakat kellett készíteni. Ezek az új fordítások a legtöbb esetben jól sikerültek. Úgy gondolom, csak nagyon keveset kellene majd egyszer ezekből újra lefordítani. [Ld. hozzá a fenti 6. pontban írottakat – F. I. megj.] Ha azonban a 16-17. századi fordításokat preferáljuk, akkor valóban nincsen más út, mint a kiegyenlített éneklésre való visszatérés.” Itt valami ellentmondás rejlik, mert mint említettem, az igazi ritmikus-metrikus dallamok éppen a 16. században jelentek meg. A konkrét példán pedig az antitezist is nyomon lehet követni. A *Mi Atyánk* énekek az ökumenikus kiadványban megjelent változatról van szó, melyben csak annyit módosítottak, hogy a sorok első szótagjának kiemelését megszüntették, mint ahogyan az a magyar szöveg szerint a legtöbb helyen indokolható is. Ilyen dallami és ennél nagyobb szövegi változtatás azonban számtalan helyen történt az 1982-es kiadásban. Ezért sajnálom, hogy a következő mondatot leírta a szerkesztő: „Ha ezt meg lehet tenni, akkor sok minden más is megtörténhet egy új énekeskönyvben.” Hát az 1982-ben kiadott már megtörtént. (A német énekeskönyvben egyébként nincs ütemekbe, tehát hangsúlyrendszerbe illesztve ez az ének.)

Mindazonáltal nem kellene félni, hogy a gyülekezetek egy-egy éneket többféleképpen ismernek, vagy énekelnek. (Ezt a különböző felekezetek már úgymint kialakították.) Aminthogy több magyarországi, nagy hagyománnyal rendelkező gyülekezetben tapasztaltam, hogy a kántornak a korálkönyv szerinti feyel-

mezett játéka ellenére a gyülekezet egységesen az egészséges hagyományból örökölt dallamváltozatot énekl. És ezektől valóban nem kellene visszariadni. Ezek még gazdagíthatják is egyszerűsödött éneklési stílusunkat.

14) Végül néhány szót a szerkesztésről. Trajtler Gábor szerint „az énekeskönyv szerkesztői egy európai gyökerű lutheránus hagyomány szerint gondolkodtak.” Szeretném feltenni a kérdést: a lutheránus hagyomány európai gyökerű hagyomány? Nem inkább néhány nemzet hozzájárulásáról van szó? Van egy igen erős német lutheránus hagyomány, a vele egyidős, sőt azt némileg megelőző cseh hagyomány, azonkívül néhány kevésbé jellegzetes hagyomány, ezek közé tartozik a magyar is. A magyar énekek kialakulására a német reformáción kívül igen nagy hatással volt a cseh testvérek tevékenysége. Trajtler Gábor a magyar evangélikus énekeskönyv szerkesztésével kapcsolatban Zalánfy Aladár, Jánossy Lajos és Schulek Tibor nevét említi, akikről származó hagyományt vettek át. Én is tisztelettel és megbecsüléssel gondolok mindhármójuk munkásságára, be kell azonban vallanom, hogy tevékenységüknek nyomait alig fedeztem fel az énekeskönyvben. Ezért is kérdőjelezem meg azt a kategorizálást, amellyel Trajtler Gábor engem elmarasztalt. Eszerint olyan szellemi műhelyhez tartozom, „amelyben a későközépkori és 16-17. századi magyar értékeket tekintik olyan hagyománynak, amelyből táplálkozni egyedül érdemes.” Ha van bennem indulat hat év múltán, akkor azt éppen ez a mondat váltja ki, amelyre újból és újból kissé ingerülten gondolok vissza. Ezt az állítást ugyanis sehol nem fogalmaztam meg, és az énekeskönyvvel való foglalkozásom sem ezt támasztja alá. Hiszen lépten-nyomon utánanéztam a német és egyéb európai énekeknek, azok fordításainak. (Azt a munkát próbáltam folytatni, ami a 60-as, 70-es években abbamaradt. Ha néhány éneket elutasítok, az csak azért van, mert általában szövegét tekintve, ritkán a dallama miatt nem tartom méltónak, hogy gyülekezet énekelje. De ezt a lelkészek is érzik-tudják; pl. a 477. amerikai éneket sosem énekeljük.) Trajtler Gábor úgy hivatkozik erre a szellemi (katolikus) háttérre, mintha az nem előny, hanem hátrány lenne. Holott az evangélikus egyházzenét csak az tudja igazán értékelni, aki tisztában van annak múltjával, gyökereivel, és ezektől az igazi gyökerektől nem akarja azt „megtisztítani”. Ezért is nyúlt vissza a liturgiai reform végrehajtásával megbízott ágendaszerkesztő bizottság – méghozzá nagyon is tudatosan, bár hivatalosan bevallatlanul – a katolikus liturgiához. És itt engedjék meg egy személyes kitérőt. Hogy milyen jó – úgy általában és konkrétan, de nem kifejezetten magyarországi – evangélikusnak lenni, lefelől katolikus környezetben, többéves középkori zenei tanulmányaim után fogalmazódott meg bennem. Mint ahogy már lassan húsz esztendeje, amikor Németországban több hónapos munkám során – és talán az állandó „biztatás” hatására is, hogy maradjak kinn, „disszidáljak” – alakult ki bennem, hogy mindenekelőtt Magyarországhoz tartozom. A másik, Trajtler Gábor által negatívnak minősített körülmény a 16-17. századi múlthoz ragaszkodás. Ennek említését valójában ma sem értem. Mindenki előtt nyilvánvaló, hogy a legértékesebb énekek és fordítások a reformáció első századában születtek. Nem lenne méltó a reformációs örökséghez, ha éppen ezeket az énekeket, énekefordításokat mellőznénk.

Kicsi egyházunkban ma is több száz énekköltő és énekszerző van: minden ezer evangélikusra legalább egy szerző jut. A született verseknek, énekeknek általában annyi értéke van, mint

egy-egy szívből-lélekből jövő fohásznak: az Úristenre tartoznak, meg „szerzőjükre”. A megnövekedett lehetőségeket kihasználva ezek az énekelni mások mostanában meg is jelenhettek. Mint ahogyan prózai imádságos könyvek korábban is megjelentek, például az zsolttárok könyve vagy olyan más sorozat, melynek imádságait egy-egy közösség is magáénak vallja, s melyek segítséget nyújthatnak olyan időben, amikor valaki nehezen vagy egyáltalán nem tud, nem képes imádkozni. Ezért is jó, hogy legújabb énekeskönyvünk imádságokat is tartalmaz. A gyülekezeti ének is imádság, hangsúlyozom, minden esetben imádság: dicséret, magasztalás, hálaadás, könyörgés, közbenjárás, kérés, bűnvallás, bűnbánat... Bár imádságként indul az *Evangélikus Énekeskönyv* 432. éneke (*Kínok árnyékaiból*, Weöres Sándor verse) – melyet Trajtler Gábor ismét védelmébe vett –, az utolsó versszak azonban teljesen más irányba viszi el a gondolatot. Az Ó- és Újszövetség egy-egy jelentős alakjának (Mózes és Pál apostol) megnyilvánulása nyomán még igazolható lenne az egyik sor: *Tán kárhozásom áldás lesz másom*. A versszak azonban sokkal inkább ott jelent problémát, ahol Isten a lélek vergődését, a megbánásért könyörgést szinte közömbösen fogadja: már úgysis döntött, hogy veszni hagy vagy megment. Beleborzongok, ha arra gondolok, hogy egy gyülekezet együtt énekl. a következő szavakat:

Legyen meg akaratod, legyen meg akaratod, ha veszniem kell, jól legyen:

Tán kárhozásom áldás lesz másom – De ha énám kincset bíztál, ments meg immár, Istenem!

Mint kórusmű, természetesen más elbírálás alá esik az ének, de ebben az összefüggésben a gyülekezeti énekeskönyvben elfoglalt helye és szerepe kérdőjelezhető meg.

15) Az előttünk álló feladatok részletezésével, ami a *Lelkipásztorban* megjelent utolsó cikkemben (1994/9) és a most felsoroltak gyakorlati megvalósulására irányulna, meg lehetne tölteni egy hasonló terjedelmű tanulmányt. Ezért most csak arra utalnék, hogy amikor az új agenda szerkesztésén dolgoznak, szükségesnek látszik az ágendát egy majdan kiadásra kerülő énekeskönyv szempontjából is végiggondolni. A fentiek miatt jó lenne, ha az új énekeskönyv előkészítését egyházunk vezetése rövidesen hivatalosan is tervbe vehetné.

* * *

Bárhon bármilyen vitára kerül sor, a meggyőzően ható érvek végül mégis csak úgy válnak hatékonnyá, ha a szeretet mérlegén is megállnak. Mert ha a magyarázat, az érvelés mégoly helytálló is, a szeretetnek pedig híján van, „olyanná lesz, mint a zengő érc vagy a pengő cimbalom”. Igaz is, a Korinthusi levél írásakor Pál apostol nem a 16. században Magyarországon is elterjedt hangszerre, a cimbalomra gondolt, hanem a κύμβαλον (latinul: cymbala)-ra, mely a Dionüszosz kultusz gyakori ütőhangszere volt, s hangját a leírásokban a lódobogáshoz hasonlították. S ha belegondolunk, valóban semmi keresnivalója a páli hasonlatban a cimbalomnak, hiszen hangerővel nemigen rendelkezik ez a – széles körben egyébként csak a 13. századtól ismert, vagyis az első századnak semmiképp nem tulajdonítható – szerény húros-ütős hangszer. Pál apostol minden bizonnyal tudatosan használta a hasonlat érzékeltetésére az erőteljesebb hangszert. Amikor a legújabb protestáns bibliafordítás készült, sok helyütt megváltoztatták – olykor a megértés javá-

ra, olykor talán a régi fordítás zamatát-szépségét elhanyagolva – a Károli szöveget. Az 1. Korinthusi levél 13. fejezetének első versét azonban érintetlenül hagyták. Vagy mert nem ismerték a szóban forgó hangszert és nem néztek utána, vagy mert nem akartak változtatni a veretes, de bizonyos szempontból félrevezető szövegen. Nehéz is. Nagyon meggyőző belső érvekkel kell alátámasztani minden módosítást. (S ezt az énekeskönyv szerkesztésére is feltétlenül vonatkoztathatjuk.) Mindazonáltal tisztában vagyok vele, hogy a Korinthusi levél idevágó részében nem a hangszer pontos meghatározása vagy a hasonlat tisztázása a legdöntőbb, a lényeg megértéséhez igazából nem ezek visznek közelebb. Pál apostol ugyanis azt hangsúlyozza, hogy szeretet nélkül semmi vagyok. (Ld. hozzá az *Énekeskönyv* 442. énekét.)

Szeretet nélkül a fenti írás sem ér semmit. Éppen ezért vártam ilyen hosszú ideig, hogy – kihagyva belőle az első-második reflexes reakció negatív indulatait – a szeretet emóciójával tudjam megírni szükséges észrevételeimet, legfőképpen az ügy iránti szeretettel. Ha valaki találva érzi magát, kérem, ne mentegetőzzön rögtön, hanem gondolkozzon el és vegye számba saját (és nem másoktól örökölt vagy kölcsönvett) érveit. És aztán majd néhány hónap vagy év elteltével végre hozzáfoghatunk egy új énekeskönyv szerkesztéséhez (mely nem sürgető határidőre készül), hogy előkészített, gondos munka után leg hamarabb húsz év múlva megjelenjen. Az énekeskönyv ügyének előmozdításával talán sikerül majd egy felhőt eloszlalni kis egyházunk eléggé beborult egén...

Kedves Ferenczi Ilona!

Cikke bevezetőjében vitára szólít. Véleményem szerint azonban ma erre nincsen szükség. Ha a vita mégis kirobbanna, úgy járnánk, mint a többi egyház, amelyekben a himnológiai viták élesen szembenálló frontokat alakítottak ki. Bár minden kérdésre tudnék válaszolni, ezért nem teszem. A meghasonlásnak nincsenek nyertesei, csak vesztesei és áldozatai. Ilyen küzdelmekbe kellett Máté Jánosnak is belehalnia.

Nálunk más a hagyomány. Én egy olyan, nálam körülbelül húsz évvel idősebbek munkaközösségébe nőtem bele, amelyben Gárdonyi Zoltánnal, Sulyok Imrével, Rezessy Lászlóval, Fasang Árpáddal remek volt az összhang. Át tudtam venni elveiket, ők is meghallgattak engem. Nemcsak becsültük, szeretjük is egymást. Ma meg olyan fiatalok, valamikori tanítványaim – körülbelül harminc évvel fiatalabbak – szolgálnak az egyházban, tanulnak és doktorálnak, akikkel szintén jó munkatársi viszonyban vagyunk. Becsülöm őket szorgalmukért, tehetségükért, kiváló teljesítményeikért. Ők is kifejezik iránymunka megbecsülésüket. Ennek az összhangnak meg is van a nyilvánvaló eredménye: gyülekezeti éneklésünk és egyházzeneink általános elismertsége.

A felvetett szakmai kérdéseket nem sajtóban kell vitatni. Ha van is köztünk véleménykülönbség, a „kinek van igazát” nem mi fogjuk eldönteni, hanem a tíz-tizenöt év múlva felálló énekeskönyvszerkesztő-bizottság. Nyilván már nélkülem. És akkor ez azt fogja tenni, amit eddig is minden ilyen bizottság tett: közös döntések alapján a régi énekeskönyvből kivesszi a nem használatos énekeket, a meglévőket, ha kell, módosítja, és felveszi az újakat. A koráldallamok lejegyzési módjáról, a nevek írásáról, az esetleges liturgikus magyarázatokról a kor igényeinek megfelelően fog határozni.

Ilona hat évvel ezelőtti válaszcikkemre válaszol. Ilona azóta módosított a valamikori leglényegesebb célkitűzésén: „Evangélikus Énekeskönyv 2002-re (?)” Zenei bizottságunk tanácsára, az énekeskönyvek általános negyven éves kifutására való tekintettel az évszám – nagyon helyesen – 2020-ra módosult. Ennyi év alatt valóban változott annyit a világ, meg az egyház is, hogy indokolt lesz egy új kiadás.

Addig pedig van mit tenni. Ilona színvonalas elemzéseket és javaslatokat hozott előző cikksorozatában. Zenei bizottságunk

meg is kérte, hogy ezt a munkát folytassa az egész énekeskönyv vonatkozásban. Kutatásainak eredményére nagy szüksége lesz a majdani énekeskönyv-szerkesztőknek.

Ami nem közvetlenül a szakmai kérdéseket illeti, azokra azonban válaszolok. Elsősorban is nevem ismételt említésével cikke azt sugallja, hogy minden döntést én hoztam. Hat évvel ezelőtti írásomban sem a magam, hanem a szerkesztőbizottság nevében válaszoltam. Pröhle Károly, mélyen tisztelt professzorom, szeretett atyai barátom arra tanított, ha bizottságban dolgozom, utólag nem mondhatom, nekem más volt a véleményem. Ez számomra erkölcsi parancs.

Én írtam arról, kiknek a szellemi örökségét kívántam továbbvinni. Ilona így kommentálja ezt: „Én is tisztelettel és megbecsüléssel gondolok mindhármójuk munkásságára, be kell azonban vallanom, hogy tevékenységüknek nyomait alig fedeztem fel az énekeskönyvben.” 1948-ban és 49-ben mint teológus öt hétig voltam Schulek Tibor vendége. Ez időszakban a Cantate (1950) kottás énekfüzetet szerkesztette. Schulek Tibor éneklésem alapján javította az általa alakított és fordított énekek prozódiaját. Ekkor kaptam kézhez tőle Zalánfy Aladár ritmikus dallamformáit, ezeket azután teológustársaimnak rendszeresen tanítottam. Honnan vettem volna a ritmikus éneklés iránti elkötelezettségemet és az új fordítások iránti bizalmat, ha nem tőle?

Jánossy Lajosnak a teológián nemcsak hallgatója, hanem famulasa, kántora is voltam éveken keresztül. Segítettem őt a magyar szövegeknek a gregorián dallamok alá illesztésében. Honnan vettem volna az énekes liturgia szerelmét, ha nem tőle? Mindez nem tapintható ki az énekeskönyvből? Fenntartva természetesen: „Si duo faciunt idem, non est idem.”

Ilona megkérdőjelezi azt az állítást is, hogy nem sürgetőt bennünket senki az új énekeskönyv összeállításával. A munka zöme előzetesen előkészített volt. Hárman a bizottság tagjai közül intenzíven foglalkoztak himnológiával. (Egyikük könyvet írt, a másikuk énekesgyűjteményt adott ki a himnológia tárgyában.) Amikor megindult a szerkesztés, ma elképzelhetetlen lelkesedéssel és buzgósággal végeztük munkánkat. Ez részben azzal is magyarázható, hogy az állam a lehetséges egyházi ténykedések területét rendkívül beszűkítette. Egyházzenei friss nyugdíjasok voltak, és boldogok, hogy volt egy terület,

ahol szükség volt rájuk. Végre egyházzenevel foglalkozhattak, amitől azelőtt eltiltották őket. Túrmezei Erzsébet mint nyugdíjas ekkor költözött Pest közelébe. Már nem az íróasztalának kellett dolgoznia. Feladatunk akkor nem az újabb kutatás volt, ami ma természetes követelmény. Feladatunk a dunántúli, a szarvasi és a békéscsabai énekeskönyvekből válogatott énekek egy könyvvé szerkesztése, bővítve más felekezetek énekeivel és más nyelvű énekek fordításával. Alkossunk kottás énekeskönyvet ritmikus dallamokkal! A lelkesedéssel magyarázható, hogy mindenféle felsőbb sürgetés nélkül a szövegi bizottság az énekeskönyv megjelenéséig 82 ülést tartott, a dallami pedig 50-et, összesen

132-t. Elképzelhető ma ilyen intenzív közösségi munka? Örömmel fáradozott mindenki, hogy munkájának eredményét mielőbb kezébe vehesse. Ez volt a hajtóerő! „Felsőbb utasításunk” volt: Isten előtti felelősségünk és elhivatottságunk, hogy az evangélikus egyháznak korszerű, jól énekelhető énekeskönyve legyen. Isten segítségével ezt a feladatot elláttuk. Kérem Istent, hogy adjon az evangélikus egyháznak olyan elkötelezett áldozatos szerkesztő gárdát, amelyik a szükséges időre elkészíti majd a következő énekeskönyvet.

Üdvözlettel:

Trajtler Gábor

Köszöntjük a Magyarországi Evangélikus Egyházhoz tartozó, kerek születésnapjukat ünneplő lelkészeket

60 ÉVESEK (1941-BEN SZÜLETTEK)

1. Bozorády Zoltán esperes	Nyíregyháza	március 4.
2. Kósa László lelkész	Budapest	március 21.
3. Hegedűs Lajos kisegítő lelkész	Veszprém	július 9.
4. Bozorády Zoltánné lelkész	Nyíregyháza	október 6.
5. Bándi Sándor kisegítő lelkész	Budapest	november 15.

65 ÉVESEK (1936-BAN SZÜLETTEK)

1. Molnár Jenő ny. lelkész	Szentgotthárd	február 24.
2. Dr. Harmati Béla püspök	Budapest	április 23.

70 ÉVESEK (1931-BEN SZÜLETTEK)

1. Pintérmé Nagy Erzsébet ny. lelkész	Budapest	május 12.
2. Dóka Zoltánné ny. lelkész	Bag	május 17.
3. Bolla Árpád ny. lelkész	Budapest	május 28.
4. Bödecs Barnabás ny. lelkész	Győr	május 30.
5. Nyíró Olga gyülekezeti munkatárs	Dunakeszi	szeptember 12.

75 ÉVESEK (1926-BAN SZÜLETTEK)

1. Csizmazia Sándor ny. lelkész	Budapest	április 1.
2. Dr. Hafenscher Károly ny. lelkész, c. teol. tanár	Budapest	július 6.
3. Szakál Árpád ny. lelkész	Nagykanizsa	július 17.
4. Németh István ny. lelkész	Szekszárd	augusztus 20.

80 ÉVESEK (1921-BEN SZÜLETTEK)

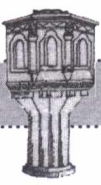
1. Bokkon Lajos ny. lelkész	Budapest	január 13.
2. id. Szentpétery Péter ny. lelkész	Budapest	április 20.
3. Pósfay György ny. lelkész	Genf (Svájc)	június 18.
4. Hernád Tibor ny. lelkész	Veszprém	november 30.
5. Marschalkó Gyula ny. lelkész	Budapest	december 26.

85 ÉVES (1916-BAN SZÜLETETT)

id. Görög Tibor ny. lelkész	Budapest	december 23.
-----------------------------	----------	--------------

90 ÉVESEK (1911-BEN SZÜLETTEK)

1. Dr. Pröhle Károly ny. teol. tanár	Budapest	február 22.
2. Scholz László ny. lelkész	Budapest	május 29.
3. Martos Ödön ny. lelkész	Budapest	június 6.
4. Megyer Lajos ny. lelkész	Nyíregyháza	augusztus 18.
5. Takács János ny. lelkész	Hódmezővásárhely	október 3.

BÖJT 2. VASÁRNAPJA (REMINISCERE) • ApCsel 3,22–26

Egzegézis

ἀναστήσει – felléptet, ti. a nyilvánosság előtt, illetve a történelemben; támaszt. Az apostol nem szó szerint idézi Mózes jövődőlését (5Móz 18,18–19), az azonban mindkét helyen egyértelmű, hogy a cselekvés alanya az ÚR. Isten az ajándékozó. A próféta nem a saját nevében érkezik és szól, hanem az ÚR akaratát, igéjét, üzenetét közvetíti az emberek számára.

ἀκούσαθε – nem egyszerűen meghallgatásról van szó. A hirdetett ige teljes ráhagyatkozást kíván. Teljes odafordulást, melynek következménye, hogy ő vezet, ő mutatja az irányt. Az „őt hallgassátok” helyett talán helyesebb volna az „őrá hallgassatok” fordítás.

πᾶσα ψυχὴ – minden lélek. A lélek mint az élet hordozója (a ψ- „szuszog”, „lélegzik” alapalakból). Itt a „minden lélek” kifejezés „minden élőlény” (ember) értelemben szerepel. Mindenki. ApCsel 2,43; 3,23 (3Móz 23,29); 27,37; 1Pt 3,20.

ἐξολεθρευθήσεται – végveszélybe taszít, kiírt. ἐξολεθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ – szó szerint: „ki fog irtatni a népből”. Ezen a ponton kapcsolódik egybe a két ószövetségi idézet (5Móz 18,18–19 és 3Móz 23,29), és ilyen módon válik sokkal fenyegetőbb hangvételűvé az eredeti mondat: a „felelősségre vonom” vagy „megkeresem azon” (Károli) helyett itt a „ki kell irtani” kifejezés szerepel.

διαθήκης – itt egyoldalú szerződést, szövetséget jelent. A héber ברית megfeleltetve. A végrendelettel (testamentum) közös vonása az, hogy nem kétoldalú szerződés, hanem egy személy akaratának kinyilvánítása. Eltér a „testamentum” jelentéskörétől abban, hogy hatálybalépéséhez nincs szükség a rendelkező személy halálához. Jelen esetben az atyáknak adott isteni rendelkezést jelöli.

εὐλογηθήσονται – jót mond, áld, dicsér; isteni jótéteményt közöl, ajándékoz, minden jóval megáld valakit (a szó magában rejti az εὔ- adv.-t: jól, helyesen, szépen ld. εὐαγγέλιον). ὑμῶν πρῶτον – itt: „először, elsőnek, elsőként (elsősorban) nektek”.

τὸν παῖδα – gyermek, szolga, apród; a király közvetlen közelében levő alárendeltjei. Innen könnyen vezet át a jelentés Isten szolgálaira. Ilyennek minősül Izráel (Ézs 41,8k; Lk 1,54) Dávid (Zsolt 17,1; Ézs 37,35) Lk 1,69; ApCsel 4,25. A Messiás is viseli ezt a címet, tehát Krisztus is Isten Szolgája.

A előforduló ószövetségi idézetek, ill. utalások igazodnak Pé-

ter igehirdetésének kontextusához. Nem véletlen, hogy az őt hallgató zsidók előtt a megígért igaz prófétáról beszél az apostol (5Móz 18,18–19), illetve arról, hogy ez az ígélet éppen a názáreti Jézusban lett valósággá. Izráel népe Isten kijelentése által (az Írások által) ismerje ezeknek az ígereknek, ám e felbecsülhetetlen ajándék különösen nagy felelősséget is jelent. A kijelentett szó és a beteljesült ígélet áldás mindazok számára, akik hitelt fogadják, ellenben átok és ítélet azoknak, akik elzárkóznak előle. A befogadott örömhír a megajándékozottból hírvívót teremt, s így szétfeszítve minden társadalmi, kulturális és földrajzi határsorompót fénykörébe vonja az egész teremtetést, ahol viszont zárt ajtókbá ütközik, ott vádbeszédként hangzik el.

Hídverés

„Ezüstöm és aranyam nincsen, de amim van, azt adom neked: a názáreti Jézus Krisztus nevében, kelj fel, és járj!” – Péter ezekkel a szavakkal gyógyít meg egy születése óta sánta férfit a jeruzsálemi templom Ékes-kapujánál. A nép rögtön köréjük sereglik, és félelmének, csodálkozásának ad hangot. Ez a megdöbbenés vagy félelemteljes tisztelet kíséri végig az apostolok szolgálatát. „Álmélkodtak mindnyájan” (ApCsel 2,12) – olvassuk a pünkösdi történetben. „Félelem támadt minden lélekben, és az apostolok által sok csoda és jel történt” (ApCsel 3,43) – írja Lukács, amikor az első gyülekezet életéről számol be. „Erre nagy félelem szállta meg az egész gyülekezetet és mindazokat, akik hallották ezeket” (ApCsel 5,11) – hangzik a híradás Anániás és Szafira esete kapcsán; majd valamivel később: „Mások közül senki sem mert hozzájuk csatlakozni. A nép azonban magasztalta őket” (ApCsel 5,13). Félelemteljes tisztelet. Isten követinek munkáját ez kíséri. Fontos felfigyelni rá. Péter szavait is ilyen érzésekkel hallgatja most a nép. És Lukács még azt sem mulasztja el megjegyezni, hogy Péter látja ezt (ApCsel 5,12). Az apostol érzékeli, milyen hatást váltott ki az emberekből a sánta gyógyulása. Ehhez igazítja mondanivalóját. Sőt, ezért kezd el beszélni. Ez adja meg számára a kedvező pillanatot ahhoz, hogy hirdesse közöttük Isten igéjét.

Először is elhárítja magától (maguktól) a dicséretet, és arra a valakire irányítja, akit valóban megillet: természetesen Jézusról beszél. „Isten Fia”, a „Szent és Igaz”, az „élet fejedelme”, az „Isten Krisztusa”, a „Próféta” és végül „Isten Szolgája” – rendkívül gazdag a címlista, melyet Péter felsorol és alkalmaz Jézusra. A 22. versben Mózesre hivatkozik, aki megdönthetetlen te-

kintély a zsidóság szemében. Nem saját magában hordozza ezt a tekintélyt, hanem Isten rajta keresztül adott törvénye, rajta keresztül megkötött szövetsége az, ami megkérdőjelezhetetlen, s az ábrahámí szövetséggel karöltve a zsidóság identitását jelenti. A Mózes által mondottakra most különösen nagy hangsúly kerül. Péter értelmezi mindezt. Nem egyszerűen aktualizálja, hanem a jelenre vonatkoztatja. Az itt és most eseményeiről beszél. „Akik csak szóltak, mind ezekről a napokról jövendöltek” – mondja. Ő már tudja: nem elég arról beszélni, hogy a próféciák beteljesedtek. Nem elég megmaradni annál a Messiásnál, akire Izrael népe vár, nem elég lecövekelní annál a reménységnél, amely a hallgatóság szívében él. Isten sokszorosan „túltesztelte” ígétét. Krisztusban valami jóval többet, jobbat adott annál, mint amire az ember gondolni mert. Mindaz, ami elhangzott, fontos ugyan, de csupán előzménye a valódi ajándéknak, a most is jelenlévő Krisztusnak. Az apostol túllep azon, hogy egyszerűen történelemórát tartson a hallgatóságnak. „Hogy eljöjjön az Úrtól a felüdülés ideje, és elküldje Jézust, akit Messiásul rendelt nektek...” (3,20); „Isten elsősorban nektek támasztotta fel és küldte el Szolgáját, aki megáld titeket...” (3,26) – Péter bizonyágtételében nem másról, mint a feltámasztott Krisztusról beszél. Arról a Krisztusról, aki a jelenben is cselekszik. Aki nem zárható bele a múlt eseményeibe. Aki „megáld”, „megtérít” jelen időben. Ő most szól, és az Ábrahámnak adott ígétet szerint mindenkire szól. Aki képes volt meggyógyítani ezt a születése óta sánta férfit is. Ő azonos azzal a Jézussal, akit „megtagadtatok” és „megöltetek”. Neki kellett elszenvednie bűneitek büntetését, hogy „ti megtérjete” és „bűneitek eltöröltessenek”. Aki nem engedte, hogy a bűnösök, gonosztevők, paráznák irtassanak ki a nép közül, hanem saját maga vállalta a halált, hogy nektek életetek legyen. Jézus a megígért Próféta, aki egy személyben az Úr Szolgája is. Ő az, aki most is döntés elé állítja az apostolokat körülvevő sokaságot: hallgatnak-e az ő szavára vagy sem, mert ebben a szóban, a hirdetett ígében ő valóban képes „megtéríteni mindenkit a maga gonoszságából.”

Meditáció

„A Mester egyik zavarba ejtő, de gyönyörű tanítása a következő:

– Isten közelebb van a bűnösökhöz, mint a szentekhez.

Mindezt így magyarázta:

– Isten az égben minden embert egy kis kötélén tart: Amikor vétkezel, elvágod a kötelet. Isten újból összecsomózza, s ezzel közelebb húz magához. Bűneid újból és újból elvágják a kötelet, Isten pedig minden újabb csomóval egyre közelebb és közelebb húz.” (Anthony de Mello: *A csend szava*)

Közel lehetünk. Az Istennel való közvetlen közelséget élhetjük át Krisztusban. Hajdanvolt vágyaink, mindeddig beteljesületlen reményeink benne minden képzeletet felülmúlva, sokszorosan öltenek testet. Minden elhangzott ígétet, minden biztató szó az ő jelenlétében valósul meg igazán. Emberszeretetében oldódnak fel szorongásaink, a saját jövőjét fürkésző-kutató ember kíváncsisága csak benne találhatja meg nyugalmát. Mindaz, amire vártunk, mindaz, amit kerestünk, benne lett megfoghatóvá. *Jézus az Úr Szolgája, a megígért Próféta, aki Isten ígétét önmagában hozta közénk.* Nem csupán vigasztal, hanem ő maga a vigasz. Nem csupán boldogít, hanem ő maga a boldog-

ságunk. Pascal szerint egy Isten-formájú úr van bennünk, amelyet egyedül Isten tölthet be. Talán helyesebb azt mondani, hogy ez az úr valójában Krisztus-formájú. Megpróbálhatjuk betölteni más módon, más valamivel is, így azonban mindig marad még rés, ami betöltetlen. Krisztus azért érkezik, azért jön, hogy ezt a bennünk tátongó úrt, a bennünk sikító istenhíányt az isten-nélküliséget, ezt a nyugtalanító, szüntelen várákozást betöltse. Miattunk, értünk vállalja szolgálai módon azt, hogy az Istenhez fűző kötelek csomóiba belefeszüljön.

Mert Jézus olyan szolga, aki közülünk való. Nem áruhás király, hanem valóságos ember, aki vállalta az emberi lét legnagyobb mélységeit, sőt a halált is. A mindenütt jelenlévő a tér és idő korlátai közé szorította magát. Az örökkévaló belépett az időbe, és ezzel belépett a halál jegyesei közé. „Jézus Krisztus valóságos Isten és valóságos ember” – olvassuk a kátéban. „Az Ige testté lett” – halljuk a karácsonyi üzenetet. Vagy ahogyan Luther fogalmaz: „...a valóságos Isten valóságos emberré lett. Ugyanúgy született és növekedett, dolgozott és elfáradt, éhezett és szomjazott, ébren volt és aludt, örült és szomorkodott, mosolygott és sírt, mint mi, emberek”. Közülünk való. Olyan szolga, aki érti, érzi és látja az emberlét legmélyebb nyomorúságait, legkialátástalanabb helyzetét is; aki a legvégsőkig ment. Olyan mélységeket és olyan sötétségeket járt be, ahová mi sohasem követhetjük őt. Az örömhírt, hogy Isten szeretet, az örömezenetet, hogy ő kész mindig jóval mélyebbre menni, mint ahová mi juthatunk, kész vállalni még a halált is, hogy nekünk életünk legyen, az evangéliumot, az isteni szót, az áldást a Názáreti hozza közénk. *Sőt ő maga az áldás a számunkra.* Arcában megláthatjuk Isten arcát. Szavaiban Isten szólít. Ő az ajándék. A bűneink-szakította kötelet Isten benne csomózza újra. Egyre közelebb és közelebb. És hála neki, számunkra már kibogozhatatlan ez a csomó, de látható módon ott tekeredik benne az ember Istenre szorultsága és Isten emberszeretete egyaránt. Isten a szakadásokban jön közel. Az elesettségre, a gyengeségre, a szenvedésre, a halálba rejtjé erejét és hatalmát, kegyelmét és irgalmát. *Szolgája szenvedő szolga, aki egyben életünket megújítani akaró, élő Úr; ő most is szól, most is jelen van.* Nem mi őrizzük (mint valami emléket), hanem ő őriz minket, benne van kegyelmi időnk, ő visz át minket napról napra, órától órára, percről percre, pillanatról pillanatra a jelenből a jövőbe. Jární tanít, gyógyulást ad, megtérít, ahogyan megtette ezt annak idején a jeruzsálemi templom Ékes-kapujában is.

Smidéliusz András

BÖJT 3. VASÁRNAPJA (OCULI)

• 1Pt 1, 17–21

A textus

A szakasz a levélnek ahhoz a részéhez tartozik (1,13–4,11), ami egyes feltételezések szerint eredetileg egy keresztes homília lett volna. Ezt kellőképpen bizonyítani nem lehet, igaz, cáfolni sem. Még ha így is van, ez semmiképpen nem lehet ok Péter apostol szerzőségének megkérdőjelezésére. Függetlenül attól, hogy az 5,12-ben említett Szilvánusz milyen mértékben gyakorolt befolyást a levél szerkesztésére, a hagyomány a levelet Iréneuszról kezdve biztosan Péternek tulajdonítja. Annak a feltételezésnek, hogy a levelet Péter halála után Szilvánusz töredékekből állította össze, nincs igazolható alapja. A levél

Rómában íródik, és a bevezetőben megjelölt öt kisázsiai szórványban élő keresztyéneket szólítja meg. A levél célja, hogy a címzettek hitét a megpróbáltatások között erősítse. Mivel az apostol vértanúsága előtti időre (64-67) kell gondolnunk, Kis-ázsiaiban császári parancsra intézményesült keresztyénüldözést még nemigen lehet feltételezni. Valószínűleg azok járnak közel az igazsághoz, akik a keresztyének lejáratását célzó rágalomkampányra gondolnak, aminek eszmei szerzőit a zsinagógai zsidóság körében éppúgy feltételezhetjük, mint a pogány vallások militáns hívei között. A szakasz végkicsengése minden bizonnyal becsületükben megtámadott keresztyének számára húzza alá az Istenbe vetett hit reménység-mozzanatát. Őket inti, hogy Isten személyválogatás nélkül, cselekedetei szerint fog megfizetni mindenkinek, így ellenfeleiknek is. Nem földi kincsen, nem anyagi javakon váltotta meg őket, hanem a szeplőtelen Bárány vérén: hogyan lenne akkor gondja rájuk, hiszen mindennél értékesebbek számára. Az apostol itt nem a cselekedetek alapján való ítélet és a Jézus megváltó halálában való hit egymáshoz való viszonyáról akar tanítást adni, nem is a megváltást szerző vér teológiáját fejt ki, hanem az önbíráskodás és a bosszú gondolatát akarja olvasóitól távol tartani. Így illeszkedik ez a szakasz is az egész levelet átfogó gondolatívbe, mely a levél végén (5,6–11) éri majd el tetőpontját: „Alázzátok meg tehát magatokat Isten hatalmas keze alatt, hogy felmagasztaljon titeket annak idején. Minden gondotokat őreá vessétek, mert neki gondja van rátok. Legyetek józanok, vigyázzatok, mert ellenségeitek, az ördög, mint ordító oroszlán jár szerte, keresve, kit nyeljen el. Álljatok ellene a hitben szilárdan, tudván, hogy ugyanazok a szenvedések telnek be testvéreiteken e világban.” A józanság, a nem a világ mértékéhez való igazodás, a bosszúra sarkalló ördögi ordítózásnak való ellenállás, a szent Isten által megkövetelt életszentség (1,13–16; a szakasz követlen előzménye!) pedig nem más, mint Krisztus példájának követése a szenvedés idején, aki „nem tett bűnt, álnokság sem hagyta el a száját, mikor gyalázták, nem viszonozta a gyalázást; amikor szenvedett, nem fenyegetőzött, hanem rábízta ezt arra, aki igazságosan ítél” (2,21–23). Óvakodnunk kell attól, hogy a szakaszt a levél egészének kontextusából kiragadva, önmagában próbáljuk értelmezni, mert az igen könnyen vezethet teológiailag érdekesnek látszó, de a szerző szándékától idegen következtetésekhez. A szakasz üzenete nem dogmatikai, hanem nagyon is gyakorlati: a hitükért rágalmat szenvedők ne maguk törekedjenek csorbát szenvedett becsületük helyreállítására a látszat szerint ítélő világ előtt, hanem reménységgel bízzák ezt Istenre! Isten előtt éppen akkor lesznek szentek, amikor a világ előtt a Krisztus gyalázataiban osztoznak, akit hasonlóan igaztalan vádakkal illettek.

A vasárnap jellege

Böjt 3. vasárnapja *Oculi vasárnapja*, az ősi introitus zsolttár nyomán: „*Oculi mei semper ad Dominum, quia ipse evellet de laqueo pedes meos: respice in me, et miserere mei, quoniam unicus et pauper sum ego*”. „*Szemem állandóan az Úrra néz, mert ő szabadítja ki lábamat a csapdából: fordulj felém, és könyörülj rajtam, mert magányos és nyomorult vagyok*” (Zsolt 25,15–16). Ha Péter apostol szavait lejegyzett igehirdetésnek tekintjük, akkor annak alapigéje akár e két zsolttársvers is lehetne. Aki az Úrra, azaz Isten megfeszített Bárányára néz, annak akkor

is van reménysége, hogy lába végül kiszabadul a csapdából, ha pillanatnyi helyzetére tekintve csak így tud Istenhez kiáltani: „*fordulj felém, és könyörülj rajtam, mert magányos és nyomorult vagyok*.” Nem neki kell kitörnie a csapdából, ahol, úgy érzi, magára maradt, mert mindenki, még Isten is elhagyta. A csapda feltörése nem az ő dolga, még ha a körülötte ólálkodó „*ordító oroszlán*” szüntelenül erre biztatja is, mint ahogy megfeszített Urának is hallania kellett kiáltozását: „*Ha Isten Fia vagy, szállj le a keresztről!*” Böjt 3. vasárnapja liturgikailag még nem nagypéntek! Nem azért szembesít Isten megfeszített Bárányával, hogy bűnbánattal ismerjük fel: a mi bűneink juttatták őt a keresztre. Ez majd nagypéntek feladata lesz. Böjt 3. vasárnapja a *Krisztus keresztyének erejét* akarja velünk megismertetni: azt az erőt, amire mindenek előtt olyankor támaszkodhatunk, amikor keresztyén hitünk miatt ér igaztalan támadás a világ, a szűkebb vagy tágabb környezetünk részéről.

Gondolatok az igehirdetéshez

A szenvedés okától függetlenül, kivétel nélkül minden szenvedő embernek szüksége van arra a vigasztalásra, hogy Istent Atyjaként hívhatja segítségül, mert Jézusért – a szeplőtelen Bárányért – ő is bizonnyal Isten gyermeke, és miként minden normális apa számára mindennél drágábbak gyermekei, úgy ő is mindennél fontosabb az Istennek, hiszen „*nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon*” vétetett meg, hanem Isten egyszülött Fiának életével fizetett érte, hogy bűn, halál, kárhozat hatalmából kiváltsa. Ezen a vasárnapon mindnyájan úgy nézünk Isten Bárányára, mint váltságunk árára, aki által Isten végtelenül felértékelt minket. Senki sem selejt, senki sem értéktelen: az sem, aki valamilyen oknál fogva magát érzi annak (betegség, öregség, testi vagy értelmi fogyatékosság, fizikai és szellemi erőtlenség, lelki életben tapasztalt csődök stb.) és az sem, akit mások nyilvánítanak olyannak (faji, etnikai, vallási vagy bármilyen előítéletek; múlt bűnei, munkahelyi vagy magánéletbeli kudarcok miatt való beskatulyázottság stb.). De ne csak önmagunk értékét, hanem kivétel nélkül minden embertársunkét is a Krisztus keresztyére nézve lássuk meg: a másik ember is ugyanannyit ér Istennek, mint én, hiszen ugyanazt a váltságdíjat fizette érte is, mint értem. Éppen ezért mindenki számára mindig van reménység, akkor is, ha pillanatnyi körülményei ezt elfedni látszanak. A megfeszített Krisztusban annak is lehet reménysége, akiről mások már lemondtak, vagy aki már magáról is lemondott. Nem más, mint az Isten Bárányára feltekinthető hit – *Oculi vasárnap* – válik egyben reménységgé is, amint Péter mondja: „*...hitetek egyben Istenbe vetett reménység is legyen!*” Ez felszólítás, de megtapasztalható ajándék is, ami hitben mindig a miénk! De nem kerülhető ki a textus eredeti összefüggése, a hit miatt való szenvedés és megaláztatás kérdése sem. A keresztyén hit – ha valódi – a világ részéről mindig támadás alatt áll. Bármilyen nagy rá a kísértés, ez sosem vezethet viszont támadáshoz. Ennek a kísértésnek a legyőzésére is a Krisztus keresztye adja az erőt, ha hittel tekintünk fel rá.

Ajánlott ének: *Hittel néztek keresztfádra, Üdvözítő Jézusom...* (206.)

Véghelyi Antal

Egzegetikai megjegyzések

Pál apostol leveleit a gyülekezetekben tapasztalható gondok, örömök hívták életre. Nem íróasztal mellett született okoskodások, hanem a korai keresztyénség hitbéli útkeresésének, erkölcsi dilemmáinak és belső örömeinek, gondjainak dokumentumai, melyek alkalmasak arra, hogy a mindenkori egyház életének állandóan időszerű kérdéseiben segítsék az eligazodást. Az első korinthusi levél Wendland véleménye szerint: „Leggazdagabban tájékoztat arról, hogy az apostol miképpen alapított és épített föl egy gyülekezetet, s e közben valamennyi intése és tanácsa hogyan irányul az egész gyülekezet építésére.”

Korinthus Achája görög tartomány fővárosa. Földrajzi adottságaiból következően *kereskedelmi* központ volt (a nyugatról keletre irányuló kereskedelem egyik fontos csomópontja). Így a kortárs filozófiák és vallások mind jelen voltak. Tehát *szellemi* központ is volt. *Politikailag* is kiemelkedő szerepe volt, hiszen itt tartózkodott a római prokonzul. Minden tekintetben a Római Birodalom vérkeringésében élt. Lükettő nagyváros volt.

Lakossága *nemzeti és vallási* hovatartozás szempontjából is rendkívül vegyes volt. Szinte minden *foglalkozás* megtalálható: kereskedők, hajósok, művészek, filozófusok, vándorprédikátorok, rabszolgák, utcanők. A lakosság *anyag*i helyzete is rendkívül polarizált: dúsgazdagok és nincstelenek éltek itt. A város mégsem ezekről lett hírhedt, hanem a könnyelmű életfolytatásról. A „korinthusi módon való élés” meghatározó jelzővé lett. Ebbe az ellentételtől feszülő városba érkezett az apostol – 2. missziói útján, 51 végén – az evangélium üzenetével.

A korinthusi gyülekezetet Pál alapítja. (ApCsel 18,1–18) Ezért írja: „Ha tanítómesterek sok ezer volna is a Krisztusban, atyátok azonban nincs sok: mert az evangélium által én vagyok a ti atyátok a Krisztus Jézusban.” (1Kor 4,15) Másfél évig tartózkodott Korinthusban. Ezalatt, szolgálata mellett, civil foglalkozását is megőrzi. Missziói stratégiája változatlan: először a zsinagógát keresi fel, majd a zsidóság haragját kiváltva egy Jusztusz nevű pogány férfíhoz megy. A vitákból, a levél tartalmából arra következtethetünk, hogy a gyülekezet többsége pogány háttérből lett keresztyén, de jelentős lehetett a zsidó „szocializációjú” keresztyén is. A vallási háttér különbözőségét még megterhelte a gyülekezet pártoskodása, személyekhez való ragaszkodása. Távozása után sem szakította meg a gyülekezettel Pál a kapcsolatát. Leveleket ír, számszerint négyet, munkatársai pedig rendszeresen vizik a gyülekezet életéről a híreket. Valószínűsíthető, hogy a Klóé embereitől kapott hír a gyülekezetben elharapódzott pártoskodásról adja a végső lökést az 1. Korinthusi levél megírásához.

Textusunk a pogány áldozatokon való részvétel, illetve az áldozati húsok megvásárolhatóságának teológiai, etikai kérdéskörébe tartozik. A pogány áldozatok közösségteremtő erejét hasonlítja össze azzal a sokkal nagyobb ajándékkal, amit Krisztusban kaphatunk.

15. vers: „*Úgy beszélek hozzátok, mint értelmes emberekhez: ítéljétek meg magatok, amit mondok.*” Az értelmes, okos (φρονιμοίς) jelentése más, mint a 4,10-ben. Ott gunyorosan használja az apostol, itt pedig az eredeti értelmében. Értelmes, okos az, akinek helyes az ítélőképessége: meg tudja különböztetni a dolgokat, a világot a sötétiségtől, az igazat a ha-

mistól, a légyegest a lényegtelenről. Pál azt igényli a gyülekezetből, hogy ilyen értelmes legyen, aki nem kritikátlanul fogadja el mondanivalóját, pusztán a tekintélyelv alapján, hanem az értelem segítségével győződik meg mondandója igazságáról. Az Isten azért adta az értelmet, az intellektust, hogy azt is felhasználjuk az ő üzenetének minél jobb megértésében.

16. vers: „*Az áldás pohara, amelyet megáldunk, nem a Krisztus vérével való közösségünk-e? A kenyér, amelyet megtörünk, nem a Krisztus testével való közösségünk-e?*” A Károli fordításban az „áldás poharát” (τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας) „hálaadás poharának” nevezi. Mindenesetre azt tudhatjuk, hogy az apostoli korban az áldás poharának nevezték az úrvacsorát. Az egyébként az Újszövetségben csak itt előforduló kifejezésnek különös jelentősége van: rávilágít az úrvacsora egyik fontos tartalmi elemére. Jézus megáldotta a kenyeret és a bort. Ezzel szentelődik meg, lesz valóságos testévé és vérévé. Ezzel a bor és a kenyér önmagán túlmutató jelentést kap. Nem egyszerűen a szavak és a létezés többrétű, szimbolikus értelmében, hanem az isteni dimenziók felé nyitja meg az ajtót. Erre csak Jézusnak van hatalma. Erről a pohárról kérdezi az apostol: nem a Krisztus vérével való közösségünk-e? Semmi kétség nem férhet hozzá, hogy csak igennel válaszolhatunk. A válasz mélységének megértéséhez szükséges a közösség (κοινωνία) szó pontos megértése. A szó eredetije önmagáért beszél. Közös (κοινός) az, amiben osztozom valakivel, vagy valaki osztozik valamiben énvelem. Így ez a szó annak a kifejezése, hogy Krisztus osztozik velem mindabban, ami az övé: az örök élet, a bűnbocsánat, az üdvösség, és elveszi azt, ami az enyém: a halált, a bűnt, a kárhozatot. Az úrvacsorai közösség ebben az értelemben teljesebb ki. A kifejezés először tehát *bensőséges viszonyt* jelöl, azután *részesedést, és végül külső jelet*. A kenyérről kapcsolatos kifejezés a „megtörünk”. Nyilván nem a megtörés formája a fontos, hanem a lényeg: Krisztus kereszten értünk megtörtetett teste teremti meg a közösséget.

17. vers: „*Mert egy a kenyér, egy test vagyunk mindannyian, akik az egy kenyérből részesedünk.*” Ez a vers az előzőek magyarázata, kibontása. A Krisztussal való közösségünkéből az egymással való közösségünk is következik. Pár évvel ezelőtt az egyik olcsvai táborunkban a kézműves csoport készített egy nagy agyaglapot. Ezt kicsiny darabokra törték, mindegyikre keresztet rajzoltak, kiégetve nyaklánc lett belőlük. Ha egyszer mindenki eljönne, összerakható lenne újra az agyaglap. Valami hasonlóról beszél az apostol: mindannyian kapunk „Krisztus-morzskákat”, s ez egymással is összeköt minket, keresztyéneket.

Közösségben?

A modern kor társadalmi fejlődésének egyik jellegzetessége, hogy a hagyományosan működő közösségi létformákat megszünteti. A szociológia szerint megszűnt a társadalmat összefogó egységes törvény, norma, ezért ma anómiás, értékvesztett társadalomban élünk. Illetve minden közösségnek saját normái vannak. Ha valaki tagja egy családnak, ott egész másként szocializálódik, mint amit egy másik közösségben elvárnak. Így nagy a veszélye annak, hogy valódi közösségi élmény nélkül érkezik a gyülekezet a templomba.

Az apostol értelmes mérlegelésre hív. Bonyolult világunkban éppen a vallási kérdéseket illetően erősödött meg az igény: mér-

legeljenek a szakemberek, az egyszerű hívő csak hinni szeretne. Pár évvel ezelőtt, amikor a hittanárképzést szerveztük a főiskolán, lelkesen mondtam az egyik kollégának: teológiailag kiművelt emberek ülnek majd a szószékünk alatt. Mire ő: nem jó az, ha már ebbe is beleszólnak.

Milyen az *úrvacsorához* való viszonyunk? Azt gondolom, el-
lentmondásos. Egyrészt gyülekezeteinkben van egy réteg, amely igen komolyan veszi az úrvacsorai alkalmakat, másrészt vannak olyanok, akik nem tudnak mit kezdeni vele. Ez a vasárnap is le-
hetőséget teremt az erről szóló tanítás megfogalmazására.

Amikor az egymással való közösségről beszélünk, ha el akarjuk kerülni a képmutatás csapdáját, csak a hálaadás, a bűnbánat és a kiengesztelődés lelkületével tehetjük. Hálaadás-
sal az útítársakért. Bűnbánattal az elkövetett mulasztásokért. Kiengesztelődéssel, hogy tudjunk újat kezdeni.

Gondolatok az igehirdetéshez

Böjt 4. vasárnapja: Laetare. Böjtben is jogos az öröm, mert ve-
lünk van a Vőlegény.

Az igehirdetés témája: az élet Kenyere. Fizikai, szellemi, lel-
ki éhségünk mind az élet kenyere felé sodor, hogy megtaláljuk
végre Éltető Táplálékunkat.

Úrvacsorai liturgiánk egy óriási kozmikus méretű istentisz-
telet középpontjába állít: a földön élő egész anyaszentegyház és
az üdvözültek mennyei serege együtt ünnepli velünk Isten em-
berszerető irgalmát.

Laborci Géza

BÖJT 5. VASÁRNAPJA (JUDICA)

• Zsid 2,10–15

Meditációs egzegézis

Textusunk ritkán került elénk az elmúlt években igehirdetési
alapigeként. Német nyelvterületen általában a perikópák
nagycsütörtöki tagjaként szerepel – a fejezet végéig terjedően.

Az előző szakasz azzal a gondolattal zárul, hogy Jézus Isten
kegyelméből mindenkiért megízlelte a halált.

A 10. v. nyomatékosítja, hogy Jézus halála tökéletesen meg-
felel Isten fenségének és dicsőségének, s mindaz, ami Jézussal
történik, a Teremtő – és Atya – Isten terve szerint történik. Egy a
világ teremtője és a világ célja. Jézus Krisztus emberré lételeben
mindenek előtt az lesz nyilvánvaló, miként gondol az Isten az
emberre. Nem mond le arról, hogy tökéletesnek alkotott „mester-
művét” visszatérítse magához. Nem hagyja veszni embergyer-
mekeit. Innen, az isteni végzésből érhető Jézus üdvözítő műve: az
embert ahhoz kell visszavezetnie, akitől, aki által és akiért van
minden. (Rm 11,36) Elveszett gyermekeit Isten dicsőségére,
üdvösségre akarja eljuttatni, nem csupán időleges segítséget és
„mellékes jókat” adni nekik. Teremtőmennyi ugyanis egy ellenséges
hatalom foglyai, ahonnan ki kell szabadítani őket. Ezt a felada-
tot kapta „Üdvösségünk Fejedelme”, a megmentettek vezére. (Ap-
Csel 3,15; 5,31) Istennek „így tetszett”, hogy Krisztus „szenvedése
által” vezesse célhoz „testvéreit”. (Rm 8,29–30; 2Kor 3,18)

Elég a keresztből! – mordul fel ma sok ember. De nem kel-
lene-e inkább Kálvinnal együtt mondanunk ma is: „Kívétel-
es vigasztalás van abban – hogy a keresztes keserűségét enyhítsük

–, ha a hívők hallják, hogy szenvedés által a Krisztussal való
közösségben dicsőségre készítették fel, és inkább van okunk
szeretettel csókolni a keresztet, mint iszonyodni tőle... S akkor
rögtön eltűnik a kereszt szégyene, és felragyog dicsősége. Ki
becsülhetné le azt, amit Isten megszentelt? Ki vethetné meg
gyalázatosan azt, ami által üdvösségünk elvégeztetett? Mert
ezt tanúsítja Krisztus haláláról az Írás”.

Jézus tette szabaddá újra az utat Istenhez. Ő ment elől, ő tört
utat. Mai szemléltető képpel: ahogy a dzsungelben a vezető
bozótvágo késével utat készít, hogy a többiek libasorban követ-
hessék, és célhoz jussanak. Luther pedig sajtáságosan „révész-
nek” mondja Jézust.

A szentíró Jézus személyéhez kapcsolja, amit a zsidók a
„Megígértől” vártak. Ő az, akiben reménykedtek. Az eszköze,
módja pedig, amellyel tökéletességre vezet, a szenvedés. Krisztus
itt, a szenvedésben bizonyítja meg tökéletes engedelmisségét
Isten iránt és végtelen szeretetét irántunk.

11. v. A Krisztussal való közösségünk legmélyebb alapja abban
van, hogy mi mint Isten gyermekei életünket attól kapjuk, aki által
minden lett. „A Megszentelő és a megszenteltek mind *egyőtől* szá-
maznak.” Megszentelni az ÓSZ eredeti értelme szerint azt jelenti,
hogy elkülöníteni, a földi adottságokból és a külső körülmények-
ből kivenni, és az Istennel való közösségbe, az ő szolgálatába állí-
tani. Ezt cselekszi a Feltámadott a gyülekezet tagjaival.

Az ÓSZ szerint szent csak az Isten. De „az ő akarata szentelt
meg minket Jézus Krisztus testének feláldozása által”. Életünk
megszentelése – az előzők értelmében – csak úgy lehetséges
tehát, hogy Jézus meghalt értünk (Zsid 10,10). Ő a szent, és
meg tud szentelni, mi azok vagyunk, akiknek megszentelésre
szükségük van. De abban egyek vagyunk, hogy ugyanattól az
egyőtől származunk.

Az írásmagyarázók különböző véleményen vannak atekin-
tetben, hogy kit ért a levél szerzője az *egy* alatt. Vannak, akik
Ádámra gondolnak (ApCsel 17,26), Jézus a második Ádám (Rm
5,14). Mások Ábrahám mellett érvelnek, aki a „hívők atyja”
(16.v.; Gal 3,7.9). A legvalószínűbb értelmezés bizonyára az,
hogy Jézus Krisztus Atyja és a megszenteltek Atyja az Isten. És
ezért Krisztus úgy tekint ránk, mint Atyja gyermekeire, s ezért
oszt meg velünk mindent, még a halált is.

Nem szégyell bennünket testvéreinek nevezni. Pedig minden
oka meg volna rá, hogy e szégyenteljes rokonságot ne vállal-
ja... S mégis, aki kezdettől fogva teljesen az Istenhez tartozott,
testvéreinek vall bennünket. Az evangéliumok elégségesen
tanúsítják, hogy „Ő a bűnösök barátja” (Mt 12,50). Ő, az „Isten
képmása” szolidaritást vállal a torzová lett „Isten-képpükkel”.

12. v. A 22. zsoltár, amelyet Jézus ajkára vett a kereszten,
nagy hálaadással és ujjongással végződik: Dávidnak vannak
„testvérei”, akiknek hirdetheti Isten nevét. Ezt teszi Jézus még
hathatósabban: hirdeti Isten nevét, akaratát, bepillantást enged
Isten atyai szívébe. Ezt folytatja Krisztus tovább, amikor Lelke
által a hívek szívében lakik (Ef 3,17), és amikor a gyülekezetben
igéje által újra meg újra élő Úrnak bizonyítja meg magát (Mt
18,20; 28,20).

A 13. vers első idézetével ismét Jézusnak mennyei Atyjába
vetett rendíthetetlen bizalmát hangsúlyozza (Mk 9,23). A „min-
den lehetséges annak, aki hisz” igazsága Jézus életében igazoló-
dott páratlan módon. A második idézet Jézus és az emberek
közötti szoros és növekvő kapcsolatot erősíti meg. Jézus sorsát
összekapcsolja azokéval, akiket neki adott az Atya (Jn 17).

A 14–15. versek arra a kérdésre adnak választ, hogy miért kellett Jézusnak emberré lennie. A válasz Luther magyarázatában: „Krisztus azért lett emberré, hogy megtörje a halál hatalmát, s minket annak hatalmából kiszabadítson, amit nem tehetett volna meg, ha nem lett volna ember... A halál félelmét és retentéseit is magára vállalta, hogy legyőzhesse.” (Luther: Zsid. lev. magyarázata) „Megtörte holta a halált” – énekeljük a 189., böjti énekünkben. A Szentírásban a halál sajátosságosan kettős jelentésű: a földi élet vége és az üdvösség ellentéte. A halál az „ördög hatalmi területe”, de őt is megítéli Isten, mint minden bűnöst. „Azért jött Jézus a világra, hogy Isten ellenességét legyőzze... A szentíró itt mint egy gonosz urat mutatja be az ördögöt, akinek napszámosa és börtönőre a halál volt, aki átadta neki azokat az embereket, akiket bűnben talált. De miután Jézus meghalt, a meghalókat saját tulajdonába vette.” (Bengel) Jézus halálán és a gonoszon aratott diadalát feltámadása bizonyította a világnak. Végső győzelmét a Jelenések könyve írja le (Jel 12,7–10 stb.).

Figyeljünk ismét reformátorunkra, Lutherre: „Ahogy az üdvösség Megszerzőjében, a Legszentebben, a mi Főnkben, Krisztusban a halál és az ördög minden munkája megsemmisítettett, úgy kell ennek történnie minden egyes tagban is. Mert ahogy Jézus az ő személyében egyszerre halandó és halhatatlan volt, s embervolta által a halálnak kiszolgáltatott, de mert egész személyében meg nem halhatott, az történt, hogy a halál melléfogott... mert tetszett a legkegyelmesebb Istennek, hogy Krisztus által bennünk is lerontsa a halált és az ördög munkáit... Krisztus megszabadított az ördögtől, nem mintha már nem lenne, hanem hogy ne kelljen félni tőle; így a haláltól is, nem mintha már nem lenne, hanem hogy ne kelljen félni tőle. Semmitől se kell tehát már félnie a keresztyénnek sem ebben, sem az eljövendő világban.” (Luther: Zsidókhoz írt levél magyarázata. – A böjti idő elején érdemes átnézni újra Luther Zsid. lev. magyarázatának összefoglalóját. In dr. Wiczián D. Luther mint professor.)

15. v. Krisztus megszabadít a halálfélelemtől, amely nem csupán a meghalástól, az elmúlástól való félelem, hanem kérdésessé teszi az emberben az élet értelmét és végérvényessé az Istenhez való viszonyunkat. A halál árnyéka egész életünkre rávetődik. Minden törekvésünk, minden reménységünk mellé kérdőjelet tesz. Ki tudja? Meddig? Elszakadunk szeretteinktől...

Ezektől a terhektől szabadít meg Krisztus. Azért halt meg, hogy mi félelem nélkül haljunk meg, és éppen ezért félelem nélkül éljünk. A Zsidókhoz írott levél nagy hangsúlyt helyez arra, hogy a Krisztus és a közöttünk levő testvériség nem szűnik meg. Jézus ma is jelen van gyülekezeteiben, hívei életében. Isten előtt közbenjár értünk: „Itt vannak a gyermekek, akiket nekem adtál”. Nem szégyell minket, testvéreit. Legyünk hálásak érte, és bízzuk rá magunkat teljesen.

Vázlatkísérletek az igehirdetés formálódásához

1. A testvér-Krisztus, 2. a fiak és gyermekek, 3. a Krisztus-család. (Lp 1949, 497k.)

Jézus szenvedésének és halálának kettős hatása: 1. Meghalt értünk, hogy a haláltól és annak félelmétől megszabadítson. 2. Halálával utat készített Istenhez. (Fabianke)

Jézus Krisztus a testvérünk: 1. Összetartozunk, mert azonos az eredetünk. 2. Ő, a szent megszentel bennünket.

Engedjük, hogy Jézus vezessen minket: 1. hogy magához vonjon és formáljon, 2. hogy a szabadításáról szóló ígét jól értjük, 3. hogy hittel elfogadjuk, amit általa kíván ajándékozni Isten, 4. hogy szeressük a testvért, akit Isten szeret.

Jézus tud segíteni: 1. mert ismeri gyengeségünket. Ez vigasztaló. 2. Van ereje. Azzal erősít. 3. Nélküle semmit, vele mindent... (Jn 15,5; Fil 4,13)

Bárdossy Tibor

BÖJT 6. VASÁRNAPJA (PALMARUM)

• Fil 2,1–4

Egzegézis

A negyven napos böjt – az Isten jelenlétébe való helyezkedés intenzív ideje – nagyszombattal „végére ér”. Ennek utolsó periódusa a nagyhét, másképpen „csendes hét”¹, mely virágvasárnappal kezdődik. Csak néhány nap választ el bennünket a nagypénteki áldozat szomorú fájalmától és húsvét győzelmétől. Palmarum e fájdalom és győzelem egységének hirdetője.

Óegyházi perikópánkban a „böjti vasárnapok” érdekes módon nem Jézus szenvedéséről, hanem az ördög és a halál felett aratott győzelméről szólnak². Hiszen minden vasárnap ünnepnap.

Ezek sorába illeszkedik textusunk, illetve szövegkörnyezete, ahol az apostol a hit harcairól, küzdelmeiről szólva Jézus példamutató engedelmességét állítja a szentek gyülekezete elé. Hogy az élet igéjére figyelve (Fil 2,14–16) mint Isten gyermekei csillagként ragyogjanak az elfajult világban. Az apostoli szó tehát magát a gyülekezetet veszi célba, s rájuk vetíti Krisztus győzelmének fényét. Az intelmek apropója a gyülekezet tagjainak egymás közt támadt ellentéte. A közösség számára nem a külső támadások, hanem a belső meghasonlás jelenti az igazán nagy veszélyt, melyeket az önnön dicsőség utáni vágyódás, az önző haszonlesés εριθεια okoz. A helyzet megértésében segíthet a Soltész-Zsarnay szótár³, mely szerint a görög kifejezés még cívódást, csalást, hivatal-vadászatot is jelent.

A gyülekezeti tagoknak tudniuk kell, hogy ezáltal az egész gyülekezet testének egészségét veszélyeztetik⁴. Íme, az apostol számára oly kedves gyülekezet sem tökéletes a Krisztus-követésben, még a „szentek” sem hibátlanok.

Pál a gyülekezet létének miertjére, lényegére tapint rá igen szelíden, amikor a hiányzó egységről szól. Hiszen a gyülekezet harmóniájának gyökere egyrészt a Krisztusban kapott ajándék, másrészt a Lélekkel való közösség⁵. A Lélek viseli gondját minden tagnak, az egész gyülekezetnek, törődik vele, vezet és irányítja gondolkodását, cselekvését. (Ágostai Hitvallás VII. 8.) Egy a szívük örömben – bánatban, egy a cél, de mindezt félredobják, ha megtörik az egységet.

Cserhádi Sándor szerint – aki alapos és átfogó egzegézist adott – a φρονέω ige e szakasz kulcsszava: „...nem a hívős, tárgyilagos gondolkodás ígéje, hanem az egy célra tekintő és szervezett gondolkodás.”⁶ Így a törekedni igével való fordítást

¹ Dr. Jánosy Lajos: *Az egyházi év útmutatása*, Lelkipásztor 1944. 47. o.

² U. o. 48. o.

³ Soltész-Zsarnay: *Görög-magyar szótár*, Sárospatak 1857.

⁴ Dr. Cserhádi Sándor: *Pál apostolnak a Filippibeliekhez írt levele*, Evangélikus Sajtóosztály, Budapest 1976, 78. o.

⁵ Adolf Schlatter, *Erläuterungen zum Neuen Testament in 10 Bänden*, Calwer Verlag, Stuttgart 1948, Bd. 8, 174. o.

⁶ Dr. Cserhádi Sándor, uo. 76. o.

javasolja: egy Lélekkel egységre törekedve. Ez a megújulás az előrelépés útja a közösség számára. Az ilyenfajta gondolkodás egysége a páli intelmek alapkövetelménye.⁷

Mikor az apostol el akarja érni célját, arra emlékezteti olvasóit, amit Istentől kaptak. „Ha jelent valamit az intés a Krisztusban, ha jelent valamit a szeretet vizsgálatása, ha jelent valamit a Lélek közössége...”, hogy egymás mellett élőkből egymásért élők közösségévé legyenek.⁸

Gondolatok a prédikáció elé

Ma, amikor mindenki különféle módon gyakorolja (gyakorolhatja) szubjektív hitét, amikor divat vallási nézeteinkkel önmagunkban gubbasztani, mi szükség van egyáltalán gyülekezetekre?

Dietrich Bonhoeffer szerint, ahogy a Krisztus az Atyát, úgy képviseli a keresztyén közösség Jézust, akinek a gyülekezetben

való jelenléte s egyben léte róluk tükröződik vissza. Krisztusról mint jelenvalóról prédikálni szerinte azt jelenti: felfedezni létét a gyülekezetben, és Krisztusra a gyülekezetben keresztül, a gyülekezet által rámutatni.⁹ A keresztyén közösség tehát „méltó” a visszatükrözés szerepére. Ez a feladata, jó esetben önként vállalt kötelessége. Bár, ahogy olvastuk és tapasztaljuk, megesik, hogy Isten népe is híjával van az egymás iránti szeretetnek és alázatnak. Ezen emberi természet ellenére sem marad más lehetőség, mint gyülekezetben élni. Hisz a keresztyén ember testvérek nélkül olyan, mint a partra vetett hal. A teológia és a hit az ízlelés tudománya (Bonaventura), ennek tapasztalata nélkül nem lehet teológiát örömmel művelni, sem egy gyülekezet aktív tagjává válni. Nincs rosszabb, mintha hiányzik a közösséget megélt hit tapasztalata. Persze nem könnyű megtanulni egy új nézőpontból – melyet csak a Szentlélek adhat – szemlélni a világot: önmagunk helyett másokra tekintettel lenni.

Takács Eszter

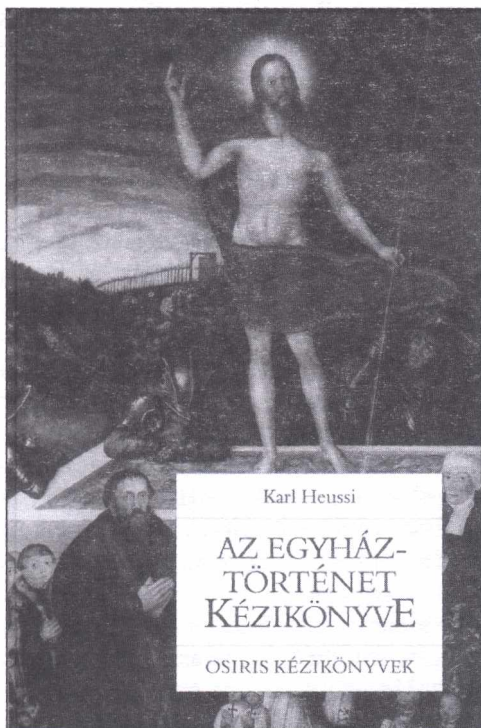
⁷ ThWNT, Hg. Gerhard Kittel, Kohlhammer Verlag, Stuttgart 1954. 229. o.

⁸ Dr. Cserhádi Sándor, uo. 83. o.

⁹ Rudolf Bohren, *Predigtlehre*, Kaiser Verlag, München 1971, 290. o.

Megjelent Karl Heussi

Az egyháztörténet kézikönyve c. könyve

Karl Heussi egyháztörténeti kézikönyvén nemzedékek nőttek föl. A jéni professzor által nyújtott ismeretanyag ugyan az évszázad folyamán elavulhatott volna, vagy a pozitívizmus letűnével kerülhetett volna az idejétmúlt történelemszemléletek süllyesztőjébe, de a könyvet logikus felépítése, találó didaktikai és tipográfiai megoldásai, olvasmányos stílusa annyira népszerűvé tették a diákok körében, hogy tanácsosabb volt időről időre átdolgozni, felfrissíteni, a megváltozott igényekhez igazítani, mint új kompendiumot szerkeszteni. Így forog közkézen a műnek immár 18. javított, bővített kiadása (a magyar változat természetesen ezt követi).

„A könyv új formájában is megőrzi évtizedek alatt kivívott rangját és helyét. Sikerét biztosítja a végtelenül sokszínű anyag világos és áttekinthető bemutatása. Kiemeli a lényegeset a lényegtelenből, kifejezően és meggyőzően helyezi el a hangsúlyokat, de a fő vonalakra és eseményekre koncentrálva is rengeteg fontos és szemléletes részletet közöl.” (Max Geiger, *Theologische Zeitschrift*, 1959)

Mennyiben tér el „a Heussi” szemlélete azoktól a kézikönyvektől, amelyeket eddig vehetett kezébe az egyháztörténet iránt érdeklődő olvasó, vagy a vizsgára készülő diák?

Az egyháztörténet kézikönyve nemcsak a katolikus egyház történetét ismerteti, mint Szántó Konrád vagy Török József nagylegzetvételű munkája, hanem az egyetemes egyháztörténetet (melyben a protestantizmus ugyan nagyobb súllyal szerepel, mint a keleti egyházak). Az angolból fordított *A keresztyénység története* c. művel szemben viszont

– a módszertani szempontokon kívül – az Heussi előnye, hogy a magyar olvasóhoz lényegesebben közelebbi, közép-európai nézőpontból írja le az eseményeket, így nagyobb hangsúlyt kap nála mindaz, ami a hazánkat is magában foglaló történelmi-kulturális régióra vonatkozik. A magyar Heussi remélhetőleg több hazai olvasónemzedék számára szolgál majd bevezetésül, lexikonul vagy a vizsgák előtt tankönyvül.

Igehirdetés rádiós istentiszteleten

Szeged, 2000. november 26. vasárnap

Ezt mondja Jézus: „Azokban a napokban pedig, ama nyomorúság után, a nap elsötétedik, a hold nem fénylik, a csillagok lefullanak az égről, és az eget tartóerői megrendülnek. És akkor meglátják az Emberfiát eljönni a felhőkön, nagy hatalommal és dicsőséggel; és akkor elküldi az angyalokat, és összegyűjti válszöttait a világ négy tájáról, a föld sarkától az ég sarkáig.”

Mk 13,24–27

Keresztény gyülekezet, kedves testvéreim itt a templomban és a rádiókészülékek mellett!

Vajon lehet-e még nekünk az apokalipszis ügyében újat mondani? A témának, amely mindig is izgatta az embert, amely annyi művészt ihletett meg, ma olyan technikai repertoár áll rendelkezésére, hogy tökéletes térhatásban, fantasztikus színekben, realiztikusan élhetjük át a hollywoodi filmgyárakból ömlő különböző apokaliptikus víziókat.

Mi lehet ennek az apokalipszis-konjunktúrának az oka? Valószínű, hogy a jelenség – ahogy ez a legtöbb esetben tapasztalható – nem csak egyetlen okra vezethető vissza. Nyilvánvalóan ott van benne az ezredforduló körüli csendes, olykor hangosabb hisztéria. A számmisztika és a végidők várása mindig is inspirálták egymást. Azután ott sejtethető e mögött a globalizáció kelte hangulat. A húsz évvel ezelőtti katasztrófafilmekben „csak” egy toronyház égett le. Most a globalizációhoz globális katasztrófa dukál. Kétségtelen ugyanakkor, hogy nem csupán múltó társadalmi kedélyállapottal van dolgunk. Egyre tisztábban látjuk, hogy reális esélyünk van egy egész földet sújtó katasztrófára. Ma már elég erősek vagyunk ahhoz, hogy elpusztítsuk magunkat. Teljesen mindegy, hogy ezzel a veszéllyel egy évtizede még atomkatasztrófa fenyegetett, s ma inkább a környezeti katasztrófa rémével kell megküzdenünk. A legkurrensebb forgatókönyv pedig már a felolvasott ige hangulatát idézi: ha nem is hull le valamennyi csillag az égről, egy jókora meteorral találkozik Földünk.

Egy szó mint száz: furcsamód rémíszítő volta, szörnyű kilátásai ellenére vonz az apokalipszis témája. Talán azért, mert a zsigereinkbe van írva, hogy amint az emberi életnek íve van – a kezdetétől a vége felé tart –, úgy kell hogy legyen az egész világ sorsával is. Büszkeségünk is ludas lehet. Még mindig jobb azt gondolnunk, hogy egy hatalmas kataklizmában pusztulunk el – jobban illik emberi fenségünkhöz –, mint hogy csak úgy szépen lassan, ahogy a Föld kihűl, belevesznénk a naprendszer történetének feneketlen mélységébe. Mégis, úgy gondolom, a legfőbb ok az, hogy nem bírjuk, legalább is tartósan nem bírjuk a szorongást.

Jézus beszéde előtt kérdezik a tanítványok: „Mikor lesz ez, és mi lesz a jele?” A kérdés végigkíséri a történelmet, és még ma is, amikor annyit hallani, hogy a világ elvesztette a vallás dimenzióját, még ma is él a várakozás. Mikor és hogyan történik mindez? Tudjunk valami biztosat! Akár szép lassan kell kivesz-

nünk e földteke színéről, akár egy kataklizma végez velünk, de tudjuk, s ha ez utóbbi, akkor tudjuk, hogy mikor és hogyan! Mert nem bírunk ezzel a szorongással. Ezen próbál segíteni a tucatnyi film. Ha egy ügyes forgatókönyv és egy realiztikus megjelenítés elénk játssza a véget, talán megnyugszunk, elleszünk egy darabig, egy időre elkönyveljük magunkban a kérdést. És azért hollywoodi találásban mindig minden másképp van, mint az életben. Kiderül, hogy a nagy katasztrófa végül is összehozza az emberiséget, összekovácsolja a jókat, aztán valami heroikus erőfeszítés nyomán mégis csak kiderül, hogy nincs vége. Végül valami hatalmas, új összehorulásban megváltozik az emberiség. Az nyilvánvaló, hogy ez a találás karikatúrája az apokalipszisnek. Ám itt nem csupán erről van szó. Az a hangulat beszédes, amelyet e filmek meglövegolnak. A katasztrófák réme vajon nem a közelgő végről vall-e? Nyilvánvaló, hogy itt nem erről van szó. Az összes lehetséges; vizionálható végjáték még abba a kategóriába tartozik, amelyről Jézus mint a „megelőző nyomorúság idejéről” beszél; amelyről joggal hitte minden kor embere, hogy éppen az ő koráról van szó. Mindig voltak katasztrófák, mindig voltak világgégek, mindig voltak jelek. Amiről azonban itt Jézus beszél, az már a valódi vég! A valódi vég, amiről képtelenség bármi tartalmat állítani, ami mint esemény talán úgy fogalmazható meg, hogy Isten teljessége belehasít a mi véges emberi világunkba. Lehullanak a csillagok, a megszokott égitetek nem fénylenek tovább. Az egész valóság megrendül. A különböző forgalomban lévő végvíziók bármily félelmetesek, gígantikusak, mégis a mi, megszokott fizikai valóságunkat veszik alapul. Ez itt mindent elsópró, új teremtés. Lényege szerint több, mint amit megérthetnénk, amiről fogalmat alkothatnánk. Ha az, amiről Jézus itt beszél, olyasvalami lenne, amit begyömöszölhetnénk a mi fizikai és szellemi valóságunkba, akkor nem az lenne ami. Lehullanak a csillagok... „Mitikus beszéd” – mondjuk; de hát hogyan is lehetne másképp, mint mitikusan beszélni erről. Azt gondoljuk, hogy a végtelen, az örök kevésbé mitikus fogalmak? Fogalmat ugyan alkotunk róla, de elképzelné képtelenek vagyunk. Az Isten tárgasságával találkozva beszűkül a belső és külső világunk darabjaira hullik. Kívül-belül megrendül minden! Nem marad vonatkoztatási pont. Nem marad kapaszkodó.

Egyetlen analógia kívánkozik, és ez is azért analóg, mert tulajdonképpen egy tőről fakad. Azt hiszem, a világ végének kataklizmája egyedül Jézus keresztiének a csendjével rokon. Ahogy ott képtelenségnek tűnik a hit, hogy Isten vall így magáról – hogy azt mondja, engem nézel a kereszten, én vagyok az! –, úgy nem fér a fejünkbe az apokalipszis mindent elnyelő „mássága”. A keresztdermet csendje és az apokalipszis fülsiketítő robaja Istennek ugyanaz a szava: „Én vagyok”.

Ezen a háttéren cseng valami hallatlan mélységgel a mondat: „Akkor meglátjátok az Emberfiát!” A mindent megrendítő kataklizmában az egyetlen ismerős alak. Akit most is lát-

hatunk. Hiszen ismerjük, ismerhetjük alakját, történetét. És most is láthatjuk mindenütt, ahol nyomorúság van, ahol segítségére szoruló emberek, ahol magányosság van; azokon a keresztutakon, ahol látványos vagy csendes emberi tragédiák vannak. Találkozhatunk vele a belső szobánkban, ha bemelegyünk oda valamikor is. De most annyi minden más is van, annyi minden hangosabb, harsogóbb, annyi mindenki fontosabbnak tűnik – nagyobb sztár, akihez jó odakötni a sorsunkat, nagyobb ügy, profitálóbó.

Most is láthatom, de akkor biztosan meglátom. Amikor már semmi sincs, amikor minden megrendül, már én sem vagyok, talán már látás sincs, *akkor meglátom az Emberfiát*. És akkor hogyan cseng a kérdés? Ismered? Megismered? Mert kiderül, hogy már csak ő van, minden mindenekben. Jézus mondanivalójának egészét tekintve talán megengedhető, hogy a két mondat grammatikáját egy kicsit megváltoztassuk, hogy átfórmálva a hangsúlyt azt mondjuk: *akkor jön el az Emberfia, és akkor gyűjti össze az övét*.

Jézus néhány verssel korábban óva int attól, hogy elhiggyük, itt vagy ott felbuknak a Krisztus. Mit jelent ez? Azt, hogy ahol krisztusnak „bizonyul” valaki, ott szemfényvesztéssel van dolgunk. Jézus többet nem árul el magáról. Hiszen miről vall ez a krisztus-hisztéria? Én hiszek Jézusnak, *csak jöjjön el még egyszer és győzzon meg egy kicsit jobban*. Ez a galileai vándor ember, aki kétes elemekkel jár és akinek legalább ilyen kétes a halála? Ő lenne az? Ennyi? Beszélnek ugyan valamit a feltámadá-

sáról, de hát nem szavahihető emberek, az ő társasága. *Ez így kevés!* Ha még egyszer eljönne, még békés módon, ahogy először! És csak egy kicsit tenné nyilvánvalóbbá, hogy ennek a kozmosznak ő az ura! Akkor hinnék benne. Akkor mindent megtennék, hogy megismerjem, hogy ő legyen az életem középpontja. De ez így kevés!

Akkor jön el! Addig nem! Újat nem mond magáról. És akkor gyűjt össze. Addig magunk felől is csak reménykedhetünk általa. Addig nincs bizonyosság! És a másik: addig nyitott az országa. Néha azt gondolnánk, amikor én már bejutottam, ott tudhatom magam, akkor már bezárhatók a kapuk. Valamennyiünknek megvannak azok az emberei, akikkel itt sem férünk meg, hogyan férnénk meg az Isten világában? Akkor fogja összegyűjteni. De akkor összegyűjti!

Adja Isten, hogy tudjam meghallani addig is a hívását, hogy amikor megjelenik, a *megjelenése vigasztaló legyen*. Ne az idegen legyen, akiről ugyan már sok mindent hallottam, de nem érdekelt, hanem az ismerős, aki nem először mondja nekem: Békesség néked! Az ismerős, aki ismer és most is szólít. Mert amit itt Jézus mond, az nem fenyegetés. Fenyegetés akkor lenne, ha kihirdetné – van aki így gondolja –: „már megvannak a választottak”. Így vigasztalás. Lehetőség meghallani, megismerni őt, aki nem lármáz, aki a megrepedt nádat nem töri el, aki keres, utánad megy, aki ismer. Mert ez a lényeg. Talán fontos, hogy én ismerjem, de a döntő mégis ez: *ő ismer engem!* És most hív: „gyere és kövess engem!”

ITZÉS JÁNOS

Ádventi gyertyák, vagy: „az Úr négy adventusa”¹

Ó, azok az adventi esték! Amikor egymás után gyulladnak a gyertyák a koszorún, az első, a második, a harmadik és a negyedik. Amikor a karácsonyt váró hangulatban olyan túlteltett oldattá válik a lélek, hogy csak egy „cérnaszál” kell, egy épkézláb gondolat és csillogó, szép érzések kristályosodnak ki a lélek mélyén.

Szeretem az adventi csendet, lila bűnbánatát, karácsonyt ígérő gyertyafényeit, a lélek elandalodását, Mária pocakos alakjának meghajló szelídségét, az istállót már előre belehelő barmok szuszogását – mert mindez advent. Ahányan vagyunk, ahány esztendő, ahány alkalom s ahány óra, annyiféleképpen éljük meg, és mégis mindig egyformán, mégis mindig hasonlóan év-év után. Családi hagyományok, szokások, vallási kötődé-

seink, felekezeti énekeink mind-mind csak színezik az örök és a maradandó adventet. Szeretem az adventet, mert advent csendjében ránk mosolyog a Kised.

Bod Péter, Árva Bethlen Kata nagyszony udvari prédikátora mondta egyszer: az Úrnak négy adventusa vagyon...

Az *első* az volt, amikor megérkezett. S most a kerek évszámok bővületében talán különösen is érezzük, hogy az a kétezer esztendővel ezelőtti éjszaka milyen drága és fontos. Amikor a próféták által ígért nagy esemény bekövetkezett, és Mária szűz asszonytestének kapuján át az Ige testté lett ebben a világban, akkor a nagy mennyei adventi koszorún meggyulladt az első gyertya. És az angyalok beleénekeltek a lélek csendjébe, az éjszaka sötétségébe: Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség, és az emberekhez jóakarata!

Aztán az üdvösségtörténet egy pillanatában megszületünk mi is, ebben a rettenetes és gyönyörűsége, lassan magunk mögött hagyott huszadik században. S talán már átértük – ahogy Bod Péter mondja – az Úr *második* adventusát is. Amikor egy szelíd ünnepen, egy csendes meditatív órán, vagy életünknek egy végzetes, viharos éjszakáján megérintette szívünket az Örök Szeretet...

¹ *Szépalfalusi István* hívott meg egy telefonbeszélgetésben Bécsbe, otthonukba, 2000. december 12-re a már hagyományos „Ádvent a könyvtárban” együttlétre. Kérte, hogy – figyelve a minden tekintetben nagyon vegyes közösségre – igeolvasás nélkül tartsak adventi meditációt. Ígérte, hogy a telefonértesítés után írásban is küldi a felkérést. Küldte is, de közben – a beígért levelét két nappal megelőzve – halálának híre érkezett meg... Felesége, Márta Asszony és a Magyar Lelkigondozó Szolgálat illetékesei úgy döntöttek, hogy ne maradjon el az István által előkészített alkalom. Nem maradt el, csak „más” lett az adventi este...

Aki még nem élhette át, annak kívánom ennek örömét és gyönyörűségét. Amikor az ember tudja, hogy az a betlehemi éjszakában zizzenő szalma azt hordozta, aki most éppen fontossá lett számomra, akiről egyházzatyák himnuszt énekeltek. De mindaddig, amíg azt nem tudom mondani a kételkedő, de meggyőzött szívű Tamással együtt, hogy „én Uram és én Istenem”, addig bizony üres a szívem.

Kívánom mindenkinek az Úr második ádventjének ezt a szelíd, bölcsős, jászolmeleg örömét.

Aztán most, a kétezredik esztendőben, itt Bécsben a Capistran-gasse-ban, a magyar Lelkigondozó Szolgálat megszomorodott szívű testvérelkei között, ez az ádvent mintha István ádventje lenne különösképpen is...

Ahogy *Bod Péter* mondja, ez az Úr *harmadik* adventusa. Amikor kiterítik az embert, amikor elsíratnak bennünket, ha van még, aki szeret és elsírat, amikor beteljesedik rajtunk a keserű költői látomás – „kiterítenek úgyis” – és akkor az ember élete, a mozgalmás, a könyveket teremtő, vagy gépeket alkotó, vagy embereket gyógyító, vagy lelkekben matató élete egyszer csak véget ér. És örök memóriájának winchesterébe úgy hullunk bele mulékony életünkkel, ahogyan ő kitette a pontot az életmondát végére.

Ez a mostani ádvent, ebben a körben, talán különösképpen is Istváné, de eljön a miénk is majd. A harmadik érkezése az Úrnak. A pont perce és pillanata. Amikor utolsót dobban a szív, utolsót zihálva, csendesen fújtat a tüdő, amikor megérkezik az utolsó pillanat angyala, s a nagy Kéz egy mozdulattal letakarítja az érett és üres, az értelmes és haszontalan élet kalászatát.

Bárcsak készen várnánk ezt az ádventet, ami még előttünk van, amelyik – bár gyarapítja még az évek számát, a múltó időt – egyszer majd eljön. Olyan jó lenne készen lenni! Szelíden, ahogyan a Biblia utolsó könyvét író öreg János apostol, bár száműzötten, de a mennyei látomásoktól mégis megvigasztalódva, így susogta bele Pathmos szigetén Jézus szívébe imádságát: „Jöjj, Uram, Jézus!” Mert az Úrnak ez a harmadik adventusa még előttünk van.

Most még múlik velünk és felettünk az idő. Kétezer év meg még kétezer, nem tudom, hány, és van-e, aki tudja. A Fiú is azt

mondta itt a földön járva, hogy az Atya ennek titkát még neki sem árulta el. De egyet tudok: legyen még bármennyi idő a földi homokórák porszemlein számlálva, az angyalok azért már fényesítik harsonáikat. Már gyakorolják az utolsó nagy trombitaszót, mert „*azután*” már csak ez marad hátra. Ahogy *Bod Péter* mondta: az Úr *negyedik* adventusa, amikor majd újra eljön.

Van, aki azt mondja: „*dies irae, dies illa*”, rettenetes nap, tűzben, lángban, vészben – de van, aki tudja, hogy szegény utcalány-lelkére akkor borít fátylat a szent és tiszta Herceg, és felemeli magához elveszett szívű gyermekeit.

El merem mondani: én várom ezt az ádventet. Néha egészen szívbe markolóan várom már. Várom azt, hogy találkozzam azokkal, akik már előre mentek, apámmal, testvéremmel, kislémmel, az általam eltemetett százakkal és főként, hogy találkozzam Jézussal... Mert szép az ádventi koszorú és rajta az ádventi gyertyák, szép a betlehemi éjszaka felidézhető emléke, de azért a legszebb még hátra van. Az az utolsó ádvent, a ránk váró.

És ha most elcsendesedünk kétezer ádventjén, talán azt gondolva, hogy ez az ádvent most különösen is Istváné, mégis tudjuk, hogy mindannyiunké.

Mert az első értünk történt, a másodikban mindig bennünket keres, a harmadikban senki nem halja helyettünk halálunkat, s a negyedikben sem tuszkolhatunk magunk helyett oda eléje mást – a némelyeknek félelmetes tűzvarázs óráin, a másoknak menyegzői örömet hozón. Mert lesznek okos szüzek is, akik tudják, hogy ez a múltó idő csak arra való, hogy várják a Vőlegényt.

Szeretem az ádventet, az ádventben tútelített oldattá váló lélek melegségét. Most hadd legyek egészen személyes. Szívem titkát is föltárom, amikor elmondom, hogy Jézus keze ha megérinti lelkemet, kristályfényűvé lesz a felismerés: bizony, igaza van az ötödik evangélistának nevezett Johann Sebastian Bachnak. Mondhat-e, tehet-e mást így az ember, mint amit ő egyik koráljában megénekel. „Ím, jászlad mellett térdelek” – és mit adhatnék neked? A szívemet, lelkemet – mert te vagy ádventjeim Ura.²

² Az itt közölt szöveg magnófelvétel alapján készült, szerkesztve. IJ

Egyetemes könyörgés 2000. december 31-én a győri öregtemplomban

Maradj velünk, Urunk, mert esteledik és a nap aláhanyatlott. Maradj velünk és egész egyházzal! Maradj velünk, amikor közeledik e *nap vége*! Hálát adunk mindazért, amit ezen a napon adtál nekünk: ételért, italért, az ünnepi készülődésért, emlékekért, örömeért, bánatért. Légy velünk a mából még hátralévő órákban és percekben, add, hogy a jókedv és az öröm pillanataiban is érezzük a Te mindenütt és mindig jelen lévő kegyelmed erejét. Tarts meg minket kegyelmesen! – Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Maradj velünk Urunk, ebben a most véget érő *évben*! Hálát adunk Neked, hogy bár a személyek változnak, de ügyed szolgálata gyülekezetünkben is töretlenül folyik. Köszönjük vezetésedet, amit az eddigi tisztségviselőink és presbitereink munkáján keresztül végeztél. Kérünk, Atyánk, te áldd meg az idén szolgálatba lépettek életét, munkáját, országod építésében kifejtett tevékenységüket! – Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Maradj velünk, Urunk, ebben a most véget érő *évtizedben*! Megköszönjük, hogy ezalatt a nevelésben újra lehetőséget adtál nekünk. Hálásak vagyunk, Atyánk, óvodánkért és iskolánkért, az itt dolgozókért, az itt tanulókéért. Azokért is, akik itt már befejezték tanulmányaikat. Add, hogy Jézus tanítványaiként élhessünk ebben a közösségben, a tudomány, a művészet, a kultúra ismerete mellett a benned való ismeretben is egyre gyarapodva. – Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Maradj velünk, Urunk, ebben a most véget érő *évszázadban*! Nincs senki közöttünk, aki emlékezze ennek a szakasznak kezdetére. Akkor, a történelmi félmúltban, egy világbirodalom kisvárosában élő közösség volt gyülekezetünk. Viharok és megpróbáltatások között engedted, Uram, hogy az idők során Diakonissza Anyaházat, Internátust, Új-templomot, a filiákban templomokat és imaházakat létesítsünk és építsünk, keresztyén életünk sokszínűségét az ezekben végzett szolgálattal megélve.

Tudjuk, Urunk, hogy e század a tudomány fényét és az emberi gonoszság mély sötétjét egyaránt hordozza. Ne engedd ki a lúdni lelkiismeretünk felelősségét! Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Maradj velünk, Urunk, ebben a most véget érő *évezredben*! A történelem kódéba vész a kezdet. Sok minden emlékezetes, sok mindent elfeledtünk már. Államalapítás és a keresztyénség felvétele, tatárjárás és Aranybulla, husziták és reneszánsz, könyvnyomtatás és reformáció, török hódítás és naptárreform, bibliafordítás és ellenreformáció, szabadságharcok és forradalmak, pietizmus és Türelmi rendelet, nemzetiségi feszültségek és technikai forradalom, Kiegyezés és világháborúk, békekötések, megszállók és felszabadítók, szövetségesek és ellenségek –

Urunk, mindezek mögött és felett ott álltál mint a történelem Ura, kinek döntései nem mindig érthetők az ember számára, de mindenkor bölcsék és jók. Köszönjük mindezt, Urunk! Aki tegnap, ma és mindörökké ugyanaz vagy, a te szent Fiadért, Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Kegyelmes Istenünk! Te voltál hajlékunk nemzedékről nemzedékre. Két évezred óta szól az evangélium a földön, ebben a városban is immár másfél évezrede. Majd ötszáz éve újtottad meg egyházadat, ennek hatására jött létre *gyülekezetünk* több mint 450 éve. Változó körülmények között, változó nyelvezetben, változó személyeken keresztül szólt Igéd közöttünk. Hála legyen Néked. Kérünk, légy ezután is gyülekezetünk életének alapja! Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Urunk, hálát adunk, hogy mindeddig vezetted *Magyarországi Evangélikus Egyházunkat*. Köszönjük a szervezeti megújulást, az új kerületet. Add, hogy komolyan vegyük az ebből ránk mint székhelygyülekezetre eső feladatokat! Kérünk, erősítsd kerületünket, elnökségével tisztségviselőivel együtt. Te adj lelki újulást is. Légy világszerte evangélikus hittestvéreinkkel, minden evangélikus egyházzal, a Lutheránus Világszövetséggel. Add, hogy mindenki, aki egyházad szolgálatában áll, átütő erővel élje bele ebbe a világba Krisztust. Kérünk, te áldd meg a püspököket és lelkészeket, felügyelőket és presbitereket szolgálatukban. – Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Te adj a sokfelé szakadt *keresztyénségnek* igaz egységet, kiengesztelt különbözőséget és kölcsönös megbocsátani tudást. Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Te áldd meg *Földünket*, az egész teremtett világot! Add, hogy minden ember méltóságban, a te gyermekedként élhessen! Adj kedvező időjárást, jó termést, munkánkra áldást. – Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Légy hazánkkal, minden polgárával és vezetőjével. Adj beléd vetett hitet és jó reménységet mindenkinék. Te óvd és áldd meg városunkat, vezetőit, lakóit, minden itt folyó munkát. Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Te áldd meg a családokat, gyermekeket, fiatalokat, felnőtteket, ifjakat és öregeket. Gyógyítsd a betegeket, erősítsd az őket gondozókat. Légy a haldoklókkal, vigasztald a szomorkodókat, emlékeztetve arra, hogy a Te országodban nincs sírás és magány. Adj közösséget az egyedül állóknak, magányosoknak, otthonatlanoknak. – Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*

Urunk, Te meghallgatod szívünkben formált kérésünket is: *Csend*
Jézus Krisztusért kérünk: *Urunk, hallgass meg minket!*
Ámen.

